

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI

VERGİ MÜFETTİŞLERİ VE GELİR UZMANLARININ
YATIRIM KARARLARININ DAVRANIŞSAL FİNANS
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RAMAZAN CİHANGİR

BALIKESİR, 2021

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI

VERGİ MÜFETTİŞLERİ VE GELİR UZMANLARININ
YATIRIM KARARLARININ DAVRANIŞSAL FİNANS
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RAMAZAN CİHANGİR

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ŞAKİR SAKARYA

BALIKESİR, 2021

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı'nda 201712547001 numaralı Ramazan CİHANGİR'in hazırladığı "**Vergi Müfettişleri ve Gelir Uzmanlarının Yatırım Kararlarının Davranışsal Finans Açısından Değerlendirilmesi**" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 26/02/2021 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Başkan (Danışman) Prof. Dr. Şakir SAKARYA

İmza

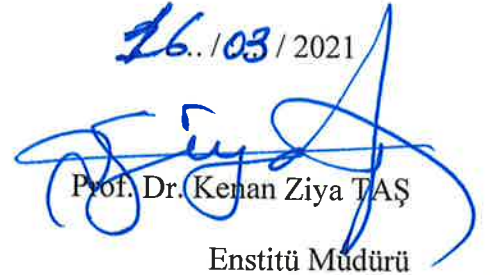
Üye Doç. Dr. Sinan AYTEKİN

İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Nevzat ÇALIŞ

İmza

16./03/2021

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

26/02/2021

Ramazan CİHANGİR

ÖNSÖZ

Geleneksel finans, yatırımcıların belirli bilgiler ışığında hareket ederek rasyonel kararlar aldığını ifade etmekte, ancak bu günümüz yatırımcıların kararlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Davranışsal finans, bireysel yatırımcıların karar verirken belirli mantık çerçevesinde hareket etmediklerini ve çeşitli önyargılar çerçevesinde irrasyonel kararlar aldıklarını öne sürmektedir. Çalışmada, bireysel yatırımcıların finansal kararlarında neden irrasyonel davrandıkları açıklanarak vergi müfettişleri ve gelir uzmanlarının mesleki eğitimlerine rağmen almış olduğu yatırım kararlarındaki davranışsal eğilimlerin etkileri incelenmiştir.

Öncelikle bu tezin hazırlanma sürecinde benden desteğini, bilgi birikimini esirgemeyen ve ilerlemesinde bana her daim içtenlikle yardımcı olup yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Şakir SAKARYA'ya saygı ve şükranlarımı sunarım. Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini esirgemeyip bugünlere ulaşmamda üzerimde çok emekleri olan babam Yüksel CİHANGİR ve annem Makbule CİHANGİR'e sonsuz teşekkür ederim. Bu süreçte motive edip her zaman yanımda olduğunu hissettiren eşim Saliha CİHANGİR'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

BALIKESİR, 2021

RAMAZAN CİHANGİR

ÖZET

VERGİ MÜFETTİŞLERİ VE GELİR UZMANLARININ YATIRIM KARARLARININ DAVRANIŞSAL FİNANS AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

CİHANGİR, Ramazan

Yüksek Lisans, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şakir SAKARYA

2021, 100 Sayfa

Ekonomi ve finans teorilerinin çoğu yatırımcıların kararlarını tüm bilgileri dikkate alarak rasyonel olarak aldıklarını savunmaktadır. Fakat son yıllarda yapılan çalışmalar bireylerin ellerindeki bilgiler ışığında hareket etmediklerini ortaya koymuş ve geleneksel finans teorileri ile bunu açıklamak mümkün olamamıştır. Davranışsal finans ise bireylerin yatırım kararlarında irrasyonel davrandıklarını ortaya koymuştur. Çalışmanın amacı, vergi müfettişleri ve gelir uzmanlarının (Meslek Mensupları) yatırım kararlarını verirken davranışsal eğilimlerden ne ölçüde etkilendiklerini tespit etmeye yöneliktir. Bunun için literatürden yararlanılarak tarafımdan hazırlanmış anket, Bursa’da yaşayan, rastgele örneklem ile seçilmiş 135 meslek mensubu yatırımcıya uygulanmış ve elde edilen veriler Ki-Kare Bağımsızlık Testi ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarında; Bursa ilinde yaşayan meslek mensuplarının yatırım kararlarında çeşitli faktörlerin etkisinde kaldığı, icra ettikleri mesleğin yatırım kararlarını yönlendirdiğini düşünmesine rağmen finansal ürünler hakkında yeterince bilgi sahibi olunmadığı ve yatırımcıların davranışsal finans eğilimlerini önemli ölçüde gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yatırım, Bireysel Yatırımcı, Davranışsal Finans, Vergi Müfettişi, Gelir Uzmanı

ABSTRACT

EVALUATION OF INVESTMENT DECISIONS OF TAX AUDITORS AND REVENUE SPECIALISTS FROM THE PERSPECTIVE OF BEHAVIORAL FINANCE

CİHANGİR, Ramazan

Master Degree with Thesis, Department of Business Administration-

Field of Accounting and Finance

Supervisor: Prof. Dr. Şakir SAKARYA

2021, 100 Pages

In economics and financial theories, it is regarded that most of the investors make their decisions rationally by considering all information. However, recent studies have shown that individuals do not behave due to the information they have, and it has become impossible to explain this behavior with traditional financial theories. On the other hand, behavioral finance has put forward that individuals behave irrational in their investment decisions. The aim of this research is to determine how much the tax inspectors and revenue specialists (member of a profession) are affected by behavioral tendencies when making their investment decisions. For this reason, a questionnaire created by me with the help of literature is applied to 135 members of a profession investors who are selected by random sample who live in Bursa, and the gathered information is analyzed with Chi-Square Independence Test. As a result of the applied analyze it inferred that; investment decisions of the members of profession are affected by various factors, even though they think that the profession they are carrying out affects their investment decisions they do not have enough information about financial products, and investors show a considerable extend of behavioral financial tendency.

Key Words: Investment, Individual Investor, Behavioral Finance, Tax Auditor, Revenue Specialist

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
1.GİRİŞ	1
1.1. Problem	2
1.2. Amaç	2
1.3. Önem	2
1.4.Varsayımlar	2
1.5. Sınırlılıklar.....	2
1.6. Tanımlar	3
2.İLGİLİ ALANYAZIN	4
2.1.Kuramsal Çerçeve	4
2.1.1. Yatırım ve Karar Verme Kavramı	4
2.1.1.1. Yatırımın Tanımı.....	4
2.1.1.2.Yatırım Çeşitleri.....	7
2.1.1.2.1.Ekonomik Yatırım	7
2.1.1.2.2.Finansal Yatırım	8
2.1.1.2.3.Tüketici Yatırımı	8
2.1.1.3.Yatırım Araçları	9
2.1.1.3.1.Hisse Senedi	9
2.1.1.3.2. Bono ve Tahvil	10
2.1.1.3.3.Banka Mevduatı.....	11
2.1.1.3.4.Sanal Para	11
2.1.1.3.5.Altın.....	12

2.1.1.3.6. Gayrimenkul	12
2.1.1.3.7. Döviz	13
2.1.1.3.8. Bireysel Emeklilik Fonları	13
2.1.1.3.9. Yatırım Fonları	14
2.1.1.3.10. Sukuk	14
2.1.1.4. Finansal Karar Kavramı	15
2.1.1.5. Finansal Yatırımlarda Karar Verme Modelleri	18
2.1.1.5.1. Etkin Piyasa Hipotezi	18
2.1.1.5.2. Rasyonel Beklenti Teorisi	19
2.1.1.5.3. Modern Portföy Teorisi	19
2.1.1.5.4. Beklenen Fayda Teorisi	20
2.1.1.5.5. Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeli	21
2.1.2. Davranışsal Finans	21
2.1.2.1. Finans ve Psikoloji	22
2.1.2.2. Davranışsal Finans Kavramı	23
2.1.2.3. Davranışsal Finansın Tarihçesi	27
2.1.2.4. Davranışsal Finansın Amacı	29
2.1.2.5. Yatırımcı Davranışı Eğilimleri	32
2.1.2.5.1. Aşırı Güven	33
2.1.2.5.2. Kayıptan Kaçınma	35
2.1.2.5.3. Zihinsel Muhasebe	37
2.1.2.5.4. Çıpalama Eğilimi	38
2.1.2.5.5. Belirsizlikten Kaçınma	40
2.1.2.5.6. Aşırı İyimserlik	40
2.1.2.5.7. Pişmanlıktan Kaçınma	42
2.1.2.5.8. Temsil Etme Eğilimi	43
2.1.2.5.9. Sürü Psikolojisi	44
2.1.2.5.10. Bilişsel Çelişki	45
2.1.2.5.11. Kumarcı Tuzağı	46
2.1.2.5.12. Statüko Eğilimi	47
2.1.3. Vergi Müfettişliği ve Gelir Uzmanlığı Meslek Mensupları	48
2.1.3.1. Meslek Mensuplarının Ekonomideki Yeri	49

2.1.3.2 Vergi Müfettişliği.....	50
2.1.3.3. Gelir Uzmanlığı.....	51
2.1.3.4. Meslek Mensuplarının Yatırım Kararları.....	52
2.2. İlgili Araştırmalar	52
3.YÖNTEM.....	57
3.1. Araştırmanın Modeli	57
3.2.Evren ve Örneklem.....	57
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri.....	58
3.4.Verilerin Toplanma Süreci	58
3.5. Verilerin Analizi.....	58
3.6. Güvenilirlik	59
4.BULGULAR VE YORUMLAR	60
4.1.Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Değerlendirilmesi	60
4.2.Katılımcıların Finansal Profillerinin Değerlendirilmesi.....	61
4.3. Katılımcıların Davranışsal Eğilimlerinin Değerlendirilmesi.....	66
4.4.Verilerin Çapraz Tablolama Yöntemiyle Değerlendirilmesi	70
4.4.1.Yaş ile İnternet Kanalıyla Finansal Piyasalarda Yatırım İşlemi Yapma Arasındaki İlişki.....	70
4.4.2.Cinsiyet ile Finansal Piyasalarda Yatırım Yapma Sıklığı Arasındaki İlişki	72
4.4.3.İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Yatırım Aracı Seçerken Etkilendiği Unsurlar Arasındaki İlişki.....	73
4.4.4.İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Kendilerini Nasıl tanımladıkları Arasındaki İlişki.....	77
4.4.5.Medeni Durum İle Finansal Ürünlerin Risk Durumu Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki	79
4.4.6.Mezun Olduğu Bölüm İle İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi Arasındaki İlişki.....	81
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	84
5.1.Sonuçlar.....	84
5.2.Öneriler.....	86

KAYNAKÇA	88
EK-1.....	96

ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri	60
Çizelge 2. Katılımcıların Finansal Piyasalarda Yatırım Yapma Süresi	61
Çizelge 3. Katılımcıların Hangi Sıklıkla Yatırım Yaptıkları	62
Çizelge 4. Katılımcıların İcra Ettikleri Mesleğin Yatırım Kararlarına Etkisi.....	62
Çizelge 5. Katılımcıların İnternet Kanalı İle Yatırım Yapma Durumları	63
Çizelge 6. Katılımcıların Yatırım İşlemlerini Hangi Kanalla Yaptığı	63
Çizelge 7. Katılımcıların Finansal Ürünler Hakkındaki Bilgi Durumu	63
Çizelge 8. Katılımcıların Finansal Ürünlerin Risk Durumu Hakkındaki Düşünceleri	64
Çizelge 9. Katılımcıların Yatırım Aracı Seçerken Etkilendiği Unsurlar	66
Çizelge 10. Katılımcıların Kendilerini Tanımlama Biçimleri	68
Çizelge 11. Yaş ile İnternet Aracılığıyla Finansal Piyasalarda Yatırım Yapma Arasındaki İlişki	71
Çizelge 12. Cinsiyet ile Finansal Piyasalarda Yatırım Yapma Sıklığı Arasındaki İlişki	72
Çizelge 13. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Yatırım Aracı Seçerken Yatırım Şirketleri Bültenlerinin Etkisi Arasındaki İlişki	73
Çizelge 14. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Yatırım Aracı Seçerken Aracı Kurum Raporlarının Etkisi Arasındaki İlişki	74
Çizelge 15. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Yatırım Aracı Seçerken Şirket Faaliyet Raporlarının Etkisi Arasındaki İlişki	75
Çizelge 16. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Kendilerini Kontrollü ve Kendini Tutan Olarak Tanımlayanlar Arasındaki İlişki	77
Çizelge 17. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Kendilerini Ekonomik Kriz Dönemlerinde Sakin ve Soğukkanlı Olarak Tanımlayanlar Arasındaki İlişki.....	78
Çizelge 18. Medeni Durum ile Mevduat Hesabının Risk Durumu Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki.....	79
Çizelge 19. Medeni Durum ile Dövizin Risk Durumu Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki	80

Çizelge 20. Medeni Durum İle İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi Arasındaki İlişki	82
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1: Risk-Getiri Grafiği	17
Şekil 2: Optik İllüzyon	30
Şekil 3: Çıpalamayı Oluşturabilecek Üç Aşama	39

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

A.Ş.: Anonim Şirket

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

THY: Türk Hava Yolları

VDK: Vergi Denetim Kurulu

1. GİRİŞ

Yatırım kavramının her birey için büyük önem arz ettiği dünyamızda, finans literatürünün yeni kavramlarından olan davranışsal finansın etkilerinin hemen her yerde karşımıza çıktığı görülmektedir. Günümüz dünyasında rasyonellikteki sapmaların arttığı ve bunun finansal piyasalarda da gözlemlendiği, bireylerin bilişsel ve duygusal faktörlerden etkilendiği gözlemlenmektedir. Davranışsal finansın temel taşları bireysel yatırımlar ve yatırım kararlarıdır. Davranışsal finans bireylerin yatırım kararlarını alırken irrasyonel davrandıklarını ileri sürmektedir.

Bireysel yatırımcılar, rasyonel olarak kabul edilse de sosyolojik ve psikolojik önyargılarla dolu, zaaf sahibi bireylerdir. Yatırım kararlarını rasyonel süzgeçlerden geçirmek yerine sezgilere ve hislere dayalı bir düşünce tarzıyla almaktadırlar. Özellikle 20. Yüzyılın sonlarına doğru 'davranışsal finans' alanında çalışmalar epey artmış ve bireylerin istemsiz olarak tekrarlanan hatalar yaptığına dair birçok uygulamalı örnekler ortaya konulmuştur.

Geleneksellikten farklı olarak Davranışsal Finans kişilerin yatırım kararlarını verirken her zaman rasyonel olmamasından yola çıkmıştır. Davranışsal Finans yatırımcıların beklenenin aksine hata yapma ve hatalarından ders almama eğiliminde olduklarını savunmaktadır. Davranışsal finansın yatırımcılar üzerindeki etkileri akademik alanda yapılan birçok çalışmaya konu olmuştur.

Bu çalışmada yerel ölçekte bir gözlemde bulunulmuş; Bursa ilinde çalışmakta olan vergi müfettişleri ve gelir uzmanlarının yatırım kararlarını alırken hangi davranışları sergilediğini, yatırım kararlarında etkili olan etmenlerin neler olduğu ortaya konup sonuç olarak bunlar üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Verilerin elde edilmesinde 135 meslek mensubuna anket uygulanmıştır.

1.1. Problem

Belirli birikime sahip meslek mensuplarının yatırım kararlarını alırken etkilendiği faktörleri tespit ederek bunların alınan kararlar üzerinde ne gibi yönlendirmelerde bulunduğunu ortaya koymak. Vergi müfettişleri ve gelir uzmanlarının yatırım kararlarında icra ettikleri mesleki yanılığının farkında olmasını sağlayarak daha rasyonel yatırım kararları almasını sağlamak.

1.2. Amaç

Bursa ilinde çalışmakta olan vergi müfettişleri ve gelir uzmanlarının yatırım kararlarının davranışsal finans açısından değerlendirilmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Kararlarında finansal verileri nasıl değerlendirmeleri gerektiği ve finansal verileri kullanırken dikkat edilmesi gereken etmenleri ortaya koymayı amaçlamıştır.

1.3. Önem

Bursa'da çalışmakta olan vergi müfettişleri ve gelir uzmanlarının yatırım kararlarının incelendiği bu çalışma, bilinçsiz yatırım kararı alan meslek mensupları açısından bir farkındalık oluşturarak, eksiklik ve yetersizliklerin tespit edilmesi yönünden önem arz etmektedir. Yatırım konusunda daha özenli karar vermesi gereken meslek mensupları arasında olması sebebiyle vergi müfettişleri ve gelir uzmanları üzerinde literatürde bir çalışmanın bu bağlamda bulunmadığı gözlemlenmiştir. Yapılan diğer çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların davranışsal finans ile geleneksel finansın karşılaştırması üzerinde durulup vergi müfettişleri ve gelir uzmanları bağlamında bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

1.4. Varsayımlar

Çalışmada uygulanan anket yönteminde elde edilen verilerin araştırmaya dâhil olan meslek mensuplarının gerçek görüşlerini yansıttığı ve araştırmaya dâhil olan meslek mensuplarının konuyla ilgili deneyim ve bilgi sahibi oldukları varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma Bursa ilinde çalışmakta olan vergi müfettişleri/müfettiş yardımcısı ve gelir uzmanları/uzman yardımcısı ile sınırlıdır. Çalışma sonucunda

elde edilen neticeler hazırlanan anket formuna cevap veren 135 meslek mensubundan elde edilen veriler ile sınırlıdır.

Araştırma uygulamasında elde edilen veriler zaman bakımından anket çalışmasının yapıldığı Nisan – Haziran 2020 yılını kapsamaktadır.

1.6. Tanımlar

Yatırımcı: Yatırımı yapan, denetleyen, sonuçlarını değerlendiren, kısacası yatırımın sahibi gerçek ya da tüzel kişilere denmektedir. Kendi kişisel tasarruflarını yatırıma dönüştürenler gerçek kişi yatırımcıları oluştururken, ellerindeki fon fazlalığını yatırıma dönüştüren özel sektör ya da kamu sektörü kurumlarına da tüzel kişi yatırımcılar denmektedir (Özçelik, 2018, s. 63).

Yatırım Kararı: Bireylerin, işletmelerin ya da kurumların sahip oldukları kaynakları kullanarak kısa ve uzun vadede hangi yatırımların yapılacağını belirlemesine denilmektedir (Aydoğan, 2013, s. 25).

Meslek Mensubu: Belirli bir çalışma alanında aidiyeti bulunup, o çalışma alanında hizmet verip çalışan, bu görevleri yerine getirebilme kabiliyeti ile belirli konularda uzmanlaşmış olan kişilerin oluşturmuş olduğu çalışma gruplarıdır (Us, 2005, s.13).

Davranışsal Finans: Bireylerin rasyonel olmadıkları varsayımıyla, geleneksel finans teorilerinin açıklamakta yetersiz kaldığı piyasa anomalilerini inceleyen, bunu yaparken de psikoloji, sosyoloji, antropoloji vb. bilim dallarından yararlanarak insanların psikolojisinin, düşünce ve davranışlarının finansal kararları nasıl etkilediği üzerinde çalışan bir alandır (Özerol, 2011, s.10-12).

2.İLGİLİ ALANYAZIN

Çalışmanın bu kısmı iki alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci kısımda; yatırım, karar verme kavramı, davranışsal finans, vergi müfettişliği ve gelir uzmanlığı üzerinde durulmuştur. İkinci kısımda ise ilgili alan araştırmalarından bahsedilmiştir.

2.1.Kuramsal Çerçeve

Davranışsal Finans temel olarak bireylerin yatırım kararlarını verirken sergilemiş olduğu davranışlar ile ilgilenmektedir. Bireysel yatırımcıların etkilendiği birçok etmen kararlarını yönlendirmekte ve yatırımlarını yönlendiren bu davranışlarının farkında olmadan yatırım kararlarını almalarını sağlamaktadır.

2.1.1. Yatırım ve Karar Verme Kavramı

Bireyler gündelik yaşamlarında kazanımlarından elde etmiş oldukları gelirlerin bir kısmını ihtiyaçları için kullanırken geri kalan kısımlarını da birtakım tasarruflarda değerlendirirler. Kazanımlarını daha verimli değerlendirebilmek içinde tasarruflarını çeşitli yatırım araçlarına kanalize ederler. Yatırımlarını seçerken birtakım kararlar vererek bunların sonuçlarına katlanırlar.

2.1.1.1. Yatırımın Tanımı

Yatırım; birikimlerin gelir sağlamak amacıyla kalıcı bir biçimde kullanılmasını ifade eder. Yatırım kelimesinin tanımını Türk Dil Kurumu, bir ülkede çoğunlukla bir yıl olmak üzere sermaye stokuna yapılan ilave, halk dilindeyse paranın kar elde etmek için gelir getirici değerlere bağlanması şeklinde tanımlamıştır (http-1).

Yatırım, elimizde bulundurmuş olduğumuz bir miktar tutarı daha sonraki zamanlarda kazanç haline dönüştürebilmek için bir araca ya da bir takım işe yatırmaktır. Böylece yatırılmış olunan para ile ilerleyen günlerde kazanç elde ederek birikimleri artırma şansı da yakalanmış olur (Ateş, 2007, s. 79).

Yatırım kavramı hem ekonomik anlamda hem de genel anlamda birçok farklı anlamları içinde barındırmaktadır. Ekonomik anlamda ele aldığımızda yatırım kavramı tasarruflardan ayrılan payla ilişkilendirilmektedir. Tasarruf gelirdeki harcanmayan kısmı ifade ederken, yatırımda tasarruftaki belirli miktarın gelecekte daha fazla gelir getirmesi için değerlendirilmesidir. Karar vericiler arasında seçim kriterlerine göre bazı yatırımlar kazanç sağlarken bazı yatırımlar ise kaybettirmektedirler.

Yatırımların oluşabilmesi için gelirden arda kalan tasarrufların bulunması gerekmektedir. Buda yatırım oranlarının yüksek olabilmesi için tasarruf oranının da yüksek olmasına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Finansal kaynak oluşturan tasarruflar bireylerin yatırımlarını şekillendirmesine ve ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Sakarya ve Erdem, 2018, s. 35).

Yatırımın normal bireyler için oluşturduğu anlam, bugünkü sahip olduğu tasarruflardan kısarak gelecekteki harcamaları olan eğitim, sağlık gibi alanlar ve aynı zamanda emeklilikte gereksinim duyacağı birçok ihtiyacı karşılayabilmek için birikimlerini çeşitli varlıklara bağlamasıdır. Bunu yaparken hem kendisi hem ailesi gelecekte daha fazla harcanabilir gelire sahip olacak ve istedikleri alanlarda daha rahat harcama yapabileceklerdir (Yılmaz, 2009, s. 18).

Kimine göre bir gayrimenkule, arsaya ya da menkule sahip olma yatırım iken kimine göre ise bir işletmenin açılması ya da üretim alanlarının genişletilmesi de yatırımdır. (Üstün, 2012, s. 5).

Bu kapsamda bakıldığında, elimizde bulunan nakdi sermayenin bize bir getiri sağlaması, değerini koruması gibi amaçlarla yapılan işlemler, elinde nakit olarak duran ve gelir sağlamayan sermayenin verimli alanlara yönlendirilmesi bize yatırım kavramını vermektedir. Bu alanlar yatırım fonları, hisse senetleri, tahviller gibi likiditeye çevrilme hızının yüksek olduğu finansal yatırım araçları olabileceği gibi gayrimenkul gibi finansal olmayan yatırım araçları da olabilmektedir.

Yatırım kavramı bireylerde birçok farklı anlamda değerlendirilebildiği gibi tüzel kişilerde de değişik açılardan ele alınmaktadır. Bazı işletmeler için ilerleyen zamanlarda kar getirecek şirketlerle ortaklık kurmak olabileceği gibi bazıları için ise doğrudan kendi üretim kapasitelerini artıracak kaynak alımlarına yönlendirilmesi

olabilmektedir. İşletmelerin yatırım kavramını en çok ilişkilendirdiği alan olarak karşımıza üretim kapasitelerini artırma yöntemi ile kazançlarını sürekli hale getirme amacı yatmaktadır.

Yukarıda bahsedilen tanımlardan da yola çıkarak genel anlamda yatırım, elimizde bulunan ekonomik varlıkları bir kâra yönlendirmek yani artı değer elde etmektir. Bunu da tasarruf sahiplerinin ellerindeki parayla hisse senedi, gayrimenkul, döviz gibi yollarla aktifleştirmesi olarak ifade edebiliriz.

Yatırım kavramı toplum nezdinde de farklı ekonomik nedenler kapsamında belirli alanlarda yığılmalar şeklinde de olabilmektedir. Türkiye’de geçmişte faiz oranlarının ve enflasyon rakamlarının yüksek olması sebebiyle yatırımlar sadece döviz ve altın gibi belirli alanlarda sıkıştırılarak, hisse senedi gibi yatırımın doğrudan sermayeye etki ettiği alanlarda çok ilgi toplamamasına neden olmuştur.

Bireyler yatırım için tasarruflarını yönlendirirken hangi araçları seçeceği ve bu araçları hangi oranlarda belirleyeceği büyük önem arz etmektedir. Bireyler tasarruflarını risk oranlarına göre uygun yatırım kanallarına yönelmelidir. Özellikle yatırım araçlarının çeşitliliği yatırımcıların öncesinde detaylı analiz ve araştırma yapması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Armağan, 2007, s. 39).

Yatırımcılar kendileri için bir hayli önemli yatırım kararlarını vermeden önce bu konu hakkında öncelikle fikir edinmektedirler. Oluşturulan bu fikirler yatırımcının o güne kadar edinmiş olduğu bilgi, tecrübe ve aktarımlar nihayetinde meydana gelmektedir. Buda yatırımın riski, maliyeti, yatırımlardaki küçüklük ve büyüklük gibi sebeplerden daha çok yatırımcıların yatırım isteğinden doğmaktadır. Üst paragrafta da değinildiği üzere yatırım konusunda karar vericiler yatırım araçlarının dağılımında ve yatırım kararları konusunda bir takım araştırma ve analizler çerçevesinde yatırımlarını yönlendirmektedir.

Finansal piyasalar ilerledikçe ve geliştikçe yatırım alanları, yatırım çeşitleri şekillenerek bireyleri yatırım konusunda bazı riskleri de göz önüne almaya itmektedir. Özellikle çeşitliliğin çok olması yanılarak kaybetmeye veya daha düşük oranlarda getirilere katlanılması gibi sonuçların doğmasına sebebiyet verebilmekte ya da yatırımlarındaki bu çeşitlilik içinde riski dağıtarak daha düşük getirilere razı olmaktadır. Yatırımcılar için hangi yatırım alanları kendilerine uygun ortamı

sağlar ve elde etmek istedikleri amaç ve imkânlarına ulaşma vadini sunarsa o yatırım tiplerini ve değişkenleri analize alırlar. Yapılan analizler sonucunda da bireyler tasarruflarını yatırıma dönüştürürler.

2.1.1.2.Yatırım Çeşitleri

Yatırım bireyler ya da şirketler tarafından değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Bu çalışmada yatırımın daha net anlaşılmasını sağlayan Charles D'Ambrosio'nun sınıflandırdığı haliyle; ekonomik, finansal ve tüketici yatırımı şeklinde sınıflandırılacaktır (Aksoy ve Tanrıöven, 2007, s. 3).

Yatırımcı, yatırım araçlarını oluşturmadan önce stratejisini belirlemelidir. Elindeki finansman araçları ve imkânları çerçevesinde tasarruflarını değerlendirip yatırım türünde karar kılmalıdır. Karar verme aşmasında özellikle piyasalardan elde etmiş olduğu bilgilerin güvenilirliği büyük önem arz etmektedir.

Yatırımcının izlemiş olduğu kararlar ile yatırım araçlarına ne oranda yatırım yapacağı ve yatırım araçlarından hangisini kullanacağı hususların belirlendiği sürece yatırım süreci denilmektedir. Kişilerin yatırım kararlarının ve çeşitlerinin belirleneceği bu süreçte kişilerin tercihleri süreci yönlendirecektir (Karan, 2011, s. 3).

Bireylerin ya da kurumların tasarruflarını doğru yönlendireceği alan ile ilgili en önemli konuların başında yatırım miktarının ne düzeyde olacağına isabetli karar vermekten geçmektedir.

2.1.1.2.1.Ekonomik Yatırım

Ekonomik yatırım, mevcut sermaye malları ile teçhizata belirli bir dönemde yapılan net ilaveler olarak tanımlanır. Bu net ilaveler ancak, yatırıma hazır fonların ya da başka bir ifadeyle ekonomik tasarrufların yatırım harcamalarına yönlendirilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Üretim mallarını üretebilmek için kullanılan mallar vardır ki bunlarda sermaye stoklarının önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Bunlara yapılan ek ilave yatırımlarda gayri safi milli hâsılanın bütünleyici parçalarını oluşturmaktadırlar (İpeksümer, 2009, s. 3).

Ekonomide yapılan ek ilaveler ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstererek gelişmekte olan ülkelerde iç tasarruf oranlarının düşük olması yatırımların daha durağan seyretmesine yol açmaktadır (Sakarya ve Erdem, 2018, s.35).

2.1.1.2.2.Finansal Yatırım

Finansal piyasalar ülkelerin gelişmelerinde hiç kuşkusuz çok büyük önem arz etmektedir. Bunun farkında olup bu alanlarda yatırım yapan ülkeler ve toplumu oluşturan bireyler ekonomik çarkın içindeki en önemli kalemi oluşturmaktadırlar. Ülkemizde de özellikle 1980’li yıllardan itibaren düzenlemeler içeren finansal piyasalar günümüzde de yatırım araçlarının içinde yer aldığı vazgeçilmez alan olmuştur.

Finansal yatırımlar birikim sahibi kişilerin mevcudunda bulundukları tasarruflarını hizmet ya da mal yatırımlarına yapmak yerine hisse senedi, tahvil gibi sermaye piyasası ürünlerine yaparlar. Atıl fon sahipleri ile fon ihtiyacı olan işletmelerin buluşmasını sağlayan bu yatırımlar sahiplerine kâr payı, faiz, sermaye kazancı gibi getiriler sağlayacak reel yatırımlardan farklı seçenekler sunmaktadır.

Finansal yatırımlar; tahvile, altına, dövize, gelir ortaklığı senetlerine, hisse senetlerine, kar/zarar ortaklığı belgelerine, varlığa dayalı menkul kıymetlere, hazine ve finansman bonolarına vb. para ve sermaye piyasası araçlarına yapılabilmektedir.

Finansal yatırıma bireysel anlamda bakıldığında ise bireylerin bugünkü tüketimlerini azaltarak gelecekte daha çok gelir ve birikim elde etmek için tasarruflarını finans piyasalarında kullanmalarındadır. Finans piyasalarının bireylerdeki atıl fonları ekonomik yatırımlara dönüşmesini sağlarken aynı zamanda fon sahiplerine de gelir sunmak gibi çift işlevi bulunmaktadır. Yani finansal piyasalar fon arz edenler ile fon talep edenlerin bulunduğu bir alandır. Yatırımcılar fon kaynaklarını sağlamış olurken aynı zamanda bireylerde enflasyon, gelecekteki nakit akışlarının belirsizliği gibi birçok etmenlerden de korunmuş olacaktır.

Finansal yatırımlardaki bu çift taraflı ilişki hem ekonomide nakit ihtiyacı olan birey ve firmalara gelen atıl fonları yatırıma çevrilmesini sağlayacak hem de bireylerin normal şartlarda elde edemeyeceği birikim ve sermaye stokunu elde etmesini sağlayacaktır.

2.1.1.2.3.Tüketici Yatırımı

Toplumun günlük hayatta sık kullandığı bir kavram olan tüketici yatırımı, tüketicilerin dayanıklı tüketim mallarını satın almasını ifade eder. Yani, tüketicilerin

tasarruf edecekleri paralarını belirli bir zamanda fayda ve verim sağlayacakları bir amaca bağlamalarıdır. Bir aracın ya da malın yatırım aracı olarak kabul edilebilmesi için o araçtan bir gelir elde edilmesi veya bir sermaye birikimi ortaya konulabilmesi gerekmektedir (İpeksümer, 2009, s.3).

Tüketici yatırımı kavramı içinde çeşitli yatırımları kapsamaktadır. Örneğin evimize uzun ömürlü bir elektrikli süpürge aldığımızda tüketici yatırımı yapmış oluruz fakat bir ev aldığımızda uzun vadeli sermaye getirili bir tüketici yatırımı yapmış oluruz ki bu bahsettiğimiz kavrama daha yakın olmaktadır. Aynı zamanda birey satın almış olduğu evi kiralandığında sermaye kazancı ile yetinmeyip gelir de elde etmiş olacaktır (İpeksümer, 2009, s.4).

Tüketici yatırımını finansal bağlamda ele alacak olursak, hane halkı ve firmalardan gayrimenkul, mevduat, dayanıklı tüketim malları ve ödeme işlemleri ile finansal hizmet ve ürünleri talep eden yatırımcılar olarak ifade edilebilir. Buda karşımıza tüketici yatırımlarının gelişmişlik ile daha komplike ve çeşitlenmiş hali olan finansal yatırımları karşımıza çıkarmaktadır.

2.1.1.3.Yatırım Araçları

Gerçek kişiler ya da tüzel kişiler gelecekteki refah durumları için yatırım yapmak istediği atıl fonlarını birçok yatırım aracına sevk edebilmektedir. Böylece hem sermayelerini korumuş olacaklar hem de gelir elde etmiş olacaklardır. Tabi bunun içinde bugünkü tasarruflarını güvenilir finansal araçlara yönlentmeleri gerekmektedir (Büyükaslan, 2012: 79).

En yaygın yatırım türleri; hisse senedi, borsa, sanal paralar, mevduat, bono, tahvil, altın, gayrimenkul, döviz, bireysel emeklilik fonları ve yatırım fonlarıdır.

2.1.1.3.1.Hisse Senedi

Hisse senedi işletmenin bütün varlıklarının bir kısmını temsil eden mülkiyet senedi olarak tanımlanmaktadır. Bütün varlıklarından kasıt fabrikaları, demirbaşları, arsaları, ihtira ve patenleri, borç ve alacakları, makineleri ve parası gibi tüm varlıklarını içermektedir. Eğer şirketten hisse senedi alındıysa pasif ve aktifindekilere ortak olunmuş demektir (Bakkal ve Öztürk, 2012, s.15).

Hisse senedi, sermaye şirketlerinin mevcudundaki ortaklarının sermaye paylarını gösteren ve bunları belgelendirmek amacı ile sahiplerine verilmek için hazırlanmış kıymetli evraklardır. Hisse senedi çıkarabilmek için Sermaye Piyasası Kurulundan izin alınması gerekmektedir. Bu açıdan baktığımızda hisse senedi çıkarabilecek kuruluşlar; Anonim Şirketler, Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirketler ve Özel Kanunla Kurulmuş Şirketlerdir (http-2).

Hisse senedi alındığında o şirkete ortak olunuyor. Buda hissesi satın alınmış olan şirketin değeri arttığında sizin de payınızın değeri arttığı anlamına gelmektedir. Kapsamlı bir piyasa araştırması yapıp doğru şirketin seçilmesi hisse senedini kârlı bir yatırım aracı haline getirmektedir. Halk dilinde daha çok kâr payı da denilen temettü, hisse sahibine olan getirisini ifade etmektedir.

Hisse senetleri sahiplerine verdiği haklar bakımından şöyle sıralanmaktadır; hamiline ve nama yazılı hisse senetleri, adi ve imtiyazlı hisse senetleridir. Yayınlanma biçimine göre ise bedelli ve bedelsiz, nakdi veya ayni karşılıklı çıkarılan hisse senetleri, primsiz ya da primli hisse senetleri, intifa ve kurucu hisse senetleri olarak çeşitleri vardır (Öztopçu, 2016, s. 26).

2.1.1.3.2. Bono ve Tahvil

Bono, kişilere alacak hakkı veren kıymetli evrak olup kısa vadeli ve sabit getirili bir yatırım aracı olan borçlanma senetleridir. Bono vade itibariyle 60 günden fazla ve 1 yıldan kısa süreli olan, senedi çıkaran kurumun sürenin sonunda belirli bir tutar ödediği kıymetli evraktır. Bono genellikle günlük ticari işlemlerde nakit para ihtiyacına karşılık kullanılmaktadır.

Tahvil ise 1 yıl veya daha uzun bir vade ile devlet ya da anonim şirketlerin belirli bir tutar karşılığında borçlanmasını sağlayan senetlerdir. Piyasaya sürülen tahvil sadece faiz hakkı ve alacak hakkı sunmakla ortaklık hakkı vermemektedir (Babuşcu vd., 2011, s.1-3).

Bono ve tahvil riskin daha kademeli olduğu buna paralel kârında daha kademeli olduğu bir yatırım aracıdır. Özel bir şirketten alınması durumunda şirketin batması ve yatırımda kullanılan nakdin kaybedilme ihtimalinin ya da devletten alınması durumunda enflasyon üzerinde düşük bir yüzde ile para kazandıracak olmasıdır.

2.1.1.3.3.Banka Mevduatı

Kişiler ile bankalar arasında yapılan sözleşmeler çerçevesinde belirli vade ve faiz oranları kapsamında yapılan bankalara para yatırma işlemleri olarak ifade edilmektedir. Mevduatlar çeşitleri olmakla birlikte zaman bakımından vadeli, vadesiz ve ihbarlı olarak ayrılmışlardır. Eğer kaynak bakımından ele alacak olursak bankalar mevduatı, ticari mevduat, tasarruf mevduatı ve resmi mevduat şeklinde sınıflandırılmaktadırlar. Vadesiz mevduatlar bireylerin herhangi bir zaman kısıtlaması olmadan, faiz ya da getiri beklemedikleri para akışlarını sağladıkları hesaplardır. Vadeli mevduatlar ise daha çok faiz ve getiri elde etme anlaşmasıyla belirli sürelerde nakit akışlarının dondurularak tutulduğu hesaplardır. Vadeli hesaplarda vade genellikle bir ay ile bir yıl arasında belirlenmekle birlikte banka ve kişiler arasındaki sözleşmelere göre değişmektedir (Ateş, 2007, s.80).

Mevduat riskin düşük olduğu fakat getirinin düşük olduğu hatta enflasyon değerinin bile korunamadığı bir yatırım aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Karamsar tabloda bakıldığında kardan zarar yaptığımız ya da diğer bir deyişle nominal gelirimiz artsa bile reel gelirimizin daha az arttığı bir alan olarak görülebilir.

2.1.1.3.4.Sanal Para

Sanal para takas işlemlerinde kullanılarak, dijital olarak oluşturulmuş, güvenli bir şekilde şifrelenmiş para birimleridir. Diğer para birimlerinden ayırt edici özelliği bir merkez bankası ve resmi bir kuruluş ile ilişkisinin olmaması ve internet ağı üzerinden bir yazılım madenciliği ile üretiliyor olmasıdır. Sınırlı sayıda üretilecek olması değerini enflasyon riskinden koruyarak önemli bir sanal maden haline getirmektedir. Sanal paralar kuruluşunda evrensel içerikler üzerine oluşturulmuş güvenli duvarlar ile çerçeveselendirilmiş olarak kamuya hizmet vermek için tasarlanmış bağımsız bilgisayarlar tarafından üretim ve doğrulama sağlanmaktadır (Vigna ve Casey, 2020, s.17).

Günümüzde devlet otoriteleri tarafından her ne kadar kabullenilmese de farklı yatırım arayışında bulunan kişilerin seçmiş olduğu araçlardan birisi olmaktadır. Özellikle sansasyonel haberler ile bir anda fırlayıp bir anda düşüş yaşayabilen bir alan olmasından dolayı çok fazla güvenilirliğini sağlayamamış bir yatırım aracıdır.

2.1.1.3.5.Altın

En eski yatırım aracı olarak kabul edilen altın toplumlarda geçmişten günümüze değerini korumayı başarmış değerli maden yatırımıdır. Özellikle dünyanın her yerinde likiditeye çevrilebilmesi ve hızlı paraya dönüştürülebilmesi altını cazip hale getirmiştir. İnsanların daha güvenilir bulmasındaki diğer etmende yıllar itibariyle kısmi aralıklarla düşüşler olsa da genel seyirde sürekli artış içerisinde olmasıdır. Özel günlerde de tercih edilmesi kültürel olarak daha sıcak bakılmasına yol açmış ve temel yatırım aracı olarak kullanılmasına yol açmıştır.

Bankacılık sisteminin gelişmesiyle de sanal ortamlara aktarılması sağlanmış reel olarak kullanılma oranında belirgin düşüşler meydana gelmiştir. Bu gelişme ile birlikte bankalar tarafından altın hesaplarında da vadeli ve vadesiz seçenekleri sunulmuş böylece değerindeki artışın yanı sıra faiz getirisi de sağlanmıştır. Aynı zamanda sadece kuyumcular vasıtasıyla değil de istenilen saatlerde satılma ve alınma imkânı verilmiş olan altın daha esnek bir yatırım aracı haline getirilmiştir. Özellikle ekonomik kriz ve savaş dönemlerinde yüksek artış oranları sergileyen değerli bir madendir (Ateş, 2007, s.85).

2.1.1.3.6.Gayrimenkul

Bir diğer geleneksel yatırım aracı olan gayrimenkul kişilerin ev satın alma yoluyla birikimlerini koruma ve değerini artırma yöntemidir. Ev satın alma işleminin yatırım gözüyle bakılma sebebinin o kişinin daha sonra satın almış olduğu evi satarak gelir elde etme beklentisidir. Altından sonra en fazla tercih edilen yatırım aracı olma özelliğine sahip olan gayrimenkulün farkı yüksek tutarlardaki tasarruflar ile satın alınabilmeleridir. Özellikle bireysel yatırımcıların psikolojik yönden kendilerini daha güvende hissetmeleri gayrimenkulün borçlanılarak alınmasına sebebiyet vermektedir (İnan,2010, s. 32).

Özellikle ülkemizde arsa ve emlak değerlerinin büyük bir hızla yükselmesi yatırımcıları bu alanlara çekmektedir. Gayrimenkul yatırımı öncesinde özellikle yer ve konum analizleri büyük önem arz etmektedir. Böylece gelecekte yatırımın değerini artıracak etmenleri önceden öngörüp karlı yatırımlara dönüştürülmesi sağlanmış olacaktır.

2.1.1.3.7.Döviz

Yabancı ülkelerin para birimlerine verilen adlandırmaya döviz denilmektedir. Ülkelerin parasını başka bir ülkenin parasına dönüştürme işlemlerine döviz işlemi denilmektedir. Döviz piyasaları da yabancı para birimleri ile işlemlerin yapıldığı, alınıp satıldığı ve kendi para birimi dışında başka para birimlerine çevrildiği piyasaları ifade etmektedir. Bu piyasalarda belirlenen döviz kuru ulusal paranın diğer yabancı para birimleri karşısındaki değeridir (Küden, 2014, s. 37).

Döviz temelde ülkeler arasında bir harcama birimi olarak işlev görse de yatırımcılar paralarını enflasyon gibi değer kayıplarından kaçınmak için başvurdukları ve değer artışı beklentileri ile kullandıkları bir yatırım aracıdır. Kısa vadede riskli olarak gözüke de bazı siyasi olaylar etrafında dalgalandırıcı getiriler sunabilmektedir. Bu alanda yatırım yapmadan önce özellikle dünya gündemini sıkı bir takip çemberine alıp, dünya konjonktürünün ayrıntılı bir analizinin yapılması, çeşitli uzman görüşlerinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1.1.3.8. Bireysel Emeklilik Fonları

Bireylerin ödemiş olduğu katkı paylarının birikmesi ve buna ilave devlet yardımı ve banka katkıları ile ikincil bir emeklilik sistemi oluşturan yatırım fonlarıdır. Kişilere ister toplu olarak isterse maaş olarak çekebilme imkânı sunmaktadır. Son yıllarda ülkemizde devlet teşvikli ve zorunlu giriş isteğe bağlı çıkış sistemi yaygınlaşmış bir yatırım aracıdır (Uyar, 2012, s. 34).

Bugünkü birikimler ile uzun vadeli gelecek yatırımını hedefleyen bireylerin emeklilik sisteminde öncelikle katılımcılar tercih ettikleri risk düzeylerini belirlemeleri gerekmektedir. Belirli zaman dilimlerinde yatırım kanallarında seçim şansı sunan bu sistemde düşük, orta ve yüksek riskli birçok yatırım seçeneği bulunmaktadır.

Ülkemizde de bu alanda hizmet verilebilmesi için 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu yayımlanmıştır. Bireysel katkı payları ile ekonomik kalkınma ve büyümenin sağlanması ile ekonomik sistemin denetlenmesi ve düzenlenmesi amaçlanmıştır (http-3).

2.1.1.3.9. Yatırım Fonları

Yatırım fonları, birikim sahiplerinden toplanan paralar karşılığında hisse senetleri, altın, tahvil/bono, yabancı menkul kıymet gibi sermaye piyasasındaki araçlardan meydana gelen portföylerin profesyonel kişilerce yönetilmesidir (Akıncı, 2014, s.2).

Yatırımcı, fonda mevcut bulunan portföyün bir bölümünü satın alarak fonda katılım oluştururlar. Bu yatırımlar uzman kişiler tarafından yönetilerek, risk faktörlerine göre yatırım portföyünde dağıtılarak karlarını maksimize etmeyi amaçlarlar. Fonların yönetilebilmesi için SPK' dan gerekli izinlerin alınması ve yetki belgesine de sahip olunması gerekmektedir. Gerekli izinleri alan fon yöneticileri yasalar ve tebliğler çerçevesinde işlemlerini yapma yetkisine sahip olurlar.

2.1.1.3.10. Sukuk

Faizsiz menkul kıymet kullanımı olarak da bilinmekte olan sukuk kavramı sözlükte 'Finansal Sertifika' olarak geçmektedir. İslami prensiplerin faiz getirisini kabul etmemesinin gereği olarak oluşturulmuş olan finansal varlıkların faizsiz şekilde oluşturulması ile oluşan bir kavramdır. Sukuk finansal bir varlığa sahip olma yani mülkiyet hakkına sahip olma ya da yararlanma şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Bafra, 2016, s. 15-25).

Bono ile benzer tarafları olmakla birlikte: Bonolar faiz getirisi sunan menkul kıymetleri ifade ederken, sukuk o menkul kıymete sahip olma hakkından doğan bir yatırım sertifikasıdır. Bono sonucunda anapara ve faiz elde edilirken sukukta bir tasarruf hakkı elde edilir. Böylece sahiplikten doğan haklar olduğu gibi sukukun satılmasından da elde edilecek gelirleri de kapsamaktadır.

Sukuk likit bir araç olma özelliğine sahip olup ikincil piyasalarda değere tabi tutulmaktadır. Getirisi sabit olabileceği gibi değişkende olabilmektedir. Henüz kendini geliştirmekte olan sukuk günümüzde orta ve uzun vadede yatırım aracı olarak kabul edilmiş ve yatırımcılar tarafından daha tanınır hal almıştır.

2.1.1.4. Finansal Karar Kavramı

Yatırım yapılabilmesi için öncelikle gerekli bilgilerin toplanıp onları gerekli süzgeçlerden geçirip, elde edilen verilerin iyi analize tabi tutulması gerekir. Bu analizler de yatırımcıların doğru kararlar vermesini sağlamaktadır (Ede, 2007, s. 30).

Yatırımcıların bu kararlarını vermeden önce tüm risk faktörlerini göze alabilecekleri için doğru ve fazla bilgiye sahip olma arzuları vardır. Bazen bunu başaramadıklarında finansal uzmanlar yoluyla edinir ve karar vermelerini hem kolaylaştırırlar hem de kendilerini rahat hissetmelerini sağlarlar. Elbette kimi zamanlarda bu bilgilere ulaşmak mümkün olmayabilir ki böyle acil durumlarda mevcut bilgiler ve içgüdüsel yönlendirmeler ile kararlarını vermeleri gerekebilir. Finansal yatırım kararlarındaki karar verme süreci, yatırımcıların sahip olduğu veriler, arzular, davranışlar ve birçok farklı tavır ve tutumların tercihini ifade etmektedir (Aydoğan, 2013, s. 25).

Geleneksel finans açısından bakıldığında kararların yapılan analizler çerçevesinde eldeki mevcut bilgiler ışığında verildiği varsayılmaktadır. Buda bize aslında kararların rasyonel olarak alındığını ve çoğu kişinin elindeki bütün bilgileri kullanarak gelecekleri için en uygun ve en ideal kararları dış faktörler bağlamında aldıklarını savunmaktadır.

Karar verme tutumuna psikolojik perspektiften bakıldığında ise, yatırımcıların geleneksel finanstaki gibi kararlar vermediği ve aslında normal kararlar verdiğini ortaya çıkarmaktadır. Yani yatırımcılar rasyonel kararlar vermemekte, ruh durumları ve birçok kişisel durumlardan etkilenecek kararlar vermektedir (Ertan, 2007, s. 1).

Bu yaklaşımlardan yola çıkarak karar verme kavramını yatırımcılar açısından ele aldığımızda sadece rasyonel kararlardan oluşmadığı bunun aynı zamanda davranışsal eğilimler kapsamında şekillendiği ifade edilmektedir.

Finansal karar verme, yatırımları yönlendiren tüm kaynaklara ulaşılması, verimli olanların içlerinden seçilerek kullanılması yoluyla doğru kanallara yönlendirilmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir. Alınan kararlar iktisadi açıdan doğru olmasa da psikolojik açıdan kabul edilen kararlar olabilmektedir (Tufan, 2006, s.11).

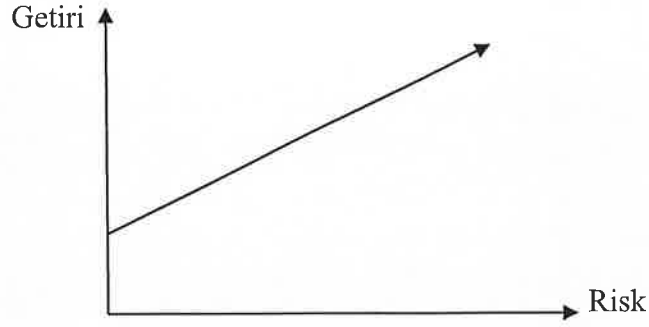
Bireylerin kararları üzerine yapılan çalışmalarda verilerin yorumlanırken dikkat edilmesi ve doğru analiz edilmesi gerektiği ortaya koyulmuştur. Bu alanda çalışmalar yapan Kahneman ve Tversky (1960) '*verileri yanlış yorumlama*' yanlışları üzerinde durmuş ve bunun ile ilgili deneyler yapmıştır. Motivasyon teorisi üzerinde yaptıkları çalışmalarda, bir kısım pilot öğretmenlerine ceza bir kısmına da ödül uygulamasını yapmıştır. Yapılan çalışmalarda bir sonraki uçuş performanslarının değiştiği gözlemlenmiştir. Ama bu performanslar aslında istatistikî ortalamaları vermektedir yani ceza veya ödül uygulamasından kaynaklanmamaktadır. Deneydeki tespitler göstermiştir ki verileri doğru yorumlamama; motivasyon teorisini farklı sonuçlar doğurmasına yol açabilmektedir. Bilgi kirliliği ya da bilgi eksiklikleri ne kadar azaltılırsa o kadar doğru sonuca yaklaşılabilecektir (Özerol, 2011, s. 24-25).

Finansal yatırımcılar verileri yorumlarken birçok bilgi, istatistik, matematik, analiz tabanlı yanlışlıklar yapabilmektedir. Fakat en önemlisi tüm bunlara sahip olmasına rağmen sadece kendi algı ve duyguları etkisinde kararlar alarak da yanlış yapabilmektedir. İşte tüm bu kararlarını verirken bireyler, psikolojik tabanlı olarak sadece bir tanıdığına gösteriş yapabilmek için bile bazı finansal kararların altına imza atabilmektedirler. Buda aslında birçok kararın rasyonellikten saptığını, istatistikî donanımlardan geçtiği halde duygusal veriler sonucunda neticeye kavuştuğunu göstermektedir.

Hisse senedi gibi yatırımlarda daha çok dile getirilse de aslında birçok yatırımda önem arz eden risk ve getiri oranı finansal kararların belirleyicisi olmaktadır. Temel amaç minimum risk oranında maksimum getiri elde etmektir. Sharp'ın teorisinde de ifade ettiği gibi birey daha çok kazanmak için daha çok riske girmelidir ya da yüksek riske giriyorsa ödülü de yüksek olması üzerinedir. Ya da tahvil ve bono gibi sabit getirili yatırımlarda getirinin düşük oranda ve sabit olup riskin de sıfır olmasıdır (Özerol, 2011, s. 59).

Riskin olmadığı yatırım alanları da mevcuttur. Bunlar bono ve tahvil gibi sabit getirili yatırımları oluşturmaktadır. Nominal olarak size risk sunmayan sadece enflasyon rakamlarının yüksekliği ya da daha karlı yatırımların kaçırılması halinde görünüşte olmayan gelir kayıplarına yol açabilmektedir. Getirisi yüksek yatırımlarda bulunabilmek için yüksek riskin göze alınabilmesi gerekmektedir. Yatırımcının daha

yüksek riske girmesini sağlayacak olan ise daha yüksek karlı kazanç sağlama vaadi sunmasıdır. Risk oranı ile getiri oranı arasındaki ilişkiyi aşağıdaki şekil 1’de görmek mümkün olacaktır.

Şekil 1: Risk-Getiri Grafiği

Kaynak: Özerol Hakan, 2011, Davranışsal Finans, Elma Yayınevi, İstanbul, s:59

Risk algısı da her bir yatırımcı için farklı değerler ifade etmekte ve rakamlar aynı olsalar bile kişilere ve durumlara göre farklı yorumlanmaktadır. Elbette finansal kararları sadece risk ve getiri kavramı etkilememektedir. Bunun yanı sıra demografik, kişisel ve psikolojik etkenlerde çok büyük önem arz etmektedir. Her birey için farklılık arz eden risk algısını etkileyen bu etkenler; cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, finansal bilgi düzeyi, gelir düzeyi, önyargıları, duygusal reaksiyonları, uyumluluğu gibi faktörlerdir (Saraç ve Kahyaoglu, 2011, s. 138).

Risk ve getiri arasında doğrusal bir ilişki olduğu için yatırımcılar riskin kendileri için neyi kapsadığını iyi anlamalılar ve arasındaki dengeyi doğru kurmalıdırlar. Beklemiş oldukları getiri oranı kadar riske katlanmalıdır. Bunları yorumlarken belirsizlik ile riskin farklı kavramlar olduğunu unutmamalıdır. Belirsizlik objektif olarak yorumlanan verilerin bulanıklaşmasını ve gelecek ile ilgili kararları almak için çekilen zorlukları ifade etmektedir. Belirsizlik ne kadar fazla olursa risk de böyle durumlarda artacaktır. Fakat belirsizliğin yüksek olduğu dönemlerde riski yüksek olarak tanımlarken riskin yüksek olduğu dönemde belirsizliğinde yüksek olduğu şeklinde tanımlamak doğru olmamaktadır. Bunun yerine daha çok yatırımların gelecekte yüksek bir getiri sunabilmeleri için riskin düşük, belirsizliğin de az olduğu dönemlerde gerçekleşeceğini söylemek daha doğru olacaktır (Karabıyık ve Anbar, 2010, s. 260).

Geleneksel teoriler bireylerin rasyonel kararlar aldığını ifade ederken davranışsal finans teorileri bireylerin normal kararlar aldığını ifade etmektedir. Yatırımcıların sahip olduğu psikolojik faktörler kararlarını etkileyerek bireylerin rasyonellikten sapmasına sebep olmaktadır.

2.1.1.5. Finansal Yatırımlarda Karar Verme Modelleri

Finans alanında yapılan çalışmalar bireylerin tam bilgiye sahip olduklarını ve rasyonel kararlar aldıklarını öne sürerken bazı çalışmalar ise bireylerin her zaman rasyonel olmadıklarını hatta çoğu zaman içinde buldukları durumlar çerçevesinde irrasyonel davranışlar sergilediklerini öne sürmektedir (Sezer, 2013, s. 18).

Bu çerçevede birçok karar verme modeli yer almaktadır. Bunlar; etkin piyasa hipotezi, rasyonel beklenti teorisi, modern portföy teorisi, beklenen fayda teorisi ve sermaye varlıkları fiyatlama modelidir.

2.1.1.5.1. Etkin Piyasa Hipotezi

Piyasalara ulaşan bilgilerin hisse senedi gibi menkul kıymetlere doğrudan etki yaptığı ve menkul kıymetlerin bundan en hızlı şekilde etkilenip ona göre değerlendirildiğini ifade eden kavrama etkin piyasa denilmektedir. Menkul kıymetlerin piyasadaki değerini doğrudan yansıtarak gerçek değerinde olduğunu savunmaktadır (Sezer, 2013, s. 24-25).

Etkin Piyasa hipotezinde finansal kararlar alınırken psikolojik ve sosyolojik etmenlerden arındırılmış olarak kabul edilir. Yatırımcıların isabetli kararlar alabilmesi için tüm bilgilere sahip olduğu ve duygusal, tutumsal, önyargısal bağlamlardan etkilenmediği düşünülür.

Etkin Piyasa Hipotezinin 1960'lı yıllarda temellerini atan Fama, piyasalara bilgilerin tam ve hızlı şekilde ulaştığını ve böylece piyasaya aktarılan yeni bilgiler ile tam ve eksiksiz olarak etkileşimin gerçekleşerek uyumun sağlandığını ifade etmektedir (Fama, 1970, s. 383).

Fama'nın hipotezine göre hisse senedi fiyatları rassal olduğundan fiyat değişimlerinden etkilenmediğini öne sürmüştür. Hisse senetlerine yani menkul kıymetlere bilgiler önceden tam ve kusursuz bir şekilde ulaştığı için fiyat değişimlerinden yüksek getiriler elde etmek mümkün değildir. Buda menkul

kıymetlerin değerli olduğu zamanlarda satılması ya da dibi gördüğü zaman alınması gerektiği gibi analizleri saf dışı bırakmaktadır. Yatırımcılarında bazı bilgileri kullanarak fazladan getiri elde etme imkânlarına sahip olmadığını savunmaktadır (Fama, 1965, s. 98)

Sonuç olarak baktığımızda Etkin Piyasa Hipotezinde bilgiler anlık olarak fiyatlara yansımaktadır ve yatırımcılar rasyonel olarak iktisadi kararlar almaktadır. Fiyatları etkileyebilecek bilgiler piyasalara en hızlı şekilde ulaştığı ve piyasalarda buna uyum sağladığı için anormal getiri ya da kayıp sağlanamayacaktır. Günümüzde işlem maliyetlerinin olmadığı, tam ve eksiksiz bilginin her an ulaştığı aynı zamanda tüm koşulların sağlandığı bir piyasadaki söz etmek mümkün olmayacaktır.

2.1.1.5.2. Rasyonel Beklenti Teorisi

Rasyonel Beklenti Teorisi geleceğe dair en doğru kararların alındığı ve bireylerin gelen bilgileri en iyi şekilde kullandığını varsaymaktadır. Geleceğe dair yapılan tahminlerde hata oranının düşük olduğu ve sistematik sapmaların en aza indirilerek en isabetli kararların alınması olarak ifade edilmektedir (Turguttopbaş, 2008, s. 4).

Teoriye göre finansal yatırımcılar tüm bilgilere sahiptir fakat bu diğer yaklaşımlar tarafından eleştirilmektedir çünkü kişilerin tüm bilgilere sahip olması olanaksız olarak bakılmaktadır. Diğer açıdan bakıldığında ise tüm bilgi ve verilere ulaşılsa bile çeşitli yatırım araçları içerisinde bu bilgiler farklı bireylerde farklı yorumlanacak ve gelecek kararların alınmasında parçalara ayrılarak tam isabetli kararlar alınamayacaktır.

2.1.1.5.3. Modern Portföy Teorisi

Diğer finansal karar modeli olan Modern Portföy Teorisi Harry Markowitz tarafından ortaya çıkarılmıştır. Teorinin öne çıkan özelliği portföy seçiminde getirilerin belirsizliği ile menkul kıymetler arasındaki bağlamdan oluşmasıdır. Yani finansal kararlarda ilişki bir bütündür ve her bir hisse senetleri ayrıca yorumlanmayarak portföy kavramına kantitatif bir bakış sunmasıdır (Küçükşille, 2004, s.17).

Markowitz menkul kıymet tercihinde bulunurken standart sapmaların ve getiri ile risk karşılaştırmalarının önemli olduğunu savunsa da asıl önemli olanın portföy seçimi olduğunu vurgulamıştır. Teorisinde riskin sabit olduğu menkul kıymetlerin içinden getirisi yüksek olanı aynı zamanda getiri beklentisi sabit olanların içinden de riski en düşük olanı seçerek portföy oluşturulmasını önermiştir. Buda bize Markowitz'in portföy oluştururken ilk yapılması gerekenin öncelikle hisse senetlerinin seçilmesi ve sonrasında tüm portföyün ağırlıklı ortalamasıyla bir bütün oluşturulması gerektiğini ortaya koymaktadır (Elton ve Gruber, 1977, s. 1743-1745).

Bu söylenenlerde bize menkul kıymetlerin seçiminde uzun listelerin oluşturulmasından ziyade sayıca az ama daha seçkin ve getirili bir menkul kıymet portföyünün oluşturularak bir sepet hazırlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Geleceğe yönelik tahmin tabloları oluştururken geçmiş verilerin ortalaması alınması yolu tercih edilebilir ve bunlara gelecek beklenti ve tahmin analizlerini de eklemek bizi daha doğru sonuçlara götürecektir.

Markowitz menkul kıymet portföylerinin oluşturulmasında kayıtsızlık eğrilerinden yararlanılabileceğini de seçenek olarak sunmuştur. Kayıtsızlık eğrisi farklı mal bileşimlerinde fayda düzeyini eşit sunan getiri ve risklerin istatistikî yerini oluşturmaktadır. Kayıtsızlık eğrileri finansal yatırımcılar için farklı grafikler oluşturur ve her finansal yatırımcı için bireysel olarak çizilir. Markowitz de alternatif portföylerin kayıtsızlık eğrisi ile teğet olduğu noktada seçimin yapılabileceğini savunmuştur (Cohen ve Natoli, 2003, s.85).

2.1.1.5.4. Beklenen Fayda Teorisi

Beklenen Fayda Teorisi geleneksel finansın temel taşlarını oluşturan teorilerden bir diğeridir. Teoriye göre finansal yatırımcılar riskli seçeneklerden hangisine karar vereceğini düşünürken en fazla fayda sağlayacağını düşündüğü seçeneğin sonucunu olasılıkları ile tartarak en yüksek ağırlığa sahip olanda karar kılarlar.

Morgenstein tarafından geliştirilen Beklenen Fayda Teorisi, uzun yıllar Kahneman ve Tversky tarafından geliştirilen beklenti teorisine kadar kullanılmıştır. Kişilerin rasyonel hareket ettiğinden yola çıkmış ve riskin sonucu olan faydayı nicel olarak ifade etmiştir. Buda beklenen faydayı büyütmek için daha yüksek tercihlerin

olması gerektiğidir. Bireyler karar alırken öncelikle faydalarını maksimize etmeyi amaçlamalıdır (http-4).

Beklenen Fayda Teorisi finansal kararları hangi risk altında verdiğimiz kısma odaklanarak bunların analizi üzerinde durmuştur. Bireylerin rasyonel tercihleri standart kurallar bütünü olarak kabul edilerek finansal veriler üzerinde yorumlanmaktadır. Mantıklı bireylerin bu teorinin varsayımları üzerine davranmaları beklenmekteyken araştırmaların bunu yansıtmadığı görülmektedir (Şenkesen, 2009, s. 5).

2.1.1.5.Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeli

Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeli Sharpe ve Lintner tarafından geliştirilen riske uygun getirinin araştırıldığı bir teoridir. Finansal yatırımcılar dönem içerisindeki portföylerini getiri oranları ve standart sapmaları ile karşılaştırarak değerlendirmeye tabi tutar. Riskten uzak durularak daima yüksek getiriler hedeflenmektedir (Akin, 2009, s.85).

Teoriye göre riskin temel belirleyicisi menkul kıymetin getirisi ile piyasa getirisi arasındaki ilişkidir. Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modelinde de yatırımcılar rasyonel oldukları için hisse senetlerinin değerlerini doğru hesaplayacaklarını ve fiyatların etkin olarak dengede olacağını savunmaktadır. Hatta şuan daha pazarda işlem görmeyen menkul kıymetin sunacağı getiriye analiz eden bir yaklaşımdır.

Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeli gibi birçok geleneksel finans teorileri yatırımcıların en uygun tercihin peşinde olduğu çabasını savunmaktadırlar. Fakat buna karşı çıkan davranışsal finans ise psikolojik etmenlerin bireylerin rasyonellikten sapmalar gösterdiğini ve sınırlı rasyonellik kavramı içerisinde normal ya da minimum rasyonel kararlar verdiğini ortaya koymuştur (Döm, 2003, s.1).

2.1.2.Davranışsal Finans

Bu bölümde Finansın diğer bilim dalları ile olan ilişkisi ele alınıp, Davranışsal Finansın tarihi gelişimi ve amaçları incelenip yatırımcının davranışlarını etkileyen eğilimler açıklanacaktır.

2.1.2.1. Finans ve Psikoloji

Ekonomi biliminin psikoloji ile ilişkisi 1880’li yıllardaki Psikolog Gabriel Tarde’nin çalışmalarına dayanmaktadır. Tarde’nin üzerinde durduğu konu, iki bilim dalının birbiri ile ilintili ve etkileşim halinde olduğudur. Daha sonra John Maurice Clark da ekonomistler her ne kadar psikoloji bilimini görmezden gelseler de insanları normal doğasından ayırmanın pek mümkün olmayacağını söylemiştir. Psikolojik terimlerin ekonomi bilimine kazanılmasını sağlayan Katona’da davranışsal ekonominin temellerini atmıştır (Tvede, 1999, s. 92-97).

Adam Smith’in çok bilinmeyen bazı eserlerinde insan davranışlarının dayandığı psikolojik etmenlerden bahsedilmektedir. Ekonomistlerin psikoloji konusundaki yanılışı ise Neoklasik yaklaşımların olduğu dönemlere dayanmaktadır. Neoklasik düşünürlere göre bireyler ekonomik kararlarını alırken duygularından arındıkları varsayılmış ve aynı zamanda faydalarını en çok yapmak isteyen bir yaklaşım olan ‘Homo Economicus’ kavramını ortaya koymuşlardır. Davranışsal ekonominin kurucularından olan Richard Thaler bu bireylerin reel dünyada görülen insan davranışlarını sergileme oranı arttıkça IQ’ların da gözle görülür düşüş olacağını, öğrenme hızının düşeceğini ve duygusallık oranının artacağını belirtmiştir (Thaler, 2000, s. 2).

Günümüzde finans birçok bilim dalıyla etkileşim haline girerek psikoloji, sosyoloji, örgütsel psikoloji gibi kavramlar ile çok daha yakından ilişkilidir. Bunu geçmişte yapılan araştırmalarda da görmek mümkündür. Örneğin Pavlov’un köpekler üzerinde yapmış olduğu deneyde bireylerdeki klasik koşullanmayı ya da Skinner’ın güvercinler üzerinde yaptığı deneyde bireylerde ödül ve ceza ile öğrenme yöntemlerinin insan hayatında psikolojinin her yerde olduğunu gösterir kanıtlar sunmuşlardır. Birey davranışlarını açıklarken dayanak olarak kullanılan bu örneklere benzer birçok deney, davranış teorilerinin gelişmesine olanak sağlamıştır.

Psikolojinin finansal kararlar üzerindeki etkisi ve önemini inceleyen bilim dalına davranışsal finans denilmektedir. Son dönemlerde ilginin artmış olduğu bu alan ile ilgili çalışmalar yapan bilim dalına davranışsal finans denilmektedir. Kahneman, Slovic ve Tversky gibi bilim adamlarının yapmış olduğu çalışmalar göstermiştir ki davranışsal finansı oluşturan temel yapı taşları psikoloji, sosyoloji ve

antropolojidir. Finansın sadece teorilerle açıklanamayacağını duyguların yatırım kararlarını etkilediğini ifade etmişlerdir (http-5).

Yapılan araştırmalar göstermiştir insan beyninin büyük kısmı bilinçli düşünmemektedir. Beyinde gerçekleşen karar verme işlemleri çoğunlukla duyguların etkisi altında kalmakta, verdiği kararları sistematik düşüncelerden farklı olmaktadır. Yani verilen kararlar insan beynindeki algı mekanizmasından geçirilmekte ve farklı yorumlanarak olması gerekenden farklı şekilde anlamlandırılmaktadır (http-6).

Finansal Psikoloji bireylerin davranışlarını inceleyerek finansal kararları etkileyen psikolojik faktörleri ortaya çıkarır. Yani para yönetiminde algısal olarak daha dikkatli olunmasına yardımcı olarak duyguların idare edilmesini sağlar. Kendinize çok fazla güvenmemeniz gerektiğini ve yatırımların aslında hangi kararlar ışığında alınması gerektiğini sorgular. Finansta psikolojide insanlar için en temel gereksinimlerdir. Her ikisi bireylerin mutlu olmasının yollarını açmaya ihtiyaçlarına karşılık vermeye çabalayan bilimlerdir. Fakat finans kolektif olanı yani bütün olanı incelerken psikoloji birey odaklı çalışmaktadır. Buda insanların kararlarını alırken gözden kaçırdıkları bir konudur. Thomas Jefferson bir sözünde 'Asla kazanmadan önce o parayı harcamayın' diyerek finans ve psikoloji bilimlerinin birbirine ne kadar kenetlenmiş kavramlar olduğuna dikkat çekmiştir (http-6).

Finansal alanlarda insanlar kararlarının oluşmasında istatistikî verileri ve olasılıklardan oluşan rakamları kullandıklarını iddia etseler de kendi durum ve hallerinin çerçevesinde bu kararları verdikleri gözlemlenmiştir. Buda bize yatırımcıların kararlarındaki temel dayanaklar incelendiğinde aslında tamamen rasyonel davranmadıklarını ve psikolojilerinin finansal davranışlarına yansıdığını göstermektedir (http-6).

2.1.2.2.Davranışsal Finans Kavramı

Finans biliminde kabul gören iki yaklaşım vardır. Bunlardan ilki matematiksel verilere dayanan ve insanların kararlarının rasyonel olduğundan yola çıkan geleneksel finanstır. Diğeri ise insanların karar aşamasında psikoloji biliminden etkilendiğini savunan davranışsal finanstır. Yani finansta insanlar rasyonelken davranışsal finansta normaldir (Qawi, 2010, s. 8).

Davranışsal finans bireylerin yatırım kararlarını alırken nelerden etkilendiklerini ve algılarını değiştiren şeylerin neler olduğunu ortaya çıkaran bir yaklaşımdır. Ekonomi bilimi insanın mantıklı kararlar üzerine kurulu olduğunu ve kendisi için en rasyonel olanı seçeceğini ifade eder. Yatırım kararlarında tüketim kararlarına kadar işleyen sürecin bu şekilde olduğu varsayılmaktadır. Fakat davranışsal finans buna karşı çıkmakta insanların mantıktan sapmalarının bile sistematik olarak olduğunu söylemektedir. Davranışsal finans bugüne kadar gelen teorileri gevşeterek sistematik, gözlemlenebilir, mantık dışı davranışları toplayarak yeni bir model ortaya koymuştur. Yani insanların yatırım yapmasından, tüketim yapmasına kadar olan süreçte niçin mantıksız ve irrasyonel kararlar aldığını söylemektedir (Özerol, 2011, s.10-12).

Davranışsal finans temelinde yatırımcıların karar alırken ne gibi hareketler sergilediklerini açıklamaya çalışmaktadır. Yatırımcılar için en zor süreç olan karar verme, analiz edenlerin açısından bakıldığında ise karar alma süreçlerine etki eden unsurların tespit edilmesi son dönem finansal davranışların en önemli konusu haline gelmiştir. Son yıllarda yatırımcıların hareket ivmelerini anlamlandırma ve altlarında yatan sebeplerini araştırarak yatırım ve tüketim kavramları sorgulanmaya başlanmıştır. Bu yeni finans anlayışının temel odak noktası davranışların rasyonel olmadığı ve mantıktan kopmalar olduğu üzerinedir. Rasyonel olmayan bu davranışların da piyasalarda dolaşan bilgi ve algıya göre değişiklik gösterdiği yönündedir (Kojabad, 2012, s. 29).

Davranışsal finans rasyonellikten sapmaları açıklarken finans, psikoloji ve karar alma bilimlerini birlikte entegre ederek masaya yatırır. Yani finansal piyasalarda yatırımcıların hareketlerindeki anomalilerin sebepleri araştırılarak insanların sistematik şekilde nasıl hatalar yaptıklarını açıklamaktadır. Bunu yaparken de psikolojinin finansal kararları nasıl etkilediğini ve yatırımcıları bilişsel yanıtlara nasıl sürüklediğini göstermektedir (Bostancı, 2003, s.1).

Davranışsal finans geleneksel finans teorilerini yeterli açıklamalarda bulunamadıkları noktalarda piyasaların rasyonellikten sapmalarının açıklanması üzerinde durmuştur. Yatırımcıların kararlarını alırken izlemiş olduğu yöntemlerin sadece risk ile getiri oranlarının kıyaslanması yoluyla oluşmadığı bunun yanı sıra

birçok değişkenin de olduğunu ifade etmişlerdir. Piyasalardaki sapmalara sebebiyet veren bu irrasyonel davranışların bireyleri ikna eden kararlar yoluyla şekillendiği ve faydayı çoklaştıran temel teoremlerin yanıldığı yapılan çalışmalarda ortaya koyulmuştur (Bostancı, 2003, s. 1).

Literatür çalışmaları incelendiğinde bireylerin her zaman mantıklı davranmadıkları ve kararlarını vermeden önce yeterli araştırma ve analizler yapmadıklarını göstermiştir. İnsanoğlunun aslında davranışlarını sergilerken bildiklerini uygulamadan ziyade algıladıklarını uygulama eğilimi olduğunu fark etmişlerdir. Buda psikologların ekonomi üzerindeki ilgilerini artırarak iki alanı birbirine yakınlaştırmıştır. Çalışmalarıyla yeni bir alanın çıkmasını sağlayan Kahneman, Tversky ve Slovic davranışsal finansın gelişmesini sağlamışlardır. Yapmış olduğu çalışmalar ile davranışsal finansın gün yüzüne çıkmasını sağlayan, George Mason Üniversitesi'nden Vernon L. Smith ile Princeton Üniversitesi'nden Daniel Kahneman, Nobel Ödülünü 2002 yılında almışlardır.

Bu alanlarda çalışmalar yapan bilim adamları karar alma bilimleri, finans ve psikolojinin nasıl bütünleştiğini gözlemlemişler, finansal olarak temel olan kuralların neden her zaman doğrulanmadığı sorgulanmıştır. Bu sorgulamalar yapılırken daha önce kaydedilmiş anomalilerin sebepleri ortaya koyularak yatırımcıların sistematik şekilde yatırım kararlarını yerirken ne gibi hatalar yaptığını açıklamışlardır (Barak, 2008, s.31).

Tüm bu araştırma ve çalışmalarda davranışsal finans kavramından bahsedebilmek için bireysel yatırımcıların varlığından söz edilmesi gerekmektedir. İncelenen piyasalar o yüzden bireysel yatırımcının ilgi duyduğu piyasalar olmak durumundadır. Bireyin davranışlarının yani duygusunda yer aldığı bu alanda da sayılar tek başına sebepleri açıklamaya yeterli olmayacaktır (Barak, 2008, s.31).

Ekonomi bilimi bireylerin rasyonel kararlar aldığını ve kendi çıkarlarını en çoklaştırma çabası içerisinde olduğunu belirtmiştir. Bireylerde yatırım kararlarında diğer kişilerin ekseninde doğal akışı takip ederler. Benjamin Graham 'Yatırımcıların en büyük sorunu, en kötü düşmanı kendisidir' diyerek bu noktaya dikkat çekmiştir. Maalesef finansçılar bunu kısa bir süre öncesine kadar farkında olamamışlar ya da önemsememişlerdir (Bernstein, 2005, s.231).

Davranışsal psikolojinin ve finansın birleşmesiyle ortaya çıkan davranışsal finans ile birlikte gözden kaçan yanlışlar fark edilmiş ve algılamadaki farklılıkların insan kararları üzerindeki etkisi gün yüzüne çıkarılmıştır. Örneğin, ihtiyacım olmadığı halde sırf moralimiz düzeltmek için ya da sırf indirimde olduğu için bir ürünü alabiliriz. Dokuzuncu ayakkabıyı almamız, sekizinci kravatımızı almamız ya da evimizdeki mobilyaları eskimemiş olmasına rağmen değiştirmemiz aslında ihtiyaçtan daha farklı sebeplerle aldığımızı göstermektedir. Buda bize insanların satın alma kararlarının sadece fiziksel ihtiyaçları doğrultusunda yapmadıklarını ortaya koymaktadır.

Son dönemlerde nakit paranın kullanım oranının azalması ve insanların kredi kartları ile alışveriş yapması da davranışsal finansın en önemli konularından birisi olmuştur. Alışverişte nakit paranın kullanılmıyor olması o paranın harcanabilmesini daha çok kolaylaştırmış ve insanların ay sonlarında karşılıklarına gelen ekstreler karşısında şoka girmesine sebebiyet vermiştir. Örneğin marketteki alışveriş sonunda ikiyüzelli lirayı kartımızdan geçtiğimizdeki zihinsel sorgulamamız ile nakit verdiğimizdeki zihinsel sorgulamamız farklılık arz eder. Elimizden nakit para çıkışı ben ne aldım da bu kadar bir ödeme çıktı karşıma der ve hatta parayı sayarken içimizin acıdığını hissettirir. İnsanların büyük bir çoğunluğu elinde olmayan gelirlerinden borçlanma yoluyla harcama yaparlar. Bunu da kredi kartları yoluyla sağlayarak sanki harcayacakları paranın kendilerinin değilmiş hissiyatıyla yaparlar. Çünkü ödeme aşamasında birincisi sadece rakamları görerek tuşlara basmaları ikincisi ise o paranın reelde borç olduğunun farkında olmamalarıdır. Hâlbuki arkadaşından nakit borç alıp o alışverişi yapmış olsalardı aynı özgüven ile harcayamayacak ve o paranın geri ödeneceğini düşünerek sadece zorunlu ihtiyaçlarını gidereceklerdi.

Plato bir sözünde insanların davranışlarının üç ana kaynağının; arzu, duygu ve bilgi olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu örnekler bize göstermektedir ki insanlar alışverişlerinin çok az kısmını ihtiyaç gereği yaparlar. Yapılan alışverişlerin büyük çoğunluğu psikolojik ihtiyaçların giderilmesi için yapılmaktadır (Özerol, 2011, s. 18).

Barber ve Odean modern ekonominin insanların mantık çerçevesinde hareket ettiklerini varsayarken aslında rasyonellikten sapmalar olduğunun gözden kaçırıldığını ifade eder. Bunun yanı sıra asıl fark edilmesi gereken bireylerin kararlarının sistemsal olarak mantıktan saptığıdır. Davranışsal finans bugüne kadar olan gözlemlerin ışığında mantıktan sapmaların ve irrasyonel davranışların temellerini incelemektedir.

Benjamin Graham da yatırımcıların en büyük problemlerinden bahsederken insanların en büyük düşmanlarının kendisi olduğunu söylemiştir. Fakat bunu finansçıların geç fark ettiğini gözlemlemiştir (Bernstein,2005, s. 230-232).

Günlük hayatımızda amatör ya da profesyonel yatırımcılar içerisinde kazanan ya da kaybedenler incelendiğinde aslında teknik analiz ya da deneyimlerden ziyade davranış biçimlerinin etkili olduğu görülmektedir (Perşembe, 2001, s.17).

Literatürde yapılan çalışmalarda insanların mantıklı davranmadığı ve kuralları uygulamadığı görülmüştür. Günlük yaşamımızda 1+1'in her zaman 2 etmediğini de gözlemlediğimiz olmuştur. Bunların sebebini araştırdığımızda birey psikolojisi karşımıza çıkmaktadır. Piyasalarda meydana gelen sapmalar birey psikolojisiyle değerlendirilecek olunursa veya karar alma aşamalarına birey psikolojisi de eklenilecek olunursa davranışsal finans kavramına ulaşılmış olunur (Tufan, 2006, s. 23).

Bu söylenenlerden yola çıkılarak davranışsal finansın psikoloji, sosyoloji ve ekonomi bilimlerinin harmanlanmasıyla ortaya çıktığı ve bireyin davranışlarını inceleyerek finansal kararlar alırken nasıl davrandığını inceleyen bir bilim dalı olduğunu söylemek mümkün olacaktır (Cornicello, 2003-2004, s.23).

2.1.2.3. Davranışsal Finansın Tarihçesi

Davranışsal finans tarihsel gelişimi içerisinde incelendiğinde temelleri Adam Smith'in eserlerinden Ahlaki Düşünce Kuramı'na kadar uzanmaktadır. Adam Smith bu eserinde insan psikolojisi üzerinde durmuştur ve davranışların insan üzerindeki yansımalarından bahsetmiştir. Sosyal psikolojinin akıldan daha erdemli olabileceğini öne sürmüş iyi durumdan kötü duruma geçişte insanların üzüntü duyduğunu sonrasındaysa kötü durumdan iyi duruma geçtiğinde de mutluluk duyduğunu

söyleyerek, davranışsal finansta bahsedilen zarar etme duygusundan dolayı riskten kaçınmalarının sebebini aktarmıştır (Tufan, 2008, s. 25-30).

Davranışsal finans ile ilgili son 20 yıl içerisinde çalışmalar artmış ve ekonomist çevre tarafından daha çok ilgilenilen bir alan haline gelmiştir. Bunun sebeplerine baktığımızda ise Asya krizi, ABD’de yaşanan teknoloji krizleri, hisse senetlerindeki hızlı düşüşler, sanal ağlar ve ortamlar ile yatırımcıların internet üzerine kayması ve günlük işlemlerin daha akışkan ve hızlı olması konunun güncelliğini korumasını sağlamıştır (Ceylan ve Korkmaz, 2015, s. 608).

Tarihteki en bilindik davranışsal finans örneği 17. yy. ‘da Hollanda’da meydana gelen ‘Lale Çılgınlığı’ hadisesidir. Kanuni Sultan Süleyman’ın Hollanda Kralı’na hediye olarak gönderdiği lale soğanları zor elde edildiği için zamanla bir güç ve itibar sembolü haline getirilmiştir. Tabii haliyle orta kesiminde bunu elde etmek istemesi lale satışlarını artırarak fiyatların fırlamasına sebebiyet vermiştir. Bu artış herkesin satışa geçmesiyle birlikte fiyatları düşürmüştü ve bu çılgınlığı bitirmiştir (Mazgit, 2007, s. 9).

Adam Smith’in düşüncelerine Bentham’da destekleyerek ekonomik davranışlarda psikolojinin önemli olduğuna ve etkilediğine dair çalışmalar yapmıştır. Kararlarda sadece çıkarlarını gözetip kâr zarar ilişkisi üzerine kurulu olan Homo economicus kavramına; Veblen, Keynes, Pareto ve Fisher gibi iktisatçılar karşı çıkmışlar, insanın rasyonellikten sapmalar gösterebileceğini savunmuş olsalar da dönemlerinde çok fazla dikkate alınmamışlardır (Tufan, 2008, s. 25-30).

Son dönemlere kadar ekonomi teorilerinin çoğu bireylerin karar vermeden önce tüm bilgilerini kullanarak, mantıksal analizler çerçevesinde kararlar aldığını ortaya koymaktadır. Fakat davranışsal finansın ortaya çıkmasıyla insanların kararlarının irrasyonel olduğu ve bunun sistematik şekilde gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Bu konuları Kahneman ve Tversky’nin (1979) çalışması olan Beklenti Teorisi ile davranışsal finansı ilgi odağı haline getirmiştir. Psikolog olan Daniel Kahneman ve Amos Tversky bireyler üzerinde yapmış olduğu birçok deneyde algının ve bilinçaltının insanları yönlendirerek mantık çizgisinde sistematik sapmalara yol açtığını tespit etmişlerdir (Ateş, 2007, s.48).

Kahneman ve Tversky'nin yapmış oldukları çalışmalar 3 kısımdan oluşmaktadır. Kahneman ve Tversky birinci kısımda insanların belirsizlik içerisinde karar vermelerindeki sebebin, kişisel olasılıklı kısa yollar ile bilişsel farklılıklar olduğunu tespit etmişlerdir. Daha sonra ikinci kısımda beklenti teorisi üzerinde çalışarak onu geliştirmişler ve teorinin eksiklerini tespit ederek kişinin risk halinde karar verirken içinde buldukları zamanın anlık etkisi ve farklı sebeplerin varlığını ortaya koymuşlardır. Üçüncü kısımdaysa çerçevelenmenin bireyleri nasıl değiştirdiğini, her problemin farklı zaman dilimleri içinde farklı seçimlere yönlendirdiğini açıklamışlardır. Kahneman ve Tversky'nin yapmış olduğu bu çalışmalar davranışsal finansı geliştirip, gün yüzüne çıkararak birçok finansçının bu konunun farkına varmasını sağlamıştır (Eser ve Toıgonbaeva, 2011, s. 299).

ABD 'de yaşanan 2001 ve 2009 krizleri gibi bugüne kadar dünya genelinde yaşanan birçok kriz ile birlikte finansal piyasaların düşüş içerisine girmesi yatırımcılar üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuştur. Yatırımcılar arasında olumlu seyreden durumların akabinde düşüşler olacağı kanısı ortaya çıkmış ve yatırımcıların farklı yaklaşımlar aramasına sebebiyet vermiştir. Finansal yatırımcıların rasyonel kararlar almadıklarının farkına varmalarıyla birlikte davranışsal finansa eğilim artmış ve daha önemli hale gelmiştir (Ceylan ve Korkmaz, 2015, s. 609).

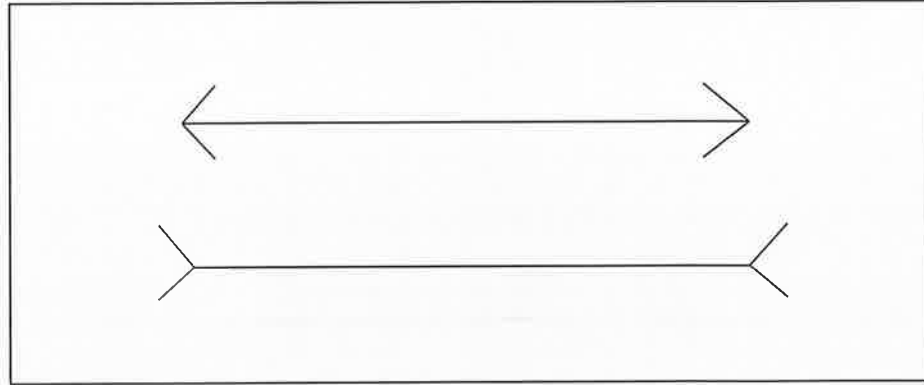
Davranışsal finansın öncülerinden olan psikolog Daniel Kahneman 2002 yılında Nobel Ekonomi ödülünü alarak karar alma davranışları üzerine yaptığı deneyler ve araştırmalar ile finansal piyasalarda davranışsal finansın parlamasını sağlamıştır. Böylece bundan sonra bu alanda çalışacaklar için bir ışık kaynağı oluşturarak, davranışsal finansın uluslararası bir üne kavuşmasını sağlamıştır.

2.1.2.4. Davranışsal Finansın Amacı

Davranışsal finans, toplumdaki kişilerin belli aralıklarla sürekli yaptığı hareketlerin mantık çerçevesinde olmayan durumudur. Finansal yatırımcılar, farklı zaman dilimlerinde aynı problem karşısında farklı hatalar sergilemektedirler. Davranışsal finasta bu hataları inceleyerek daha farklı açılardan bakmıştır. Böylelikle yatırımcılar nerede ne hata yapmış araştırılarak, rasyonel olmayan hareket ve tavırları daha belirgin hale getirmiştir. Toplumdaki bireylerin bilinçli olarak var

olan bilgileri değerlendirerek bu hareketleri dzenli olarak yaptıklarını tespit etmiştir (Tufan, 2008, s. 22-25).

Davranışsal finans, toplumdaki kişilerin her zaman mantıklı davranmadıklarını belirtirken, psikolojik ve sosyolojik örnekler ile bu kuramını savunmaktadır. Bu örnekler genellikle algıda yanılsama ile ilgilidir. Bireylerin algılarındaki yanılsamalara örnek verecek olursak: Şekil 2’de yer alan iki doğru da aynı uzunlukta olmasına rağmen, alttaki şekil daha uzun gibi görünmektedir. Bunun sebebi okların yönlerinin farklı taraflara bakmasıdır. Oysaki doğrular aynı uzunlukta (Tufan, 2008, s. 23).

Şekil 2: Optik İllüzyon

Kaynak: Tufan, Ekrem (2008), *Davranışsal Finans*, Ankara, İmaj Yayınevi, s:23.

İnsan beyni, dzenli bir biçimde algoritmik olarak bilgisayar gibi işlemektedir. Bilgiyi bellekte ayrıntılı bir şekilde inceleyerek analiz eder ve bilgi kişinin beynine birçok süzgeçten geçerek ulaşır. Eğer kişilerin verdikleri kararlar bu yola uğramadan beyinlerine varırsa durum daha farklı sonuçlar vermektedir. Bilginin süzülerek beyne ilerlediği bu yollara psikolojik hükümler denmektedir. Davranışsal finansın önceliği bilginin şekillenmesini sağlayan psikolojik hükümlerin farkına vararak, zihnimizdeki düşüncelerin hangi algılar ile şekillendiğinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır (Tufan, 2008, s.23)

Yatırımcıların bazen tamamen akılcı olabileceklerini varsaysak da karar kısmına geldiğinde gelecek belirsizliği durumu ortaya çıkacağından tahmin ve zarar görme yani kendini riske atma tedirginliği ortaya çıkacaktır. Finansal

yatırımcılarında farklı ekonomik düşünce ve algılara sahip olduğunu düşünecek olursak, her bir kararı yönlendiren farklı endeksler karşımıza çıkacaktır. Bu yüzden yatırımcıların her bir yatırım karşısındaki eğilim değişimlerini yalnızca ekonomik parametrelerle açıklamak mümkün olmayacaktır. Ayrıca davranışsal değişkenlerin çerçevesi içinde kalan trendler de insanların psikolojik hal ve hareketlerini etkileyecektir. Kısaca mali etkenlerle davranışsal etkenler arasında bir etkileşim olduğunu söylemek doğru olacaktır (Tufan, 2008, s. 25).

Geleneksel finans, yatırımcıları riskten kaçınan, umursamayan ya da riski sevmeyen olarak ifade etmektedir. Bu seçeneklerde tercihleri belirleyen etkenler kazanç ve kayıplar olacaktır. Davranışsal finans insanların kazançla karşılaştıklarında riskten uzak durduğunu fakat kayıp söz konusu olduğunda riski seçtiği yönündedir. Buda karar alma süreçlerinin aynı sonuçları doğursa bile sunulan seçeneklere göre farklılık arz ettiği yönündedir (Kishtainy, 2019, s. 262-270).

Geleneksel finansal ekonomi toplumdaki kişilerin gayet akılcı davrandıklarını belirten ekonomi yaklaşımıdır. Ancak aslında durum böyle değildir. Özellikle kişilerin bu akılcı durumlardan saptıklarına çokça rastlamaktayız. Davranışsal finans, ekonomide geleneksel olarak kabul edilen modellerde görülen akılcılık olasılığından düzenli ve gözlemlenebilir sapmaların olduğunu belirterek temel anlayışı sorgulamış ve yumuşatarak değiştirmiştir. Yatırımcıların hata yaptığı durumları belirtecek olursak: çokça alım satım işlemleri yapmaları ve ellerinde değeri düşen yatırımları bir gün kar yapacağı düşüncesiyle satmayarak zarardan kar yama şanslarını kaybetmeleridir. Bu durum bireyin psikolojisinden dolayı oluşmaktadır. İlk sapmaya bireylerin kendilerine olan itimatları, ikinci sapmaya ise hızlıca hareket etmekten pişman olma durumu sebebiyet vermektedir (Ateş, 2007, s.52).

Psikoloji ve finansı bir arada sentezleyen davranışsal finansın temel inceleme alanı yatırımcıların neden irrasyonel kararlar aldığı ve yatırımcıların sıklıkla düştükleri bilişsel yanılgılar ile önyargılarının psikolojik etkileri üzerinedir. Sonuç olarak bakacak olursak davranışsal finansın amacı, sonraki sayfalarda da belirtileceği üzere bilişsel önyargılar sebebiyle oluşan sapmaları tespit edip ayrıntılı bir şekilde incelemektir.

2.1.2.5. Yatırımcı Davranışı Eğilimleri

Bireyler yatırım kararlarını verirken birçok değişkenin etkisi altında kalmaktadır. Yatırımcılara göre farklılık arz eden bu değişkenler bireylerin davranışlarının altındaki sebepleri oluşturmaktadır. Kimi insanlar yatırımlarında riskli alanları seçerken kimisi daha ihtiyatlı davranışlar sergileyerek yatırım kararlarını vermektedirler. Yatırımcı psikolojisi olarak adlandırdığımız hareketler; insanların hatadan kaçınması, aynı hatayı tekrar etmesi gibi birçok hata eğilimleri mevcuttur (Korkmaz ve Ceylan, 2015, s. 611).

Yatırımcıların karar alırken psikolojik faktörlerin etkisi altında kaldıkları finansal piyasalarda geçmişte göz ardı edilse de günümüzde araştırma konusu haline gelmiş ve bu konuda birçok deney yapılmıştır. Yatırımcıların hareketlerini yönlendiren geçmiş deneyimler, kişisel algıları ve birçok psikolojik etmenin olduğu tespit edilmiştir (Taner ve Akkaya, 2005, s.47).

Kahneman ve Tversky bireylerin belirsizlik durumlarında rasyonel olmayan kararlar verdiklerini ve bunları zihinsel kısa yollar aracılığıyla yaptıklarını tespit etmişlerdir. Zihinsel kısa yollar bireylerin çok fazla analize tabi tutulmadan ve verileri dikkate almadan sadece kendi tutum ve davranışları çerçevesinde çizdiği karar yolları olarak ifade edilebilir. Geçmiş deneyimlere dayanılarak oluşturulan bu zihinsel yollar sistematik bilgilerden meydana gelmediği için bireylerin kararlarını alırken bazı yanılğı ve eğilimlerin oluşmasına neden olmaktadır (Alper ve Ertan, 2008, s.176).

Yapılan araştırmalar ve deneyler sonucunda finans alanında onaylanmış çeşitli sistematik davranış eğilimleri tespit edilmiştir. Bireylerin riskten kaçınmalarına ve davranışlarını rasyonel kılmak için optimal tercihlerde bulunma çabalarına rağmen bunu başaramadıkları görülmektedir. Rasyonellikten saptıran bu davranışların sebebi ise psikolojik önyargılardır.

Bu bölümde bireysel yatırımcıların kararlarının anlaşılabilmesi için büyük önem arz eden psikolojik önyargılardan oluşan davranış eğilimleri ele alınacaktır.

2.1.2.5.1. Aşırı Güven

Yatırımcılar aşırı güvenin etkisinde kendilerine çok fazla inanma önyargısı içerisine girmektedirler. Yatırımcıların kararları incelendiğinde olumlu sonuçların kendi başarılarının sonucunda olduğunu, olumsuz sonuçların ise başkalarının kararları ya da şanslarının kötü gitmesinden kaynaklandığını savunduğu görülmektedir. Buda yatırımcılarda kendilerinin akılcı kararlar verdiği düşüncesini oluşturarak aşırı güven duygusu içerisinde karar vermelerine sebebiyet vermektedir. Günlük hayatımızda bile bunu çoğu yerde görmek mümkündür. Örneğin yüksek lisans tezini süresinde teslim eden öğrenci kendini başarılı atfederken, tezini süresinde bitiremeyen öğrenci hocasının kendisine zor bir konu verdiğini ya da iş hayatındaki yoğunluktan fırsat bulamadığını savunarak kendisini suçlu görmek istemez.

Finansal yatırımcılar da sahip oldukları bilgilerin diğer yatırımcılardan fazla olduğu kanısı içerisindeki inançları ile bunu harmanlayıp aşırı güven çerçevesinde hareket etmektedirler. Örneğin piyasalarda hisse senetleri değer kazandığında daha fazla hisse senedi almak ya da değer kaybettiğinde elindeki değerleri satmak gibi davranışlar sergilemektedir (Wang, 2001, s.140).

Aşırı güven eğiliminde olan bireyler çoğunlukla kendilerini bilgi düzeyini ortalamanın üzerinde görürler ve buda almış olduğu kararların bilgi ve analizden ziyade somut olmayan tutum ve sezgileri içerisinde almalarına sebep olur. Örneğin kendi güven aralığı yüksek olan yatırım yapan ya da yatırım kararı konusunda önerilerde bulunan uzmanlar tahminlerinin doğruluğu üzerinde daha emindirler. Fakat bu aşırı özgüven duygusu yatırımcıların şirket üzerindeki araştırma ve bilgilerden ziyade kendi düşüncelerinin doğru olduğuna dair bilinçaltındaki düşüncesinden ve oluşabilecek riskleri idare edebileceklerinden kaynaklanmaktadır (Bayar, 2011, s. 141-143).

Yapılan bir araştırmada bireylere hisse senetlerinin artacağı ya da azalacağı yönünde tahminlerde bulunmaları istenilmiştir. Daha sonra bu tahminlerinin tutma olasılığı sorulmuştur. Büyük bir kısım tahminlerinin tutacağını düşünmüştür. Fakat yapılan araştırma neticesinde tahminlerinin tutacağını söyleyen %90'nını oluşturan kişilerin %20'sinin tahminlerinde yanıldıkları görülmüştür. Buda finansal

yatırımcılar üzerinde aşırı güven duygusunun etkilerine verebileceğimiz en temel örnektir (Yörükoğlu, 2007, s. 16).

Başka bir araştırmada ise yeni bir işe başlayanların %81'i kendini başarılı olacağını ifade etse de bunların %39'unun başarılı olduğu tespit edilmiştir. Aşırı özgüveni olan yatırımcıların daha fazla risk aldığına dair Barber ve Odeon da tespitlerde bulunmuşlardır. Barber ve Odeon'a göre aşırı güven duygusunda erkeklerin daha önde olduğu aynı zamanda riskli portföy seçimlerinde evli kadınların bekar kadınlara göre daha fazla risk aldığına, bu oranın bekar erkeklerde ise evli erkeklere göre daha fazla olduğunu ispatlamıştır. Yani çalışmalar aşırı güvenin cinsiyet ve medeni duruma göre bile farklılık gösterdiği yönündedir (Barber ve Odeon, 2001, s.261-292).

Aşırı özgüven eğilimindeki yatırımcılar diğer yatırımcılara oranla daha fazla işlem yapmaktadırlar. Yapılan araştırmalarda bu yatırımcıların işlem maliyetleri de göz önüne alındığında aslında işlem yapmasalardı daha çok karda olacakları görülmüştür (Barber ve Odeon, 2001, s.261-292).

Örneklerden de anlayacağımız üzere aşırı güven duygusunun oluşmasının arkasında üç neden yatmaktadır. Bunlar; bilgi yanılması, yükleme önyargısı ve kontroldür. Bunlar kısaca aşağıda açıklanmıştır (Döm, 2003, s.65).

Bilgi yanılması, yatırımcıların sahip oldukları bilgi düzeyinin yüksek olması durumunda tahminlerinin de doğru olacağı yönündeki yanılığdır. Bir kişinin çok bilgiyle donanımlı olması onun aldığı kararlarında isabetli olacağı anlamına gelmemektedir. Hatta bazı durumlarda bilginin çok olması daha fazla kararları karmaşıklığa sürükleyip daha yanlış sonuçlar doğurabilmektedir. Bireylerin ellerindeki bilgileri kendi bakış açılarıyla kullanmaları ve inanmak istediği şekilde yönlendirmeleri de bu yanılığa kapılmasına neden olmaktadır.

Yükleme önyargısı yukarıda örnekler verildiği üzere bireylerin elde etmiş olduğu başarılı kararlarda kendilerini ön plana çıkarırken başarısız olduğu kararlarda başkalarını suçlama eğiliminde olmalarıdır. Örneğin tesadüfen artış döneminde rastladığı hisse senetlerini alan yatırımcının analizler sonucunda değil de kendi içgüdüleriyle satın almış olduğu hisse senetlerinin başarısını kendinde görmesidir.

Fakat birey daha sonra hisseler düşerken satmayarak büyük kayıplar yaşadığında ise bunun sorumlusu olarak da yatırım uzmanlarını görmesidir.

Bir diğer neden olan kontrol yanılması, bireylerin almış olduğu riskler sonucunda kararlarını kontrol altında tutabildiklerini düşünmeleri kendilerine olan güven duygusunu artırmakta olduğudur. Becerilere dayanan başarılar kontrol edilebilirken, şans eseri gerçekleşmiş olan başarılar ise kontrol edilememektedir. Fakat bireyler kararlarını verirken bunun ayrımını yapamadıkları ve beceri ile şans arasındaki ayrımı fark edemedikleri gözlemlenmiştir (Döm, 2003, s.65).

Tüm bu yanılmalardan yola çıkarsak, bireylerin ve özellikle uzmanlık alanları yatırım üzerinde olan kişilerin karar alımlarında daha dikkatli olmaları gerekmektedir. Aşırı güven yanılığını yenebilmek için konunun negatif tarafları ağırlıklı olarak değerlendirilmeli, bilinen ve doğru gelen kısımdan ziyade bilinmeyen ve tedirginlik oluşturan kısımda daha çok düşünülerek karar verilmelidir. Daha önce yapılan işlemlerde başarısız olunanlar hatırlanmalı ve şanstın ziyade beceri ve bilgiye dayalı kararlar verilmelidir.

2.1.2.5.2. Kayıptan Kaçınma

İnsanlar, kazançlara oranla kayıplar üzerinde daha duyarlıdırlar. Buda yatırımcıların bir kayıp karşısındaki tepkisinin bir kazanç karşısındaki tepkisinden daha büyük olduğunu göstermektedir. Bir kişinin 50.000 liralık bir kayıptan duyacağı üzüntü, 50.000 liralık bir kazançtan duyacağı sevinçten daha büyüktür. İnsanların bir risk karşısında kazanç elde etmelerinden ise bir riske girmeyerek kayıp yaşamak istememelerine kayıptan kaçınma denilmektedir (Küçük, 2011, s.112).

Kahneman ve Tversky kayıptan kaçınma eğilimini beklenti teorisi içerisinde anlatmışlardır. Kayıptan kaçınma eğilimi bireylerin mevcut durumlarını koruyarak risk almaktan kaçınmalarını ifade eden bir kavramdır. Bu eğilim sadece bu kişiler için geçerli olmamakla birlikte aynı zamanda bireylerin doğası gereği sergiledikleri bir davranıştır. Kayıptan kaçınma eğilimi üç etmenden oluşmaktadır. Bunlar; riskten kaçınma davranışı, risk olmadığında kayıptan kaçınma ve mevcut durumu koruma davranışıdır (Sönmez, 2010, s.73).

İnsanlar riskten kaçınma davranışı söz konusu olduğunda minimum riske yönelerek kazançlarını arka plana atmaktadırlar. Risk olmadıandaki kayıptan

kaçınma halinde ise elde tutma duygusu daha yüksek oranda olmaktadır. Fakat en şiddetli kayıptan kaçınma hali ise mevcutta olanı koruma duygusudur.

Daniel Kahneman ve Amos Tversky'nin üzerinde çalıştıkları beklenti teorisinde insanların ellerinde olan yatırımlarıyla duygusal bir bağlarının olduğunu ve daha fazla kazanma ihtimali yerine riske girmeyerek kaybetmemeyi tercih ettiği gözlemlenmiştir. Finans alanında 'sahip olma etkisi' olarak adlandırılan bu etkiyi ölçerken deneklere aşağıdaki iki farklı soruyu yanıtlamalarını istemişlerdir.

Soru 1: İki arasında tercih yapın

- A. %80 olasılıkla 4.000 pound kazanmak
- B. %100 olasılıkla 3.000 pound kazanmak

Soru 2: İki arasında tercih yapın

- C. %80 olasılıkla 4.000 pound kaybetmek
- D. %100 olasılıkla 3.000 pound kaybetmek

Birinci soruya cevap veren 95 denekten %80'ni B seçeneğini, ikinci soruyu yanıtlayan 95 denekten %92'si C seçeneğini seçmiştir. Sorulan sorular aynı olmasına rağmen birinci soru kazanma eğilimli ikincisi ise kayıp eğilimi üzerine hazırlanmıştır. Buda kişilerin şartlar aynıken kelimeler değiştiğinde farklı seçeneklere yöneldiğini, rasyonel bilgiden ziyade zihinde oluşan kayıp ve kazanç kavramlarına göre kararlar verdiğini göstermektedir (Kahneman ve Tversky, 1979, s.268).

Kayıptan kaçınma aynı zamanda daha önceki kazanç ve kayıplara bağlıdır. Deneysel bulgulara göre kazanç yaşadıktan sonra meydana gelen kayıplar daha az sorun ve üzüntü oluşturur. Fakat belirli bir kayıp yaşadıktan sonra tekrar kayıp yaşamak daha çok sorun ve üzüntü oluşturur. Buda göstermektedir ki daha önce gerçekleşen kazançlar bireylerin yeni yatırımlarında daha riskli kararlar alabilmesinin önünü açmaktadır. Tam aksine daha önce meydana gelen kayıplar da diğer yatırım kararlarında daha temkinli davranarak riskten kaçınmaya sevk etmektedir.

2.1.2.5.3. Zihinsel Muhasebe

Bireylerin finansal faaliyetlerinde işlemleri ile kayıp ve kazançlarını kayıt altına alıp, onları analiz ederek neticelerini görmek istemesine zihinsel muhasebe denilmektedir (Yaşar, 2008, s.116).

Beklenti teorisinde belirtildiği üzere bireyler yatırım kararları alınırken zihinsel muhasebeyi kullanmaktadır. Zihinsel muhasebe yatırım kararlarının her birini ayrı zihinsel hesaplara kodlama eğilimidir. Bu da yatırımcıları birbiriyle ilişkili konularda bazen bağımsız gibi düşünerek kararlar almaya sevk etmektedir (Taner ve Akkaya, 2005, s.47).

Zihinsel muhasebe düşüncemizde oluşan mali tablolara değişik kodlamalar yaparak onları değerlendirme tavrıdır. Nasıl ki şirketler para giriş çıkışlarını kontrol altına almak için ve iş akışlarını düzenlemek için muhasebe birimini kullanıyorsa insan beyni de aynı sistemi finansal kararlarını verirken faydasını ve maliyetini hesapladığı kodlamalarla beyninde kullanmaktadır. Bireylerin kendilerine daha kontrollü olmasını sağlayan bu sistem yaşamlarını zihinsel muhasebe ile kontrol etme eğiliminde olduğunu göstermektedir (Şenkesen, 2009, s. 156).

Günlük hayatta bir kişinin gelirinin bir kısmını yazlık almak için biriktirdiğini varsayalım. Aynı zamanda araba almayı düşünen bu kişi biriktirmiş olduğu parayı kullanmayarak araba için kredi çekmektedir. Hâlbuki çekmiş olduğu arabanın faiz gideri biriktirmiş olduğu parasının faiz gelirinden daha fazladır. Bireylerin bu rasyonel olmayan kararı vermesinin arkasında zihinsel muhasebe yatmaktadır. Bu örneğimizde kişi zihninde araba ve yazlık için farklı hesaplar açarak, yazlık için açılan hesabı yazlıkta kullanarak araba ihtiyacında kullanmayarak daha fazla maliyetle kredi çekmektedir. Böylece birey zihninde oluşturduğu hesapları daha kolay kontrol ettiğini düşünerek bu eğilim içerisine girmektedir. Akli muhasebeleştirilmede bireylerin davranışları incelendiğinde dikkat çeken üç nokta olduğu görülmektedir (Gürkan, 2009, s. 59).

İlk ilke, karar alan kişilerin nasıl bu karara vardığı, düşüncelerinde bunları nasıl değerlendirdiği ve ortaya çıkan sonuçların çözümlenmesidir. İkinci ilke, bireylerin bu almış olduğu kararları gelir ve gider hesaplarına nasıl kategorize

ettiğinin gözlemlenmesidir. Üçüncü ilkesi ise akli hesaplamaların hangi süre aralıkları ile kodlandırıldığıdır (Gürkan, 2009, s. 59).

Örneğin ilk durumda; 200 liraya bir konser bileti satın aldınız ve konser alanına gittiğinizde bileti düşürdüğünüzü fark ettiniz. Böyle bir durumda büyük olasılıkla tekrar bilet almayacaksınız. Fakat ikinci durumda; konser biletinizi satın almak yerine rezerve ettirseydiniz ve giderken yolda cüzdanınızdan 200 lira düşürseydiniz büyük olasılıkla konser biletinizi kalan paranızdan alacaktınız.

Aslında her iki durumda da cebinizden aynı miktarda para çıkmıştır fakat farklı kararlar alınmıştır. Çünkü zihinsel muhasebe devreye girerek ilk durumda zihinsel kotlama yapılmış ve gider oluşturulmuş ve ikinci biletin alınması zihinlerindeki maliyeti artırarak bilet fiyatının 400 lira şeklinde gözükmesine neden olacaktır. Fakat ikinci durumda konser için gider henüz oluşturulmamıştır ve düşürmüş oldukları parayı zihinsel hesaplarından düşerek konsere giderler.

İnsanların kredi kartı kullanımlarında nakit kullanımına oranla daha rahat olduğu gözlemlenmiştir. Kredi kartı ile yaptıkları ödemeleri daha az sorguladıkları ve zihinlerinde kaydi para olarak kaydettikleri için çok fazla sorgulamamaktadırlar. Buda alışverişlerinin daha kontrolsüz bir şekilde gerçekleşmesine neden olmaktadır. Fakat nakit para kullanımında bireyler daha kontrollü alışveriş yaparak kendilerini daha çok sorgulayarak alışveriş yapmaktadır (Özerol, 2011, s. 46).

Bir diğer örnek olarak da hesabımızda olmayan bir paranın harcanması olarak verilmektedir. Piyangodan gelen para, hesaplara sonradan yatırılan primler, enflasyon farkları gibi normal maaş ya da hesabımızda olmadan gelen ödemelerin harcanmasının daha kolay olduğu yönündedir.

Sonuç olarak baktığımızda zihinsel muhasebe yatırımcıların rasyonel kararlar almasını engelleyerek, realitede aynı kasada olması gerek hesapları farklı bölmelere kaydederek almış olduğu kararlarda yanılgıya sevk etmektedir.

2.1.2.5.4. Çıpalama Eğilimi

İnsanların tahminlerini yaparken bir referans noktası belirleyerek yaptıkları tespit edilmiştir. Bu referans noktası ise daha önce öğrendiği ya da gözlemlediği en son bilgilerden meydana gelmektedir. İnsanların bir tahminde bulunması

istenildiğinde sıklıkla akla gelebilecek rakamlardan ya da onun yakını yönünde tahminler oluşmaktadır (Hayta, 2014, s.334).

Bilişsel bir kural olarak nitelendirilen çıpalama mevcut durum hakkında tahminde bulunan birey bir başlangıç noktası üzerinden yola çıkar. Farklı referans noktaları, başlangıç değeri ekseninde değişik tahminler doğurur. Öncelikle zihinsel hafıza ile bilgiye ulaşılır. Çıpa ulaşılan bilgiyi etkisi altına alarak, seçilen referansa benzer bilgileri ön plana çıkarır. Daha sonra bilgiler birleştirilerek karar oluşturulur. Bu durum aşağıdaki şekil 3’de gösterilmiştir (Bayar, 2011, s.140).

Şekil 3: Çıpalamayı Oluşturabilecek Üç Aşama

Kaynak: Bayar, Yılmaz (2011), Yatırımcı Davranışlarının Davranışçı Yaklaşım Çerçevesinde Değerlendirilmesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, s.140

Çıpalamayı belirleyen sadece referans noktası değildir. Çıpalamanın bir diğer nedeni de insanların tahminlerinin eksik hesaplamalardan kaynaklandığı görülmüştür. İki öğrenci grubuna aynı çarpımlardan oluşan bir soru sorulmuştur. Birinci gruba $8 \times 7 \times 6 \times 5 \times 4 \times 3 \times 2 \times 1$ sayılarının çarpımı ikinci grubaysa $1 \times 2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6 \times 7 \times 8$ sayılarının çarpımı sorulmuştur. Öğrencilere verilen süreler sonunda ilk grubun ortalamasının 2250 ikinci grubun ortalamasının ise 512 olduğu tespit edilmiştir. Buda göstermiştir ki insanlar ilk olarak gördüğü rakam etrafında çıpa oluşturarak tahminlerini belirlemiştir (Bayar, 2011, s.141).

Finansal yatırımcılar üzerinde değerlendirecek olursak bireyler eğer yeni bir hisse senedi alımı konusunda seçimde bulunuyorsa bunu daha önceki seçimleri üzerine çıpa atarak yapmaktadırlar. Eğer daha önceki seçimlerinde isabetli kararlar almadıysalar yeni seçimlerinde yanılma ihtimalleri de yüksek olacaktır. Ya da

herhangi bir uzmandan hissenin değeri ile ilgili duyduğu bilgiyi referans olarak belirlediyse, hisse senedinin değeri düşse veya artsa da işlem yapmayarak çıpalama etkisinde kalacaktır.

2.1.2.5.5. Belirsizlikten Kaçınma

Yatırımcılar kararlarını belirsizlik bulundurmeyen araçlara yapmayı tercih ederler ve riskten uzak durarak aşına olduğu tercihlere yönelirler. Gündelik hayatın birçok alanında buna rastlamak mümkündür. Örneğin kişiler alışverişlerini çoğunlukla her zaman yaptıkları yerden yaparak farklı markaları deneme yolundan uzak dururlar. Yatırımcılar açısından örnek verecek olursak bireyler borsada işlem yapacaksa öncelikle kendi ülkelerindeki borsada işlem gören hisse senetlerine yatırım yapacaktır. Yabancı bir ülkenin borsasında daha fazla kar edebileceği hisseler olsa bile tercih etmeyecek tanıdık olana yönelecektir (Kara, 2005, s.20).

Daniel Ellsberg 1961 yılında yapmış olduğu bir araştırma sonucu belirsizlikten kaçınma kavramını tanımlamış ve bu kavram Ellsberg Paradoksu olarak bilim dünyasına girmiştir. Belirsizlikten kaçınma insanların bilineni tercih ettiğini bilinmeyen de uzaklaşarak aşına olanı tercih etme olarak tanımlanmaktadır. Ellsberg tarafından yapılan deneyde içinde 100'er top bulunan kavanozlardan siyah ve kırmızı bir top çekme olasılığı sorulmuştur. Birinci kavanozda 50 siyah 50 kırmızı top varken ikinci kavanozdaki dağılım sayısı bilinmemektedir. Farklı bir değişken olmamasına rağmen deneklerin büyük bir çoğunluğunun dağılımın belli olduğu birinci kavanozu tercih ettiği görülmüştür. Hâlbuki her iki torbadan çekilen topun siyah ya da kırmızı gelme olasılığı %50 iken denekler belirsiz görünümde olan torbadan kaçınmışlardır (Çelik, 2013, s.51).

Tüm bu örneklerden de anlaşılacağı üzere bireylerin yatırım tercihlerinde belirsizlikten kaçınma eğilimi içerisine girerek daha fazla gelir elde etme imkânını kaçırarak çeşitli yatırımlardan mahrum kaldıkları görülmektedir.

2.1.2.5.6. Aşırı İyimserlik

Aşırı iyimserlik eğilimi, insanların olmasını istedikleri şeyin kendi düşüncelerindeki gibi olacağına inanma eğilimidir. İnsan doğası gereği de beklenti içerisinde olduğu şeyin gerçekleşmemesi durumunda da hayal kırıklığı yaşamaktadır.

Bu yüzdende beklentilerinin gerçekleşme olasılığının yüksek olduğu düşünülmektedir.

Bireylerin gelecekle ilgili beklentilerinin aşırı iyimserlik kanısı içinde olduğu belirlenmiştir. Bireyler kendi kuşaklarını çoğu zaman daha şanslı görmekte, kendileri ile ilgili iyimser beklentiler içerisine girmekte ve kendilerini başkalarının gözünden daha iyi görerek ortalamanın üzerine çıkarma eğilimindedirler. Gallup'un 2001 yılında yaptığı bir araştırmada yatırımcılara gelecek 1 yıl içinde borsa getirisinin tahminen ne kadar olacağı sorulduğunda, yatırımcılara uygulanan anket çalışmasında ortalamanın %10,3 olduğu görülmüştür. Fakat kendi portföylerinin getirileri sorulduğunda, anket çalışmasının ortalaması %11,7 gibi bir oranla karşılaşılmıştır. Yılsonunda deneklerin portföyleri incelendiğinde beklendikleri rakamların gerçekleşen rakamdan %3 civarında fazla olduğu görülmüştür. Yani bireyler aşırı iyimserlik eğilimi etkisi içerisine girerek kendi yatırım kararlarının daha çok artacağını söylemişler ve kendi yatırımları için olumlu beklenti içerisinde olmuşlardır. Buda bireylerin karar aşamalarında kendi kararlarında objektif olamayarak rasyonellikten saptıklarını göstermiştir (Yaşar, 2008, s.103).

Yatırımcıların genel kanılarına göre sonuçların olumlu olacağı yönündedir ve kötü sonuçlar olsa bile bunun kendilerinin başına gelmeyeceğini diğer insanların başına geleceğini düşünürler. Literatürde optimizmin önyargısı olarak isimlendirilen bu yanılğı, yatırımcıların detaylı araştırma, bilgi ve tecrübeli kişilerin tavsiyelerini dikkate almadan yatırım yapmalarınıdır. Aşırı iyimserlik yanılığının oluşmasının sebeplerinden biriside teknolojinin gelişmesiyle birlikte bireylerin doğruluğu teyide muhtaç birçok bilgiye hızlıca ulaşarak doğrudan kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Yaşar, 2008, s.102-104).

Weinstein tarafından yapılan bir çalışmada üniversite öğrencilerine 24'ü olumsuz 18'i olumlu durum içeren toplam 42 varsayım hakkında tahminde bulunmaları istenmiştir. Deneklerin çoğunluğu olumlu olayların gerçekleşme ihtimalinin olumsuz olayların gerçekleşme ihtimalinden daha fazla olduğu yönünde olmuştur (Yıldırım, 2017, s.49).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere insanlar kararlarını verirken gerçeklikten uzak bir tahminde bulunarak aşırı iyimser şekilde tahminde bulunduğu ve bu yönde

kararlar aldığı görülmektedir. Yatırımcılar karar aşamalarında bunun farkına vararak gerçeğe yakın tahminlerde bulunmalı ve kararlarını verirken olumsuzluk oluşabilme ihtimalinde objektif davranmaları daha rasyonel olacaktır.

2.1.2.5.7. Pişmanlıktan Kaçınma

Pişmanlık, seçmiş olduğumuz seçenektan daha iyi bir seçeneğin olduğunu fark ettiğimizde ve bunun sonucunda üzüntü duyduğumuz bir kavramdır. Bireyler elinde olanı kaybetme, zarara uğrama gibi olumsuz durumları kabullenmeyi istememektedirler. Yatırım davranışlarına da pişmanlıktan kaçınma eğilimi yansımış ve kazanan yatırımcıların satma konusunda daha kolay ikna edildiği görülmüşken, kaybedenlerin satma konusunda daha zor ikna edildiği görülmüştür (Hayta, 2014, s. 343).

Yatırımcılar yapmış oldukları yatırımlardaki hatalar ile karşılaştıklarında duydukları pişmanlık diğer kararlarında dayanak noktası oluşturarak bireyin yatırım konusunda daha çekingen davranışlar sergilemesine sebebiyet vermektedir. Örneğin hisse senedi alan bir kişi değeri düşüşe geçen hisse senetlerini zararına satmak istemedikleri için uzun süre o hisse senetlerini ellerinden çıkarmamaktadır. Ya da hisse senetlerini zararına satsa dahi daha önceki olumsuz deneyimlerinden dolayı uzun bir süre gelir elde edebileceği hisse senetlerini satın almamaktadır.

İnsanlar verdiği kararlar sonucunda tatmin olmak ve pişmanlık yaşamak istemezler. Finansal yatırım kararları verilirken de bu davranış eğilimi içerisine girerler. Örneğin A ve B hisse senetlerine sahip yatırımcı olduğunu düşünelim. A hisse senedinin düşüşte B hisse senedinin yükselişte olduğunu varsayalım. Yatırımcı yükselişte olan B hisse senedini satarak kar elde etmeyi planlayacak, değeri düşen A hisse senedinin maliyetini amorti edebilmek için ya da daha sonradan tekrar artışa geçeceği içgüdüleriyle satmak istemeyecektir. Buda finansal yatırımcıların kaybettiren hisse senetlerini uzun süre ellerinde tutarak daha fazla kaybetmelerine sebebiyet verecektir.

Pişmanlık eğilimi iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi bir kararı vermektan duyulan pişmanlık diğeri ise o kararı vermemektan duyulan pişmanlıktır. Araştırmalar göstermiştir ki bir kararı vererek duyulan pişmanlık o kararı vermeyerek duyulan pişmanlıktan daha yüksektir. Yani insanların bir şey yapmadığı

için duyacağı pişmanlık daha az olacak ve o karardan dolayı kendini daha az suçlu hissedecektir. Buda insanları pişmanlığa girmemek için hareketsiz kamanın daha yararlı olacağı yanılığısına sevk etmektedir (Yıldırım, 2017, s.48).

Sonuç olarak pişmanlık etkisi, kazanma süreci devam ederken elden çıkarma, kaybetme sürecinde iken bekleme davranışı sergileme olarak görünmektedir. Yatırım kararları verilirken bireylerin bu mantıktan sapmanın farkına vararak doğru zamanlarda doğru hamleleri yapmaları ilerleyen günlerde daha az giderle ya da daha fazla gelire karşılaşmasını sağlayacaktır.

2.1.2.5.8. Temsil Etme Eğilimi

İnsanlar günlük yaşamlarının gereği düşünce, duygu, nesne ve gereçleri bir sınıflandırmaya tabi tutarlar. Yeni karşılaştıkları durum karşısında, onu kavrayabilmek için daha önce yaşamış olduğu olaylarla ilişkilendirerek kendilerinin yaşamış olduğu bir sınıflandırmaya tabi tutarlar. Aslında daha farklı bir örneklem olmasına rağmen geçmişte sınıflandırılmış bir örneklemin temsilcisi olabilir. Böyle durumlar da bireylerin kararlarında yanılığa düşmesine sebep olur.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki kişiler belirsizlik durumunda bilişsel eğilimlerden yararlanarak olasılık hesaplamaları yapmamaktadır. Çoğunlukla temsiliyet kabiliyeti en yüksek olana yönelerek ihtimal ona yüklenmektedir (Şenkesen, 2009, s.182).

Kahneman ve Tversky tarafından yapılan çalışmalarda temsiliyet yanılığı ölçülmüştür. Deneklere X kişisi hakkında bazı bilgiler verilmiş daha sonra bu kişi hakkında hangisinin daha doğru olabileceği sorulmuştur. X kişisi, 31 yaşında bekâr ve zeki birsidir. Öğrenciliğinde sosyal adalet, ayrımcılık gibi alanlara ilgi duymuştur ve felsefe bölümünden mezun olmuştur. Bunun yanı sıra anti nükleer eylemlerine katılmıştır. X kişisi hakkında bu bilgilere göre hangisi daha olası olduğu sorulmuştur (Tversky ve Kahneman, 1983, s.297).

A- X kişisi memurdur

B- X kişisi memurdur ayrıca feminist eylemlerde bulunmaktadır.

C- Araştırma sonunda deneklerin çoğunluğunun B seçeneğini seçtiği görülmüştür. Hâlbuki verilen bilgiler arasından iki seçenek içinde belirleyici olabilecek bir bilgi yoktur. Fakat kişiler temsil etme yanılığı içine girerek yeni

oluşacak veriyi daha önce elde ettiği ve temsil edebileceğini düşündüğü verinin bulundurduğu sınıflandırmaya dâhil etmektedir.

Temsil etme eğilimi Kahneman ve Tversky tarafından küçük sayılar yasasına dayandırılmıştır. İnsanların daha önce yaşadığı ve gözlemediği verileri beyinlerinde depoladıkları ve düşüncelerini şekillendirirken bunlardan yararlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Örneğin son üç yıldır gelir getiren bir hisse senedinin daha sonraki yıllarda da gelir getireceği yönünde bir eğilim söz konusudur. Büyük olay örgülerinde geçerli olan bu örnekleme daha spesifik olay örgülerinde de kullanılmaktadır. Bu kavramda literatüre 'küçük sayılar yasası' olarak geçmiştir. Yatırımcılar karar verirken bu yanılmanın farkına varmadıkları takdirde daha önce gelir getirmiş hisse senedinin yine gelir getireceği kanısına varıp şartlar değişmiş olsa da yatırım yaparak hataya sürüklenerek rasyonel kararlardan uzaklaşırlar (Tversky ve Kahneman, 1983, s.297).

2.1.2.5.9. Sürü Psikolojisi

Sürü psikolojisi, bireylerin aynı yatırımlara aynı zaman dilimlerinde mantıklı ya da mantıksız şekilde işlem yapması olarak ifade edilmektedir. Dolaşımda bulunan asimetrik bilgiler ve teyit edilmemiş bilgiler ışığında sürü davranışını takip eden deneyimli yatırımcılar da bu sebeple yanlış kararlar almaktadırlar.

Sürü psikolojisi kendi içinde rasyonel ve rasyonel olmayan şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Rasyonel sürü psikolojisi zaman bakımından kısıtlı olan ya da analiz yapma imkânı olmayan yatırımcıların kullandığı yöntemdir. Bu yatırımcılar yüksek getirili yatırımlar yapan kişileri takip ederler. İrrasyonel sürü psikolojisi ise kişisel bir davranış tarzıdır. Kişi bu yaklaşımı sonucun başarısız olması durumunda bunu ait olduğu sürünün suçu olarak görmek, çoğunluğu takip etmek ve kendisinin hatasını gizlemek için kullanmaktadır. Bir yatırımcının kararları diğer yatırımcıların etkisi altında ise sürü psikolojisi taşımaktadır (Korkmaz ve Ceylan, 2006, s. 629-630).

İnsanlar günlük hayatlarında birçok noktada sürü davranışı yanılışı içine düşmektedir. İnsanlar sırf birçok kişi satın aldığı için bir ürünü sorgulamadan satın alabilmekte, hatta pazar yerlerinde sıklıkla karşılaşılan kalabalık olan tezgâha yönelmek ve oradan ürün almak ya da kimsenin yaklaşmadığı tezgâhın ürünlerini inceleme olanağı sunmayarak oradan satın almama davranışı sergilemektedir.

Sürü davranışı genellikle bir satın alma kararı verirken daha hızlı ve yüksek oranda olmaktadır. Fakat kişiler sürü içinden çıkarken genellikle bireysel kararlar ile hareket etmekte ve sürüye daha az ve yavaş ayak uydurmaktadır. Yapılan çalışmalarda Asya krizinde buna rastlanmış ve sürü davranışından etkilenerek bölgeden çekilen yatırımcıların krizi daha da derinleştirdiği görülmüştür (Hayta, 2014, s.340-344).

Finansal piyasalarda fikirler bulaşıcılık özelliğine sahiptir ve buda sürü psikolojisini tetikleyerek yatırımcıların birbirini takip etmesine neden olur. Sürü davranışı eğilimi çoğunlukla küçük yatırımcılarda rastlanır. Çünkü doğru bilgiye ve verilere dayanılarak yapılan analizlere ulaşmaları hem maliyetli hem de zordur. Buda onları savunmasız kılarak yatırımlarında sürüye uymaya yönlendirmektedir. Böylece kayıp acısını azaltarak üstlerinden sorumluluğu atarak ve fazla araştırma yapmayarak yatırım yapma kolaylığı sağlanacaktır. Fakat bu trend izlenerek verilen kararlar özellikle kriz dönemlerinde büyük yıkıcı etkiler meydana getirerek yatırımcıları büyük zararlar etmelerine sebep olmaktadır (Hayta, 2014, s.340-344).

2.1.2.5.10. Bilişsel Çelişki

Bireyler vermiş oldukları kararlar ile çelişen bilgileri görmezden gelirler, kabul etmezler veya tutarlı olan kısmıyla ilgilenirler. Bilişsel çelişki olarak ifade edilen bu durumda yatırımcılar kullandıkları bilgiler doğru değilse kendi kararları doğrultusunda uyarlayarak kullanırlar (Küçük, 2014, s. 112).

İnsan beyni yaşamış olduğu olayları, öğrendiği bilgileri, gerçek haliyle değil de kendi algılayış tarzıyla kayıt altına almaktadır. Daha önce yaşanmış tecrübe ve bilgiler farklı zaman dilimlerinde farklı şekillerde kodlanabilmektedir. Bilişsel çelişki de bireyin karşısında çıkan bir olay veya kararda bu bilgileri kullanırken yaşamış olduğu çelişkili duruma göre karar vermesi halidir (Taner ve Akkaya, 2005, s. 49).

Geçmişte deneyimlediğimiz olaylar hafızda olumlu ya da olumsuz şekilde kayıt altına alınır. Eğer kişi yaşadığı ya da öğrendiği bilgiyi aslında olması gerekenden daha olumsuz şekilde kayıt altına aldıysa bir daha o olay örgüsünden uzak kalmayı tercih edecektir. Tam tersi durumda ise birey aslında daha az olumlu olan bir bilgi veya tecrübeyi daha çok olumlu kaydettiye bu seferde o konu

hakkında olumlu karar vererek bilişsel çelişki yanılığına düşecektir (Kara, 2005, s. 26).

Finansal yatırımcılarla ilgili bilişsel çelişki örneği verecek olursak, elinde bulunan hisselerden birisinin değerinin zamanla yavaş bir şekilde aylık %2 şeklinde azalarak yılsonunda toplam %26 değer kaybettiğini varsayalım. Diğer hisse senedinin ise yılsonunda ansızın %23 değer kaybettiğini varsayalım. Böyle bir durumda yatırımcı yeni yatırım kararı alırken değeri birden düşen hisse senedini hafızasına kötü kodladığı için tekrar yatırım yapmayacak ve rasyonellikten uzaklaşarak bilişsel çelişki eğilimi sergileyecektir. Bir diğer bilişsel çelişki örneği de kişinin kendi kararları ile uyumlu olan düşünceleri sahiplenirken kendi kararları ile örtüşmeyen düşünceler doğru dahi olsa kabullenmek istemeyişidir. Doğrulama eğilimi şeklinde ifade edilen bu bakış açısı yatırımcıların seçmiş oldukları yatırımların kazandırdığını düşünerek bu alan ile ilgili fazla bir araştırma yapmamaktadır (Kara, 2005, s.27).

Sonuç olarak bakıldığında kişiler kendi düşünceleri ile çelişen işlemleri dikkate almayarak veya bunların önem derecesini düşürerek karar verirler. Bunu yaparken de kendi düşünceleri ile uyuşan noktaları baz alarak içlerini rahatlatırlar. Bu yanılığdan sıyrılmaları için yatırımcılar, kendi hafızasında barındırdığı bilgiler çeliştiğinde bu bilgileri sorgulayarak en doğru bilgi ile güncellemeleri ve her yatırım için yeni analizlerde bulunmalıdır.

2.1.2.5.11. Kumarcı Tuzağı

Kişilerin rastlantıya bağlı bir olgunun gerçekleşme olasılığına inanarak tahmin edebileceğini düşünmesine kumarcı tuzağı denilmektedir. Gündelik hayatımızda çokça rastlanan bir yanılığdır (Korkmaz ve Ceylan, 2015, s.617).

Örneğin içinde 1 tane beyaz, 1 tane siyah top bulunan bir torbadan top çekmesi istenen kişinin üst üste 7 kez beyaz çektiğini varsayalım. Yeni çekeceği topun hangi renk olma olasılığı sorulduğunda bu sefer siyah top gelme olasılığı söylemesi kumarcı yanılığına örnek verilebilir. Teorik olarak %50 beyaz %50 siyah top gelmesi beklenirken insanların bu yanılığa düşmelerinin sebebi, belirli bir süreden sonra diğer seçeneğin tahminde ağır gelmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak bir sonraki seçenek bir önceki seçenektan birbirinden etkilenmemektedir. Yani ilk

çekilen topun herhangi bir renk gelmesi ile sonradan çekilen bir topun herhangi bir renk gelmesi aynı olasılığa sahiptir.

Bireyler belirli dizi halinde sunulan olayların tahminini yaparken genel olarak karşılaştıkları dizilmelerin diğer ölçeklemelerde de kendini göstermesi beklenmektedir. Buna örnek olarak yazı tura oyununda Tura-Yazı-Yazı-Tura-Yazı-Tura şeklindeki bir dizilimin Tura-Tura-Tura-Tura-Tura-Yazı şeklindeki bir dizilime göre daha olası olduğu şeklinde yorumlamaktadırlar. Kumarcı yanılığını gördüğümüz bu örnekte beş kez tura gelmesinin ardından yazı gelmesi olasılığının iki kez yazı gelmesi olasılığından daha yüksek olduğu görülmüştür. Aynı zamanda üst üste aynı şeyin gelme ihtimalinin daha düşük olduğunu yorumlayan bu örnekte bireyler kendi yanılıklarını istatistikî verilere tercih ettiği görülmektedir (Yalçınar, 2012, s. 18).

Heyecan yaşama duygusu bazen pahalıya mal olabilmektedir. Yatırımcılar heyecan yaşarken bazı riskleri daha kolay alarak finansal konularda yanılığa düşmektedir. Kimi zaman çeşitli mecralarda karşısına 1'e 10 kazanma ihtimali, 1'e 200 kazanma ihtimali gibi cezbedici seçenekler çıkmaktadır. Özellikle borsada kaldıraç oranları kullanılarak yapılan yatırımlarda bu karşımıza çıkmakta ve bazen heves ve heyecan duygusunun kurbanı olunabilmektedir. Bu alanlarda yatırım yapılacaksa da yapılacak yatırımı etkileyen çeşitli parametrelerin en ayrıntılı şekilde incelenmesi gerekmektedir ([http-7](http://7)).

2.1.2.5.12. Statüko Eğilimi

Bireyler daha önceki yapmış olduğu yatırım çizgilerinden dönmeyerek aynı yatırımları üzerinde devam ederler. Karşılıklarına çıkan yeni fırsatları değerlendirmek yerine statüko yanılığın girerek mevcut yatırımlarında ısrarlı olmaktadır. Yatırımları ile ilgili analiz ve yorumları daha çok takip ederek kendi yatırımlarını çeşitlendirme veya değiştirme yolundan uzaklaşırlar. Günlük çalışma hayatında buna çokça rastlamak mümkün olacaktır. Devlete ait bir işletmenin aynı şartları sağlayacak bir firmaya özelleştirilmesi durumunda çalışanlar bunu istemez ve statüko eğilimine girerek mevcut durumlarının değişmesini istemezler (Samuelson ve Zeckhauser, 1988, s. 6-58).

Aynı zamanda insanlar kendi algı ve düşüncelerine göre olayların bir kısmını daha etkileyici bulmaktadırlar. Etkileyici buldukları olaylara ait bilgileri çok iyi hatırlar fakat diğerlerini sanki o olay hiç yaşanmamış gibi düşünürler. Bir yatırım kararı verecek kişi, mevcut bilgilerini yokladığında daha çok ilgisini çeken bilgi kayıt altında olduğu için yanlış kararlar almasına neden olmaktadır. Yani insanlar ellerindeki bilgilerin kıymetli olduğunu düşünerek mevcut durumu koruma çabası içerisinde girerek diğer bilgilerin önemi olmadığını varsayarak karar şemasına girmesine izin vermemektedir (Özan, 2010, s. 90).

İnsanlar mevcut durumu severler ve farklı kararlar almak ya da konumu değiştirmek istemezler. Seçenekleri değerlendirirken bilindik olana yönelirler. İnsanlar yeni bir alana sayfa açmak istedikleri vakit tedirginlik yaşarlar çünkü statüko yanılığısına sürüklenirler.

Bu eğilimi şöyle bir örnek ile açıklayabiliriz. Örneğin elinizde THY hissesi var ve yatırım konusunda uzman bir kişinin size Ülker hissesinin değerinin artacağını söylüyor. İlk durumda siz kendi kararınızı değiştirmiyor mevcut yatırımınızı sürdürüyorsunuz. Yıllonda da sizin hisseleriniz değer kaybediyor, önerilen hisse senedinin de değeri yükseliyor. İkinci durumda ise mevcut hisse senedini değiştiriyor önerileni uyguluyorsunuz. Fakat bu seferde yeni aldığınız hisse senedi değer kaybediyor satmış olduğunuz hisse senedi değer kazanıyor. Her iki durumda da kaybediyorsunuz.

Her ne kadar sonuçların aynı olduğu gözükse de ilk durumda duyulan üzüntü ikinci durumda duyulan üzüntüden daha az olacaktır. Çünkü ilk durumda kendi düşünceleriniz ile karar verip statükonuzu korudunuz, ikinci durumda ise statüko dışına çıktınız ve bu da haliyle daha fazla üzüntüye sebebiyet verdi. İşte insanlar mevcut durumu koruma eğiliminden dolayı ilk yatırımlarını değiştirmeyerek bazen yüksek getirili yatırımları kaçırarak rasyonellikten uzaklaşmaktadırlar. Bu yanılığa düşmemek için bireyler yatırım kararlarını verirken kendilerini sıfır noktasına alarak hareket etmelidir.

2.1.3. Vergi Müfettişliği ve Gelir Uzmanlığı Meslek Mensupları

Ekonomik düzen içerisinde kamu ihtiyaçlarının finansmanı büyük önem arz etmektedir. Bu finansmanın sağlanması için vergi mekanizması kullanılmaktadır.

Vergilerin toplanmasından denetimine kadar olan süreçte çalışan en önemli meslek mensupları vergi müfettişleri ve gelir uzmanlarıdır. İşletmeler ile ilgili analiz yapma yeteneğini kazanan bu meslek mensupları yatırım konusunda da bilgi ve beceri sahibi olmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın da kapsamını oluşturan bu meslek mensupları ile ilgili bazı açıklayıcı bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

2.1.3.1. Meslek Mensuplarının Ekonomideki Yeri

Vergi düzeninin sağlıklı işlemesiyle birlikte kamu yatırımları sürdürülebilirlik kazanmakta ve ekonomi çarkı döndürülmektedir. Kayıt dışı ekonomi, işleyişi bozarak devletin birincil gelir kaynağı olan vergi gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Vergilerin eksik yatırılması ya da bazı hilelerle hiç yatırılmaması da buna eklendiğinde kamu finansmanı zorda kalmakta ve işleyişini sürdürememektedir. Milli gelirden yaşanan bu düzensizlik istihdamı da etkileyerek ekonomi çarkının bozulmasına neden olmaktadır. Eğer bu düzen etkili çalışmazsa kamuda borçlanma yoluna gidilerek faizlerin artmasına ve yatırımların azalmasına sebebiyet verilecektir (Us, 2005, s.13).

Devletin bütçesindeki bozulma hane halkına sirayet ederek yatırımlarını durduracak ya da işleyişi değiştirecektir. Bireylerin tüketim hacmindeki değişim şirketlerin üretim hacimlerini de etkileyerek daralmaya neden olacaktır. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde yatırımların seyri değişecek ve beklenmedik sonuçlarla karşılaşılacaktır. Şirketlerin kriz dönemlerinde değeri düşecek ve yatırımcıların bu alanlardan zarar ederek çekilmesine sebep olacaktır. Bireylerin yatırım seçeneklerini değiştirerek dövizle yönelme gibi zorlayıcı hareketler içerisine girmesi akabinde davranışsal yanılığa sokacaktır.

Bütçenin gelir ayağını oluşturan vergilerin düzenli şekilde toplanması bu düzenin işleyişi için büyük önem arz etmektedir. Vergilendirme aşamasından denetim aşamasına kadar olan sürecin düzenli ve etkin işlemesini sağlayarak kayıt dışılığı engellemek mümkün olacaktır. Ayrıca vergi denetiminin düzenli yapılması vergi kaçakçılığının neden olmuş olduğu enflasyonist etkiyi de azaltacaktır (Tekin ve Çelikkaya, 2007, s. 44-45).

Kayıt dışılığın engellenmesi ve düzenli vergilendirme işlemlerinin yapılmasıyla rekabet ortamı sağlanarak şirketlerin gerçek maliyetler ile fiyatlarını

oluşturması sağlanacaktır. Buda bireylerin şirketlere yaptığı yatırımların güvenilir ve sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır. Ekonomik düzenin sağlanmasında vergisel işlemleri yapan meslek mensuplarına büyük görev düşmektedir. Vergisel işlemlerin düzenliliğinin devlet tarafından denetim ve işleyişini yürüten meslek mensupları içerisinde vergi müfettişleri ve gelir uzmanları büyük öneme sahiptir.

2.1.3.2. Vergi Müfettişliği

Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın bağlı kuruluşu olan Gelir İdaresi Başkanlığı 2005 yılında merkez ve taşra teşkilatını kurmuş ve ardından 2011 yılında ise Maliye Teftiş Kurulu, Hesap Uzmanları Kurulu, Gelir İdaresi Başkanlığı Gelirler Kontrolörleri Başkanlığı ve Vergi Denetmenleri Büro Başkanlıkları lağvedilerek Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı oluşturulmuştur. Kapatılan birimlerin denetim elemanları vergi müfettişliği adı altında Vergi Denetim Kurulu çatısı altında birleştirilmiştir (Akbey, 2014, s. 64).

Kamu gelirlerinde birincil ve en önemli kaynak olan vergilerin toplanmasında vergi bilinci ve ahlakının yanı sıra vergi denetiminin düzenli ve etkili yapılması büyük önem arz etmektedir. Vergi denetimi, vergi mükelleflerinin kendi beyanlarının incelenerek uyulması gereken standartlara riayet edilip edilmediğinin kontrol edilmesi işlemidir. Türkiye'de vergi denetimi 213 sayılı Vergi Usul Kanunu çerçevesinde üç şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunlar; yoklama, bilgi isteme ve vergi incelemesidir.

Türk vergi sisteminde beyan esas alındığı için verilen matrahların doğru beyan edilip edilmediğinin ortaya çıkarılabilmesinde vergi incelemesi çok büyük önem arz etmektedir. Vergi incelemesi görevini yerine getiren meslek mensupları ise vergi müfettişleri ve vergi müfettiş yardımcılarıdır (Nas, 2012).

VDK bünyesinde mesleğe vergi müfettiş yardımcısı olarak başlayarak, belirli yazılı ve sözlü sınavlara tabi tutulup vergi müfettişi olmaktadır. Vergi denetiminde en önemli ayak olan vergi müfettişleri ve vergi müfettiş yardımcılarının en temel görevleri vergi incelemesi yapmaktır (Erkuş, 2014, s. 92-93).

Bu incelemeler esnasında şirketlerin bilanço ve muhasebe kayıtları hakkında daha detaylı analizler yapabilme kabiliyetine kavuşarak yatırım kararlarında daha isabetli olmaları öngörülmektedir. Zor aşamalardan geçerek icra ettikleri

mesleklerinde birçok eğitim alarak şirketlerin incelemelerini yapan vergi müfettişlerinin bireysel yatırımları söz konusu olduğunda bunu ne kadar uygulayabildikleri araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmamızda meslek mensuplarının yatırım kararlarını verirken rasyonel davranarak yanılırlara göre hareket edip etmediği gözlemlenerek davranışsal finansın her alanda dikkate alınması amaçlanmıştır.

2.1.3.3. Gelir Uzmanlığı

Vergi ile ilgili konularda görüş ve önerilerde bulunmak maksadıyla görevli aynı zamanda verginin doğmasından tahsilâtına kadar olan süreci takip edip işlemde bulunan kişilere verilen meslek unvanına gelir uzmanı denilmektedir. Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı Gelir İdaresi Başkanlığı bünyesinde çalışan gelir uzmanları görevlerine öncelikle gelir uzman yardımcısı olarak başlarlar. Belirli yazılı ve sözlü sınavları geçtikten sonra gelir uzmanlığına terfi edilirler. Bu süre zarfında birçok eğitim alırlar ve işletmeler ile ilgili bilgi ve deneyim sahibi olurlar.

Görevlerini yerine getirirken kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, yönetmelik, yönerge ve diğer mevzuatlarda belirtilen iş ve işlemlerden sorumlu tutulurlar. Gelir uzmanları görevleriyle ilgili mevzuatın yerine getirilmesinde aksayan yönleri ve bu konuda görüş ve önerileri yazılı olarak bildirirler. Aynı zamanda inceleme (vergi incelemesi hariç), ekonomik analiz ve araştırmalar yaparlar. Çeşitli servislerde ve birimlerde görev alan gelir uzmanları verginin tarh, tebliğ, tahakkuk ve tahsil aşamalarına kadar olan süreçte işletmeler ile ilgili bilgi ve birikim sahibi olurlar ([http-8](http://8)).

Türk vergi sisteminde yoklama ile yaygın ve yoğun vergi denetimi çoğunlukla gelir uzmanları eliyle yerine getirilmektedir. Bu aşamada da küçük, orta ve büyük şirketlerin vergisel işlemleri denetlenerek mal giriş çıkış ve şirketlerin beyanlarının doğruluğu kontrol edilmektedir (Özbalcı, 2002, 402-404).

Yoklamadan maksat mükellefin vergi işleriyle ilgili olayları, kayıtları araştırıp tespit edip rapor etmektir. Bu esnada gelir uzman ve gelir uzman yardımcıları da şirketler hakkında analiz ve yorum yeteneğine kavuşmuş olurlar. Genel çerçevede baktığımızda işi hem mutfağında hem de servisinde görme imkânı elde ederek daha rasyonel kararlar almaları beklenmektedir.

2.1.3.4. Meslek Mensuplarının Yatırım Kararları

Hem vergi müfettişleri hem de gelir uzmanları genel olarak ekonomi ile ilgili konularda meslekleri icabı birçok bireysel yatırımcıya göre daha bilgili ve deneyim sahibidirler. Bu bilgi ve tecrübeleri ekseninde diğer bireysel yatırımcılara oranla daha doğru kararlar alarak yatırımlarında mantıklı olmaları gerekmektedir. Yapılan bu çalışmada davranışsal finans eğilimlerinin bu meslek mensuplarının yatırım kararları üzerinde değerlendirmesi yapılarak rasyonellikten sapma olup olmadığı araştırılmıştır. Vergi müfettişliği ve gelir uzmanlığı bazında ekonomi alanında çalışan kişilerin yatırım kararlarını sorgulamaları amaçlanmıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Uşul, Beki ve Eroğlu (2002) yaptıkları çalışmada, bireysel yatırımcıların hisse senedi edinimine etki eden sosyo-ekonomik etkenleri incelemişlerdir. alışmalarında anket yöntemi kullanarak 27 ilden 919 bireysel yatırımcı ile birebir görüşülmüştür. Bireylerin hisse senedine yatırım yaparken kişisel eğilimlerin etkisi olduğu gibi çevresel etmenleri de kararlarını etkilediği ortaya koyulmuştur. Bu gözlemler arasında bayanların erkeklere oranla daha az risk aldığı, yaşlı kişilerin genç kişilere oranla daha az risk aldığı ve gelir durumunun iyi olması risk alma oranını artırdığı görülmüştür.

Yrkoğlu (2007) yaptığı çalışmada, davranışsal finansı inceleyerek hisse senetlerinin 1 Ekim 2000 – 30 Eylül 2006 döneminde 6 yıllık oluşturdukları aylık anormal getiriler hesaplanmıştır. En çok kazandıran ve en çok kaybettiren portföylerin oluşturulması için ilk 3 yıllık dönem (1 Ekim 2000 – 30 Eylül 2003) kullanılmış, takip eden 3 yıllık süre boyunca ise getirilerde herhangi bir zıtlık yaşanıp yaşanmayacağı incelenmiştir. Çalışmada birçok rasyonel olmayan davranış kalıplarının olduğu saptanarak; duygusal ve kavrayışsal etmenlerin finansal piyasalarda önemli bir role sahip olduğu tespit edilmiştir.

Ede (2007) yaptığı çalışmada, bireysel yatırımcıların davranışlarının anlamlılığını ölçmek için anket yöntemini kullanmıştır. İnternet ortamı ve birebir görüşme yoluyla elde ettiği verilerde 775 katılımcıya tesadüfi örneklem yöntemiyle anket uygulanmıştır. Çalışma bireysel yatırımlarda ne gibi davranışlar, profiller ve tercihler sergilendiğinin ortaya çıkarılması amacıyla yapılmıştır. Çalışmada

yatırımcıların irrasyonel davranışlar sergilemelerinden dolayı piyasa etkinliğinin azaldığı vurgulanmıştır.

Ateş (2007) yaptığı çalışmada, finansal yatırımların davranışsal finans açısından değerlendirilmesi üzerine bir araştırma yapmıştır. Anket yöntemini kullanarak 400 katılımcı üzerinde bir uygulama yapmıştır. En çok kullanılan yatırım araçlarının sırasıyla; döviz, altın, mevduat, yatırım fonu, hisse senedi, tahvil/bono ve repo olduğunu gözlemlemiş ve erkeklerin kadınlara oranla daha fazla yatırım yaptığını, evlilerin bekârlara oranla daha fazla yatırım yaptığını tespit etmiştir.

Tufan (2008) yaptığı çalışmasında, davranışsal finansı inceleyerek geleneksel finans ile olan farklılıkları tespit etmiştir. İMKB’de yatırımcıların birbiriyle yerli yabancı ayırmaksızın etkileşim halinde olduğunu ortaya koymuştur. Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testleri ile sürü psikolojisini tespit etmiştir. Aylık verilerin değerlendirildiği bu çalışmada sürü psikolojisinin etkisi ile bir aylık gecikmeyle yerli yatırımcıların yabancı yatırımcıları takip ettiği vurgulanmıştır.

Özan (2010) yapmış olduğu çalışmada, işletmelerde alınan finansal kararların yatırımcı davranışları üzerindeki etkileri incelenerek yatırımcıların bu kararlar karşısındaki gösterdikleri davranışsal eğilimler gözlemlenmiştir. Anket yöntemini kullandığı çalışmasında 138 katılımcıyla çalışmasını yürütmüştür. Yatırımcıların kararlarını verirken çeşitli psikolojik önyargılardan etkilendiklerini ve bununda rasyonel olmayan kararlar doğurduğu sonucuna varmıştır.

Kahyaoğlu (2011) yaptığı çalışmada, yatırım kararlarında psikoloji ve duygusal etmenlerin cinsiyete göre olan eğilimleri incelenmiştir. Çalışmasını 31 bireysel yatırımcıyla İMKB’de bireysel yatırımcının gerçek verileri üzerinde yapmıştır. 1 Ocak 2007 – 31 Aralık 2009 dönemi arasında işlemlerin temel alındığı çalışmada tesadüfi örneklem sistemi kullanılmış ve SPSS 11.5 istatistik programından yararlanılmıştır. Hisse senedinin alınma tarihi, elde tutulma süresi ve işlem sıklığı gibi birçok veri üzerinde cinsiyet açısından farklılıklar ortaya koyulmuştur.

Özcan (2011) yapmış olduğu çalışma ile bireysel yatırımcıların davranışsal finans ile karar mekanizmalarının nasıl etkilendiği ile ilgili bir incelemede bulunmuştur. Tesadüfi örneklem kullanarak yapmış olduğu anket yönteminde 30

farklı ilde 850 katılımcıya ulaşmıştır. Yatırımcıların rasyonel olmadığını belirterek, yabancı oldukları konulardan uzak durduklarını belirtmiştir.

Böyükaslan (2012) yaptığı çalışmada, bireysel yatırımcıları finansal yatırım kararlarına yönlendiren faktörleri davranışsal finans açısından incelemiştir. Kullanılan anket yöntemini Afyonkarahisar ilinde 460 katılımcıya uygulamış ve SPSS 15.0 istatistik programında analiz edilmiştir. Finans eğitiminin yetersizliği ortaya koyularak katılımcıların sosyodemografik özellikleri incelenerek davranış eğilimleri araştırılmıştır.

Küden (2014) yaptığı çalışmada, davranışsal finansın bireysel yatırımcıların tercihlerini belirleme noktasındaki etkisi incelenmiştir. Basit tesadüfi yöntem yoluyla uygulamış olduğu anket çalışmasında 437 katılımcıya ulaşmıştır. Sonuç olarak finansal eğitimin önemli olduğunu vurgulayarak, psikolojik önyargıların yatırım kararlarını etkileyerek irrasyonel davranışlar sergilendiğini bununda finansal eğitimle aşılabileceğini ortaya koymuştur.

Küçük (2014) yaptığı çalışmada, yatırım kararlarında bireysel yatırımcıların tutumlarında etkili olan eğilimler üzerinde durmuştur. Osmaniye ilinde anket yöntemiyle bir uygulama yapmış ve yatırımcıların alacak oldukları eğitim sadece kendileri için değil ekonominin genel gidişatı içinde olumlu katkılarının olacağını savunmuştur.

Sezer ve Demir (2015) yaptıkları çalışmada, Türkiye'deki yatırımcıların psikolojik yanlısalar içinde olduğuna yönelik bir incelemede bulunmuştur. Bu çalışmada yatırımcılar üzerindeki psikolojik eğilimler, bilişsel yetenek düzeyleri ve finansal okuryazarlık durumları üzerinde durulmuştur.

Aytekin ve Aygün'ün (2016) yaptıkları çalışmada, davranışsal finans açıklanmaya çalışılmıştır. Geleneksel finans teorileri incelenerek yatırımcıların piyasada sergilemiş oldukları irrasyonel davranışları açıklamaya yetersiz olduğu tespit edilmiş ve davranışsal finansın ortaya çıkmasındaki etmenler analiz edilmiştir. Sonuç olarak bilişsel ve duygusal faktörlerin finansal piyasalarda büyük öneme sahip olduğu vurgulanarak finansal eğitim düzeyinin artırılması gerektiği savunulmuştur.

Bodur (2016) yaptığı çalışmada, yatırımcı davranışını etkileyen faktörleri aşırı güven açısından incelemiştir. İzmir ilindeki 382 katılımcıya, yüz yüze ve

elektronik posta yoluyla ulaşılarak anket dzenlenmiştir. Yapılan anket çalışmasında tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmış ve davranışsal eğilimler ölçülmüştür. Özellikle aşırı güvenin yatırım kararlarını etkilediğini aynı zamanda demografik faktörlerinde bunu desteklediği sonucuna ulaşmıştır.

Öztopçu ve Aytekin (2017) yaptıkları çalışmada, yatırım kararlarını davranışsal finans açısından değerlendirerek, yüz yüze görüşerek veya internet ortamından erişerek Balıkesir ilinde 326 katılımcıya anket uygulanmıştır. Öncelikle katılımcıların sosyodemografik özelliklerini tespit etmiş daha sonra tasarruflarının ne kadar olduğu, nerede kullandığı, risk durumları ile ilgili sorular sormuştur. En son olarak da yatırımcıların ne gibi davranışsal eğilimler ortaya çıkardığını tespit etmeye yönelik sorular ile anketi tamamlamıştır. Yapılan analiz sonucunda yatırımcıların davranışsal finans eğilimlerini önemli ölçüde gösterdiği tespit edilmiştir.

Akın (2017) yaptığı çalışmada, davranışsal finans açısından yatırımcıların kararlarını incelemiştir. Yatırımcıların sistematik hatalar yaptığını bunun sebebinin de psikolojik önyargılar olduğunu ifade ederek bireysel yatırımcıların eğitilmesi gerektiği vurgusunda bulunmuştur.

Gül, Ekşi ve Sürme (2017) yapmış oldukları çalışmada, altın yatırımcıların davranışsal finans açısından incelemiştirler. Anket yönteminin uygulandığı Gaziantep ilindeki 63 kuyumcu ile çalışma yürütölmüştür. Yatırım davranışları; aşırı iyimserlik, aşırı güven, kayıptan kaçınma, temsil etme ve pişmanlıktan kaçınma olmak üzere toplam 5 boyutta incelenmiştir. Çalışmada kayıptan kaçınma eğiliminin çoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir.

Yıldırım (2017) yaptığı çalışmada, davranışsal finans modellerinin yatırımcıların getirilerine etkisi üzerine bir inceleme yapmıştır. Borsa İstanbul örnekleme olarak ele alınmış ve 8 şubat 2016 – 18 şubat 2016 döneminde İstanbul ilindeki 410 bireysel yatırımcıya anket yöntemi uygulanmıştır. Davranışsal finansa ait davranışlar içinde bulunan bireylere rastlanılsa da aykırı durumlarda tespit edilmiştir.

Coşkun, Demir ve Işık (2018) yaptıkları çalışmada, yatırımcı davranışlarını davranışsal finans açısından incelemiştir. Araştırma Nazilli'deki 33 kuyumcudan veri toplanarak yapılmıştır. Enneagram kişilik testi uygulanarak yapılan çalışmada

yatırımcı davranışı ve profilleri tespit edilmiştir. Kayıptan kaçınma, pişmanlıktan kaçınma, temsil etme, aşırı güven ve aşırı iyimserlikten oluşan beş gözlemde incelenerek yatırımcı davranışlarında farklılık oluşturup oluşturmadığı incelenmiş ve yatırımcıların davranışlarının farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Özçelik (2018) yaptığı çalışmada, yatırımcıların finansal yatırım tercihlerini davranışsal finans açısından incelemiştir. Araştırma Ankara ve İstanbul'da yaşayan, rastgele örneklem ile seçilmiş 1002 bireysel yatırımcıya anket uygulanarak yürütülmüştür. Verilerin analizi; Faktör Analizi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), Bağımsız T Testi ve Post-Hoc (Tukey Testi) Testleri ile yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda yatırımcıların tercihlerini yaparken rasyonel kararlar almadıklarını ve psikolojik önyargılar içerisinde oldukları gözlemlenmiştir.

Müldür (2019) yaptığı çalışmada, geleneksel ve davranışsal finansın tarihsel ve kavramsal çerçevesini incelemiştir. Davranışsal finansın köklerinin 1950'lere dayandığını belirtmiş, insanların sadece bir noktaya kadar rasyonel davrandığını daha sonra irrasyonel davranışlar sergilediğini belirterek geleneksel finans ile hangi konularda farklılaştığını belirtmiştir.

3. YÖNTEM

Araştırmada, vergi müfettişleri ve gelir uzmanlarının yatırım kararlarındaki davranışsal finans etmenlerinin ölçülebilmesi için anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket vergi müfettişleri/vergi müfettiş yardımcıları ile gelir uzmanları/gelir uzman yardımcıları tarafından mail ortamında, baskı altında kalmayacak biçimde şeffaf şekilde doldurulmuştur. Anket formu literatürdeki çalışmalardan da yararlanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur. Anket temel olarak iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılarla ilgili demografik bilgilere, ikinci bölümdeyse katılımcıların finansal piyasalardaki işlem yapma düzeylerine - eğilimlerini ölçmeye yönelik bilgiler ile yatırım tercihleri ile ilgili yatırım alternatifleri hakkındaki bilgi düzeyleri ve davranışsal finans tercih boyutlarını içeren alternatifler yer almaktadır. Kararlardaki eğilimlerin ölçülebilmesi için sunulan önermelerde 5'li Likert Ölçeğinden [Çok (5), Oldukça (4), Biraz (3), Çok az (2) ve Hiç (1)] yararlanılmıştır. Daha sonra Ki-Kare Bağımsızlık testi ile Hipotezler test edilerek, meslek mensuplarının yatırım kararları ile davranışsal finans eğilimleri arasında ilişki olup olmadığı tespit edilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada, meslek mensuplarına uygulanan anketler SPSS programında analiz edilerek incelenmiş ve sonuçlar Ki- Kare Bağımsızlık testi ile yorumlanmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Vergi Denetim Kurulu Başkanlığına – Gelir İdaresi Başkanlığına bağlı görev yapmakta olan meslek mensupları (Vergi Müfettişleri ve Gelir Uzmanları) oluştururken, çalışmanın örneklemini ise Bursa Vergi Dairesi Başkanlığında çalışmakta olan meslek mensupları arasından Tesadüfi Olmayan Örneklem Tekniklerinden Kolayda Örneklem Yöntemi ile elde edilmiş 135 meslek mensubu oluşturmaktadır. Bu örneklem; mesleki deneyimim ile birlikte ana kütleyi

temsil edeceği düşünölen Bursa'da görev yapmakta olan vergi müfettişi/vergi müfettiş yardımcıları ile gelir uzmanı/gelir uzman yardımcılarından oluşmaktadır. Kurumun İnsan Kaynakları biriminden alınan bilgilere göre 2020 yılı itibariyle Bursa ilindeki vergi müfettişi/vergi müfettiş yardımcısı ile gelir uzmanı/gelir uzman yardımcısı sayısı araştırmanın yapıldığı dönem itibariyle 1284 kişidir. Bu 1284 kişinin 860'ı erkek (%67), 424'ü bayan (%33) çalışanlardan oluşmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Çalışma konusu ile ilgili meslek mensupları ile iletişime geçilerek Google Formlar üzerinden hazırlanan anket mail ortamında gönderilmiştir. Elde edilen veriler SPSS programında analize tabi tutularak elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Araştırma bünyesinde elde edilen veriler zaman bakımından anket çalışmasının yapıldığı Nisan - Haziran 2020 tarihleri arasında bir dönemi kapsamaktadır. Bu veriler Bursa ilindeki meslek mensupları üzerinde tespit edilerek oluşturulmuştur.

3.5. Verilerin Analizi

Yapılan çalışmanın verileri SPSS programında bilgisayar ortamında analiz edilerek, katılımcıların yatırım kararları ile davranışsal eğilimler arasında ilişki olup olmadığı Pearson Ki-kare bağımsızlık testi ile test edilmiştir. Bunun tespitinde de katılımcıların davranışsal eğilimlerinin ölçümleri için belirli ölçekler içeren önermeler sunulmuştur.

Anket çalışmasının ilk bölümünde, Bursa Vergi Dairesi Başkanlığındaki bireysel katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla yaş, cinsiyet, medeni durum, mezuniyet durumu, meslek, kaç yıldır çalıştıkları ve hangi sosyal paylaşım platformlarını kullandıkları sorulmuştur. Daha sonra bu meslek mensuplarının finansal profillerinin tespit edilebilmesi için; finansal piyasalarda kaç yıldır yatırım yaptıkları, bu yatırımlarını hangi sıklıkla yaptıkları, icra ettikleri mesleğin yatırım kararlarındaki etkisi, internet kanalı ile finansal piyasalarda yatırım işlemi yapıp yapmadıkları, yatırım işlemlerini genellikle hangi kanal ile yaptıklarını uygun yanıt seçenekleri vererek işaretlemeleri istenilmiştir. Son kısımda ise

katılımcıların; finansal ürünler ile ilgili bilgi düzeyleri ve bunlar hakkındaki risk durumları ölçülerek, yatırım aracı seçerken hangi davranışsal eğilimleri güttükleri ve bu kararları veren katılımcıların ne gibi karakteristik özellikler taşıdıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.6. Güvenilirlik Analizi

Yapılan araştırmanın sahip olması gereken en önemli özelliklerden biriside güvenilirliktir. Araştırma tekrarlanması durumunda elde edilen sonuçların benzer olup olmayacağını göstergesi güvenilirlik olarak tanımlanır. Çalışmadan elde edilen verilerin aynı şartlar oluşturulduğunda değişmemesi ve hatadan arındırılmış olmasını gerektirir. Çalışma güvenilir olduğu sürece kullanılmaktadır (Ercan, 2004, s. 212).

Literatürde araştırmada kullanılacak anketin geçerlilik ve güvenilirlik analizinin yapılmış olması gerekmektedir. Güvenilirlik analizi sonucu çıkan Alfa katsayısının 0,40'dan küçük çıkması ölçeğin güvenilir olmadığını, 0,40 – 0,60 arasında bir değer çıkması ölçeğin orta derecede güvenilir olduğunu, 0,60 – 0,80 arasında bir değer çıkması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu ve 0,80'den büyük bir değer çıkması ise yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Bayram, 2015, s. 42).

Bu çalışma da kullanılan anketin güvenilirliğinin ölçülmesinde Cronbach Alfa yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan bu yöntemin sonuçlarının analizinde belirlenen kesitler için Cronbach Alfa katsayısı 0,901 olarak hesaplanmıştır. Buna göre Alfa katsayısı $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ölçümlendiğinden ilgili ölçeğin yüksek derecede güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Çizelge 1’de yaş, cinsiyet, medeni durumu, mezun olduğu bölümü, mesleği, kaç yıldır çalıştığı ve sosyal paylaşım platformlarından hangisini kullandığı gibi sorular ile yatırımcının sosyo-demografik özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Anketi yanıtlayan 135 katılımcının %71,1 gibi büyük bir çoğunluğu 24-34 yaş arası, %19,3’ün de 35-45 yaş arası katılımcıdan oluştuğu ve en az katılımcının 56 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Katılımcıların %29,6’sı kadınlardan, %70,4’ü ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların %64,4’ü evli iken, %26,7’si da bekârdır.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

		Sayı	Yüzde
Yaşınız	24-34 arası	96	71,1
	35-45 arası	26	19,3
	46-55 arası	12	8,9
	56 ve üzeri	1	0,7
	Toplam	135	100,00
Cinsiyetiniz	Kadın	40	29,6
	Erkek	95	70,4
	Toplam	135	100,00
Medeni Durumunuz	Bekâr	48	35,6
	Evli	87	64,4
	Toplam	135	100,00
Mezun olduğunuz bölüm	İşletme	36	26,7
	İktisat	32	23,7
	Maliye	28	20,7
	Kamu Yönetimi	17	12,6
	Diğer	22	16,3
	Toplam	135	100,00
Mesleğiniz	Vergi Müfettişi	25	18,5
	Vergi Müfettiş Yardımcısı	18	13,3
	Gelir Uzmanı	40	29,6
	Gelir Uzman Yardımcısı	52	38,5
	Toplam	135	100,00
Kaç yıldır çalışıyorsunuz	1 yıldan az	12	8,9
	1-4 yıl arası	60	44,4
	5-9 yıl arası	39	28,9
	10-14 yıl arası	5	3,7

	15 yıldan fazla	19	14,1
	Toplam	135	100,00
Sosyal paylaşım platformlarından hangilerini kullanıyorsunuz	Herhangi bir hesabım yok	10	7,4
	Facebook	5	3,7
	Twitter	5	3,7
	Instagram	21	15,6
	Diğer	1	0,7
	Linkedin	1	0,7
	Birden fazla kullanıyorum	92	68,1
	Toplam	135	100,00

Anket çalışmasına katılan yatırımcıların ağırlıklı olarak işletme, iktisat ve maliye bölümü mezunu oldukları görülmektedir. Yatırımcıların %38,5'in Gelir Uzman Yardımcısı, %29,6'sı Gelir Uzmanı, %18,5'i Vergi Müfettişi ve %13,3'ü de Vergi Müfettiş Yardımcısıdır. Katılımcıların %44,4'ü 1-4 yıl arası çalıştıkları, %28,9'unun 5-9 yıl arası çalıştıkları, %14,1'inin 15 yıldan fazladır çalıştığı gözlemlenmektedir. Bu yatırımcıların ağırlıklı olarak %68,1 ile birden fazla sosyal paylaşım platformu kullandıkları görülmektedir.

4.2. Katılımcıların Finansal Profillerinin Değerlendirilmesi

Bu kısımda yatırımcılara; finansal piyasalarda kaç yıldan beri yatırım yaptıkları, bu yatırımların sıklıkları, icra ettikleri mesleğin yatırım kararlarını yönlendirmedeki etkisi, internet kanalı ile finansal piyasalarda yatırım işlemi yapıp yapmadığı, yatırım işlemlerini genellikle hangi kanalla yaptığı, finansal ürünler hakkındaki bilgi durumları, finansal ürünlerin risk durumu hakkındaki düşünceleri sorularak katılımcıların finansal profili tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda elde edilen cevaplar aşağıdaki Çizelge 2- Çizelge 8 arası gösterilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların Finansal Piyasalarda Yatırım Yapma Süresi

Finansal piyasalarda kaç yıldan beri yatırım işlemi yapıyorsunuz?	Sayı	Yüzde
1 yıldan az	65	48,1
1 - 5 yıldır	44	32,6
6 - 10 yıldır	12	8,9
10 yıldan fazla	14	10,4
Toplam	135	100,00

Çizelge 2’de ankete katılan meslek mensuplarının %48,1 i 1 yıldan az süredir, %32,6 sı 1-5 yıldır, %10,4’ü 10 yıldan fazla ve %8,9’u da 6-10 yıldır finansal piyasalarda yatırım işlemi yaptığı görülmektedir. Çalışmada katılımcıların çoğunluğunun finansal piyasalarda kısa süreli durduğu ve uzun vadede bu oranın düştüğü görülmektedir. Finansal piyasalarda işlem yapmayı sürdüren çoğunluğun başlangıca oranla yaklaşık %80 oranında azaldığı ve finansal piyasalarda uzun vadeli kalmaya devam ettikleri görülmektedir. Vergi müfettiş/müfettiş yardımcı ile gelir uzman/uzman yardımcılarının finansal piyasalarda yatırım yapma oranlarının zaman içinde düşüş seyrettiği gözlemlenmiştir.

Çizelge 3. Katılımcıların Hangi Sıklıkla Yatırım Yaptıkları

Finansal piyasalarda hangi sıklıkla yatırım işlemi yaparsınız?	Sayı	Yüzde
Her gün	5	3,7
Haftada birkaç kez	18	13,3
Ayda birkaç kez	40	29,6
Yılda birkaç kez	72	53,3
Toplam	135	100,00

Çizelge 3’te katılımcıların finansal piyasalardaki yatırım işlemi sıklıklarına bakıldığında %53,3 ile en çok yılda birkaç kez sıklıkla yatırım işlemi yaptığı görülürken, %13,3’ü ise haftada birkaç kez yatırım işlemi yaptığını ifade etmiştir. Buda meslek mensuplarının finansal piyasalarda çok sık işlem yapmadığını göstermektedir. Bu yatırım sıklıklarının düşük olması mesleki tecrübe çerçevesinde gerek gelir durumları gerek iş yoğunlukları gibi farklı sebeplerden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

Çizelge 4. Katılımcıların İcra Ettikleri Mesleğin Yatırım Kararlarına Etkisi

İcra ettiğiniz mesleğin yatırım kararlarınızı yönlendirdiğini düşünüyor musunuz?	Sayı	Yüzde
Evet	32	23,7
Hayır	42	31,1
Kısmen	61	45,2
Toplam	135	100,00

Çizelge 4’te katılımcıların icra ettiği mesleğin yatırım kararlarına etkisi sorulduğunda evet ve kısmen seçeneği ile birlikte %68,8 gibi yüksek bir oranda yönlendirdiği, %31,1 oranında da bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buda

katılımcıların finansal kararlarını verirken mesleki tecrübelerinin vermiş olduğu güven ile hareket ettiklerini göstermektedir.

Çizelge 5. Katılımcıların İnternet Kanalı ile Yatırım Yapma Durumları

İnternet kanalı ile finansal piyasalarda yatırım işlemi yapıyor musunuz?	Sayı	Yüzde
Evet	95	70,4
Hayır	40	29,6
Toplam	135	100,00

Çizelge 5'te katılımcıların yatırım işlemlerini %70,4 gibi büyük çoğunluğunun internet kanalı ile yaptığı görülürken azımsanamayacak bir oran olan %29,6'sının ise hala internet kanalını kullanmadığı gözlemlenmiştir.

Çizelge 6. Katılımcıların Yatırım İşlemlerini Hangi Kanalla Yaptığı

Yatırım işlemlerinizi genellikle hangi kanalla yapıyorsunuz	Sayı	Yüzde
Banka aracılığı ile	28	20,7
Aracı kurum aracılığı ile	5	3,7
İnternet bankacılığı üzerinden kendim	102	75,6
Toplam	135	100,00

Çizelge 6'da katılımcıların yatırım işlemlerinde %75,6 gibi büyük çoğunluğun internet bankacılığı aracılığıyla kendisinin yaptığı görülmektedir. Katılımcıların %3,7'si oranında çok az bir kesimin ise aracı kurumları kullandığı görülmektedir.

Çizelge 7. Katılımcıların Finansal Ürünler Hakkındaki Bilgi Durumu

	Hiç 1		Çok az 2		Biraz 3		Oldukça 4		Çok 5	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Yatırım Fonları	48	35,6	35	25,9	32	23,7	18	13,3	2	1,5
Mevduat Hesabı	21	15,6	17	12,6	47	34,8	36	26,7	14	10,4
Bono ve Tahvil	52	38,5	32	23,7	33	24,4	17	12,6	1	0,7
Hisse Senedi	32	23,7	24	17,8	39	28,9	31	23,0	9	6,7
Sukuk	99	73,3	19	14,1	16	11,9	0	0	1	0,7
Kira Sertifikası	88	65,2	21	15,6	19	14,1	7	5,2	0	0
BEF	41	30,4	30	22,2	36	26,7	22	16,3	6	4,4
Gayrimenkul	30	22,2	27	20,0	48	35,6	21	15,6	9	6,7

Kripto Para	72	53,3	24	17,8	31	23,0	5	3,7	3	2,2
Altın	6	4,4	18	13,3	43	31,9	42	31,1	26	19,3
Döviz	7	5,2	18	13,3	45	33,3	44	32,6	21	15,6
Varant	74	54,8	26	19,3	30	22,2	1	0,7	4	3,3
VIOP	83	61,5	26	19,3	15	11,1	8	5,9	3	2,2
Forex Piyasalar	77	57,0	31	23,0	17	12,6	9	6,7	1	0,7

Çizelge 7’de katılımcıların finansal ürünler hakkındaki bilgileri sorulduğunda kendi içindeki çoğunluğun; yatırım fonlarında %35,6 hiç, mevduat hesabında %34,8 biraz, bono ve tahvilde %38,5 hiç, hisse senedinde %28,9 biraz, sukuk’da %73,3 hiç, kira sertifikası’nda %65,2 hiç, bireysel emeklilik fonlarında %30,4 hiç, gayrimenkulde %35,6 biraz, kripto parada %53,3 hiç, altında %31,9 biraz, dövizde %33,3 biraz, varant’da %54,8 de hiç, VIOP’da %61,5 hiç ve forex piyasalarda %57,0 hiç bilgi düzeylerinde olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle finansal ürünlerden sukuk, kira sertifikası, kripto para, varant, VIOP ve forex piyasaları hakkında yüksek oranlarda bilgi sahibi olunmadığı görülmüştür. Finansal ürünler içerisinde en çok bilgi sahibi olunan %19,5 ile altın, %15,6 ile döviz ve %10,4 ile mevduat hesabı olduğu tespit edilmiştir. Buda vergi müfettişi/müfettiş yardımcısı ve gelir uzmanı/gelir uzman yardımcısının daha çok geleneksel finansal ürünler hakkında bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

Çizelge 8. Katılımcıların Finansal Ürünlerin Risk Durumu Hakkındaki Düşünceleri

	Hiç 1		Çok az 2		Biraz 3		Oldukça 4		Çok 5	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Yatırım Fonları	21	15,6	45	33,3	53	39,3	13	9,6	3	2,2
Mevduat Hesabı	62	45,9	39	28,9	25	18,5	7	5,2	2	1,5
Bono ve Tahvil	38	28,1	43	31,9	39	28,9	12	8,9	3	2,2
Hisse Senedi	18	13,3	14	10,4	43	31,9	46	34,1	14	10,4
Sukuk	42	31,1	32	23,7	44	32,6	11	8,1	6	4,4
Kira Sertifikası	41	30,4	46	34,1	37	27,4	6	4,4	5	3,7
BEF	54	40,0	45	33,3	31	23,0	3	2,2	2	1,5
Gayrimenkul	60	44,4	44	32,6	28	20,7	3	2,2	0	0
Kripto Para	21	15,6	17	12,6	35	25,9	31	23,0	31	23,0

Altın	49	36,3	42	31,1	33	24,4	6	4,4	5	3,7
Döviz	23	17,0	50	37,0	45	33,3	11	8,1	6	4,4
Varant	30	22,2	32	23,7	42	31,1	13	9,6	18	13,3
VİOP	28	20,7	32	23,7	45	33,3	10	7,4	20	14,8
Forex Piyasalar	28	20,7	21	15,6	43	31,9	19	14,1	24	17,8

Çizelge 8’de katılımcıların finansal ürünlerin risk durumları hakkındaki düşüncelerine ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Buna göre katılımcıların çoğunluğunun; yatırım fonlarının %39,3 ile biraz, mevduat hesabının %45,9 ile hiç, bono ve tahvilin %31,9 ile çok az, hisse senedinin %34,1 ile oldukça, sukuk’un %32,6 ile biraz, kira sertifikasının %30,4 ile hiç, bireysel emeklilik fonlarının %40 ile hiç, gayrimenkulün %44,4 ile hiç, kripto paranın %25,9 ile biraz, altının %36,3 ile hiç, dövizin %37 ile çok az, varant’ın 31,1 ile biraz, VİOP’un %33,3 ile biraz, forex piyasalarının %31,9 ile biraz riskli olduğunu düşünmektedirler. Bu oranlar da özellikle riskli kabul edilebilecek biraz ve üstü seçeneklerin; yatırım fonları, hisse senedi, sukuk, kripto para, varant, VİOP ve forex piyasaları olarak cevaplandırılmıştır. Buda göstermektedir ki yatırım için daha çok profesyonellik isteyen finansal ürünler riskli görülmektedir. Meslek mensuplarının geleneksel yatırım araçlarını daha az riskli görmekteyiz. Almış oldukları üniversite eğitimleri ve mesleki eğitimleri göz önüne alındığında bu yaklaşım sorgulanabilir bir nitelik taşımaktadır.

Özellikle Çizelge 7’de katılımcıların finansal ürünler hakkındaki bilgi durumları ile Çizelge 8’deki aynı finansal ürünler hakkındaki düşündükleri risk oranları zıt benzerlik göstermektedir. Örneğin katılımcıların sukuk hakkındaki durumu %73,3 ile hiç bilgisi yok iken, sukuk hakkındaki düşündükleri risk durumu %32,6 ile biraz riskli görmekteyiz. Kripto para katılımcıların bilgi durumu %53,3 ile hiç iken, %25,9 ile biraz riskli görmekteyiz. Katılımcılar varant hakkında %54,8 ile hiç bilgi sahibi değil iken %31,1 ile biraz riskli görmekteyiz. Buda göstermektedir ki katılımcılar hakkında bilgi sahibi olmadığı finansal ürünler hakkında ön yargısal olarak riskli düşüncesine sahiptirler. Eğer finansal yatırımcı ürün hakkında bilgi sahibi değilse bunu riskli görerek bu yatırımın genel risklilik oranı düşük dahi olsa bu yatırım kanalından uzak durabilmektedir. Ya da tam tersi

altın örneğinde olduğu üzere; bu finansal ürün hakkındaki bilgi düzeyi %31,9 biraz ve %31,1 oldukça bilgi düzeyine sahip iken, altının risk durumunu %36,3 hiç riskli görmektedir. Yani bilgi düzeyi yüksek finansal ürünler risksiz görülürken, bilgi düzeyi düşük finansal ürünler riskli görülmektedir.

4.3. Katılımcıların Davranışsal Eğilimlerinin Değerlendirilmesi

Bu kısımda katılımcıların davranışsal eğilimlerinin tespit edilebilmesi için yatırım aracı seçerken etkilendiği unsurlar ve kendilerini nasıl tanımladıkları sorularak önermelerin hangi oranda olduğu değerlendirilmiştir.

Çizelge 9. Katılımcıların Yatırım Aracı Seçerken Etkilendiği Unsurlar

Önermeler	Hiç 1		Çok az 2		Biraz 3		Oldukça 4		Çok 5	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Gazetelerin ekonomi sayfaları	21	15,6	37	27,4	55	40,7	21	15,6	1	0,7
Yatırım şirketlerin bültenleri	30	22,2	31	23,0	38	28,1	34	25,2	2	1,5
Çeşitli kurumlarda çalışan yatırım uzmanlarının görüşleri	14	10,4	26	19,3	49	36,3	41	30,4	5	3,7
Tanıdıklarınızın yatırımlarına ilişkin gözlemlerinizi	17	12,6	32	23,7	51	37,8	26	19,3	9	6,7
Uluslararası ekonomik gelişmeler	8	5,9	7	5,2	46	34,1	47	34,8	27	20,0
Aracı kurum raporları	25	18,5	25	18,5	47	34,8	31	23,0	7	5,2
Ekonomi dergileri	21	15,6	25	18,5	49	36,3	34	25,2	6	4,4
Şirket faaliyet raporları	27	20,0	23	17,0	41	30,4	34	25,2	10	7,4
Merkez Bankası, SPK ve BİST vb. Raporları	17	12,6	19	14,1	51	37,8	30	22,2	18	13,3
Şirketlerin Web Siteleri	36	26,7	34	25,2	46	34,1	14	10,4	5	3,7
KAP (Kamuyu Aydınlatma Platformu)	22	16,3	31	23,0	40	29,6	31	23,0	11	8,1
Blog yorumları	31	23,0	38	28,1	39	28,9	18	13,3	9	6,7
Arkadaş tavsiyeleri (tüyolar)	25	18,5	32	23,7	41	30,4	23	17,0	14	10,4

Çizelge 9’da katılımcıların yatırım aracı seçerken etkilendiği unsurların neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Meslek mensuplarının vermiş olduğu cevaplarda yüzdeleri fazla olanlar göz önünde bulundurulacak olursa etkilenme oranları; gazetelerin ekonomi sayfalarından %40,7 ile biraz, yatırım şirketlerinin bültenlerinden %28,1 ile biraz, çeşitli kurumlarda çalışan yatırım uzmanlarının görüşlerinden %36,3 ile biraz, tanıdıklarının yatırımlarına ilişkin gözlemlerinden %37,8 ile biraz, uluslararası ekonomik ve finansal gelişmelerden %34,8 ile oldukça, aracı kurum raporlarından %34,8 ile biraz, ekonomi dergilerinden %36,3 ile biraz, şirket faaliyet raporlarından %30,4 ile biraz, Merkez Bankası, SPK ve BİST vb. raporlarından %37,8 ile biraz, şirketlerin web sitelerinden % 34,1 ile biraz, KAP’ dan %29,6 ile biraz, blog yorumlarından %28,9 ile biraz, arkadaş tavsiyelerinden %30,4 ile biraz etkilendikleri görülmektedir. Buda katılımcıların etrafındaki değişkenler ölçüsünde karar verdiğini kanıtlar niteliktedir.

En çok etkilenme yüzdesine sahip seçenek %40,7 ile gazetelerin ekonomi sayfaları/ekonomi gazeteleri seçeneğidir. Bunda günümüzde özellikle akıllı telefonlar ile günlük gazete haberlerinin takip edilebilirliğinin kolay olması önemli bir etkidir. Her ne kadar kolay ulaşılabilir olsa da bunun yanı sıra yanıltıcı haberlerinde azımsanamayacak oranda olması aslında yatırımcıların farklı riskler almasını beraberinde getirmektedir. Daha sonra en yüksek 2. yüzdeyi alan seçenek ise %37,8 tanıdıklarının yatırımlarına ilişkin gözlemleri ve resmi kurum raporları olmaktadır. Burada özellikle bilimsel yetkinlik açısından zayıf olan tanıdık görüşünün böyle yüksek bir oranda gözükmesi davranışsal finansın yatırımcılar üzerindeki etkisini kanıtlar niteliktedir. Özellikle burada davranışsal eğilimler içerisinde sürü psikolojisi eğilimi çerçevesinde hareket edildiği gözükmektedir. Gazete haberleri ve tanıdık gözlemleri dolaşımda bulunan asimetric bilgilerdir ve doğruluğu teyide muhtaçtır. Yatırımcı burada olumsuz bir sonuç ile karşılaştığında başarısız olarak hedef tahtasına koyduğu kişi etkilenmiş olduğu kaynağı görmektedir. Yatırımcı sırf birçok kişi o ürünü satın aldığı için alabilme eğilimi sergileyebilmektedir.

Katılımcıların yatırım aracı seçerken etkilenmedikleri seçenek ise %26,7 ile şirketlerin web siteleri seçeneğidir. Özellikle finansal piyasaların küresel ekonomi ile şekillendiği günümüz ekonomisinde şirketlerin buna uyum sağlamak için kararlar

olarak yayınlamış oldukları verilerin takip edilmemesi yatırım araçlarında yanıltıcı kanallara yönelmeye sebep olabilmektedir. Bu noktada katılımcıların Vergi müfettiş/müfettiş yardımcısı ve gelir uzman/gelir uzman yardımcısı olmasına rağmen şirketlerin web siteleri üzerinden takibinin yapılmaması icra ettikleri meslekler ile ters orantılı olduğunu göstermektedir.

Çizelge 10. Katılımcıların Kendilerini Tanımlama Biçimleri

Önermeler	Hiç 1		Çok az 2		Biraz 3		Oldukça 4		Çok 5	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Endişeli, sınırlı, kaygılı	18	13,3	56	41,5	43	31,9	17	12,6	1	0,7
Arkadaş canlısı, sıcak, yakın	0	0	5	3,7	38	28,1	70	51,9	22	16,3
Girişken, topluluğu seven, sosyal	2	1,5	14	10,4	44	32,6	54	40,0	21	15,6
Düzenli, sistemli, titiz	5	3,7	15	11,1	35	25,9	53	39,3	27	20,0
Şüpheli, kuşkuyla yaklaşan	14	10,4	26	19,3	51	37,8	29	21,5	15	11,1
Cömert ve ince düşünceli	0	0	10	7,4	32	23,7	63	46,7	30	22,2
Görevine bağlı, ilkeli, sorumlu	0	0	6	4,4	17	12,6	67	49,6	45	33,3
Rahat, kendinden emin	0	0	11	8,1	38	28,1	67	49,6	19	14,1
Halinden memnun, tatmin, iyimser	3	2,2	11	8,1	32	23,7	71	52,6	18	13,3
Baskın, kendini ortaya koyan, lider	15	11,1	27	20,0	44	32,6	36	26,7	13	9,6
Aktif, enerjik, dinç	0	0	18	13,3	47	34,8	56	41,5	14	10,4
Yenilikçi	3	2,2	20	14,8	29	21,5	62	45,9	21	15,6
Saldırgan, rekabetçi, inatçı	36	26,7	44	32,6	25	18,5	23	17,0	7	5,2
Hırslı, işkolik	21	15,6	42	31,1	34	25,2	25	18,5	13	9,6
Entelektüel, açık fikirli	0	0	15	11,1	51	37,8	52	38,5	17	12,6
Dayanıklı, dirençli	0	0	17	12,6	41	30,4	59	43,7	18	13,3

Kontrollü, kendini tutan	1	0,7	20	14,8	38	28,1	55	40,7	21	15,6
Geniş görüşlü, özgür düşünceli	1	0,7	12	8,9	37	27,4	49	36,3	36	26,7
Empati kuran, merhametli	0	0	11	8,1	20	14,8	50	37,0	54	40,0
Ekonomik kriz dönemlerinde sakin ve soğukkanlı	3	2,2	18	13,3	42	31,1	58	43,0	14	10,4
Politik kriz dönemlerinde heyecanlı ve panik	22	16,3	46	34,1	41	30,4	21	15,6	5	3,7

Çizelge 10'da katılımcıların kendilerini nasıl tanımladıklarına ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Vergi müfettiş/müfettiş yardımcısı ve gelir uzman/gelir uzman yardımcılarının en fazla yüzdeye sahip tanımlamaya göre %41,5 ile çok az endişeli, sınırlı ve kaygılı, %51,9 ile oldukça arkadaş canlısı, sıcak ve yakın, %40 ile oldukça girişken, topluluğu seven ve sosyal, %39,3 ile oldukça düzenli, sistemli ve titiz, %37,8 ile biraz şüpheli ve kuşkuyla yaklaşan, %46,7 ile oldukça cömert ve ince düşünceli, %49,6 ile oldukça görevine bağlı, ilkeli ve sorumlu, %49,6 ile oldukça başkalarıyla rahat ve kendinden emin, %52,6 ile oldukça halinden memnun ve iyimser, %32,6 ile oldukça baskın ve kendini ortaya koyan, %41,5 ile oldukça aktif ve enerjik, %45,9 ile oldukça yenilikçi, %32,6 ile çok az saldırgan, rekabetçi ve inatçı, %31,1 ile çok az hırslı ve işkolik, %38,5 ile oldukça entelektüel ve açık fikirli, %43,7 ile oldukça dayanıklı ve dirençli, %40,7 ile oldukça kontrollü ve kendini tutan, %36,3 ile oldukça geniş görüşlü ve özgür düşünceli, %40 ile çok empati kuran ve merhametli, %43 ile ekonomik kriz dönemlerinde oldukça sakin ve soğukkanlı, %34,1 ile politik kriz dönemlerinde çok az heyecanlı ve panik oldukları görülmektedir.

Özellikle icra ettikleri meslek ile birlikte düşünüldüğünde %49,6 ile oldukça kendinden emin oldukları ve buda yatırım kararlarında yanlış kararlara düşme ihtimallerini sorgulamasını zorlaştırdığı için yanlış kararlar almasına sebebiyet verebilmektedir. Diğer bir seçenekte ise %52,6 ile oldukça iyimser olduklarını ifade etmişlerdir. Bu oranlar dikkate alındığında katılımcıların vermiş olduğu kararlarda aşırı iyimserlik

eğilimi içerisinde olduğu belirlenmiştir. Beklentilerinin gerçekleşme olasılığının yüksek olduğu düşüncesindedirler. Yatırımcıların genel kanılarına göre sonuçların olumlu olacağı yönündedir ve kötü sonuçlar olsa bile bunun kendilerinin başına gelmeyeceğini diğer insanların başına geleceğini düşünürler. Literatürde optimizm önyargısı olarak isimlendirilen bu yanılğı, yatırımcıların detaylı araştırma, bilgi ve tecrübeli kişilerin tavsiyelerini dikkate almadan yatırım yapmalarıdır. Yatırımcılar karar aşamalarında bunun farkına vararak gerçeğe yakın tahminlerde bulunmalı ve kararlarını verirken olumsuzluk oluşabilme ihtimalinde objektif davranmaları daha rasyonel olacaktır.

4.4. Verilerin Çapraz Tablolama Yöntemiyle Değerlendirilmesi

Bu kısımda meslek mensuplarının sosyo-demografik bilgileri ve finansal profillerinin özellikleri ile davranışsal eğilimleri arasındaki ilişki Ki-kare (χ^2) bağımsızlık testi kullanılarak çapraz değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirmeye tabi tutulan iki değişkenin birbiriyle arasında anlamlı ilişkisinin olmaması, diğer ifadeyle değişkenlerin birbirinden bağımsız olması H₀ hipotezi olarak, değişkenlerin arasında birbiriyle anlamlı bir ilişkisinin olması ise H₁ hipotezi olarak ifade edilmektedir. Kurulacak hipotezlerde aralarında anlamlılık ilişkisi aranacak iki değişken satır ve sütunlara yerleştirilerek Pearson Ki-kare sonucu incelenerek analiz edilmiştir.

Katılımcıların Davranışsal Finans'a ait eğilimleri ne ölçüde taşıdıklarını ölçmek ve değerlendirmek için; eğilimlere ait önermeler sunulmuş ve ağırlık yüzdesini tespit edebilmek amacıyla yöntem kısmında belirtilen 5'li Likert Ölçeği kullanılmıştır.

4.4.1. Yaş ile İnternet Kanalıyla Finansal Piyasalarda Yatırım İşlemi Yapma Eğilimleri Arasındaki İlişki

Meslek mensuplarının yaşı ve internet aracılığı ile finansal piyasalarda işlem yapma düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

H₀: Yaş ile internet aracılığı ile finansal piyasalarda yatırım işlemi yapma arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Yaş ile internet aracılığı ile finansal piyasalarda yatırım işlemi yapma arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bu hipotezlerin testine ilişkin analiz sonuçları aşağıdaki Çizelge 11’de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Çizelge 11. Yaş ile İnternet Aracılığıyla Finansal Piyasalarda Yatırım Yapma Arasındaki İlişki

İnternet Kanalıyla Finansal Piyasalarda Yatırım İşlemi Yapma		Yaş				Toplam
		24-34 Arası	35-45 Arası	46-55 Arası	56 ve Üzeri	
Evet	Gözlenen Değer	70	18	7	0	95
	Beklenen Değer	67,6	18,3	8,4	0,7	95,0
	Satır (%)	73,7	18,9	7,4	0,0	100,00
	Sütun (%)	72,9	69,2	58,3	0,0	70,4
Hayır	Gözlenen Değer	26	8	5	1	40
	Beklenen Değer	28,4	7,7	3,6	0,3	40,0
	Satır (%)	65,0	20,0	12,5	2,5	100,00
	Sütun (%)	27,1	30,8	41,7	100,00	29,6
Toplam	Gözlenen Değer	96	26	12	1	135
	Beklenen Değer	96	26	12	1	135
	Satır (%)	71,1	19,3	8,9	0,7	100,00
	Sütun (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

$$X^2=3,524, df=3, P (0,329) > 0,05 H_0=Kabul ve H_1=Red$$

Çizelge 11’de de görüldüğü üzere; yapılan analize göre 24-34 yaş arasının %72,9’u internet aracılığı ile finansal piyasalarda yatırım işlemi yapıyorken 46-55 yaş arasının %58,3’ünün internet kanalı ile finansal piyasalarda işlem yaptığı görülmektedir. Yüzdeler farklılıkları görülmesine rağmen çapraz tablo analizine göre yaş ile internet aracılığı ile finansal piyasalarda yatırım işlemi yapma arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır.

Çünkü pearson anlamlılık seviyesinin 0,05'ten büyük çıkmasıyla H_0 hipotezi doğrulanmaktadır. Bu durumda; yaş ile internet kanalı ile finansal piyasalarda yatırım işlemi yapma arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir.

4.4.2.Cinsiyet ile Finansal Piyasalarda Yatırım Yapma Sıklığı Arasındaki İlişki

Meslek mensuplarının cinsiyeti ile finansal piyasalarda işlem yapma sıklığı arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

H_0 : Cinsiyet ile finansal piyasalarda yatırım yapma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1 : Cinsiyet ile finansal piyasalarda yatırım yapma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bu hipotezlerin testine ilişkin analiz sonuçları aşağıdaki Çizelge 12'de ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Çizelge 12. Cinsiyet ile Finansal Piyasalarda Yatırım Yapma Sıklığı Arasındaki İlişki

Cinsiyet		Finansal Piyasalarda Yatırım Yapma Sıklığı				Toplam
		Her gün	Haftada birkaç kez	Ayda birkaç kez	Yılda birkaç kez	
Kadın	Gözlenen Değer	0	4	14	22	40
	Beklenen Değer	1,5	5,3	11,9	21,3	40,0
	Satır (%)	0,0	10,0	35,0	55,0	100,00
	Sütun (%)	0,0	22,2	35,0	30,6	29,6
Erkek	Gözlenen Değer	5	14	26	50	95
	Beklenen Değer	3,5	12,7	28,1	50,7	95,0
	Satır (%)	5,3	14,7	27,4	52,6	100,00
	Sütun (%)	100,00	77,8	65,0	69,4	70,4
Toplam	Gözlenen Değer	5	18	40	72	135
	Beklenen Değer	5,0	18,0	40,0	72,0	135,0
	Satır (%)	3,7	13,3	29,6	53,3	100,00
	Sütun (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

$$X^2=3,162, df=3, P(0,362) > 0,05 H_0=Kabul ve H_1=Red$$

Çizelge 12’de görüldüğü gibi; anketi cevaplayanların cinsiyeti ile finansal piyasalarda işlem yapma sıklığı arasında kendi içinde yüzdesel olarak farklılık gösterse de çapraz karşılaştırma anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir.

Çapraz tablo analizine göre anlamlılık seviyesinin 0,05’ten büyük çıkmasıyla H_0 hipotezi doğrulanmaktadır. Bu durumda; cinsiyet ile finansal piyasalarda işlem yapma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır.

4.4.3. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Yatırım Aracı Seçerken Etkilendiği Unsurlar Arasındaki İlişki

Meslek mensuplarının icra ettikleri mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım aracı seçerken etkilendikleri unsurlar arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

H₀: İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım şirketleri bültenleri etkisiyle yatırım aracı seçme arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım şirketleri bültenleri etkisiyle yatırım aracı seçme arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bu hipotezlerin testine ilişkin analiz sonuçları aşağıdaki Çizelge 13’te ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Çizelge 13. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Yatırım Aracı Seçerken Yatırım Şirketleri Bültenlerinin Etkisi Arasındaki İlişki

İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi		Yatırım Aracı Seçerken Yatırım Şirketleri Bültenlerinin Etkisi					Toplam
		Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok	
Evet	Gözlenen Değer	4	12	6	9	1	32
	Beklenen Değer	7,1	7,3	9,0	8,1	0,5	32,0
	Satır (%)	12,5	37,5	18,8	28,1	3,1	100,00
	Sütun (%)	13,3	38,7	15,8	26,5	50,0	23,7

Hayır	Gözlenen Değer	14	2	13	12	1	42
	Beklenen Değer	9,3	9,6	11,8	10,6	0,6	42,0
	Satır (%)	33,3	4,8	31,0	28,6	2,4	100,00
	Sütun (%)	46,7	6,5	34,2	35,3	50,0	31,1
Kısmen	Gözlenen Değer	12	17	19	13	0	61
	Beklenen Değer	13,6	14,0	17,2	15,4	0,9	61,0
	Satır (%)	19,7	27,9	31,1	21,3	0,0	100,00
	Sütun (%)	40,0	54,8	50,0	38,2	0,0	45,2
Toplam	Gözlenen Değer	30	31	38	34	2	135
	Beklenen Değer	30,0	31,0	38,0	34,0	2,0	135,0
	Satır (%)	22,2	23,0	28,1	25,2	1,5	100,00
	Sütun (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

$$X^2=17,214, df=8, P(0,028) < 0,05 H_0=Red \text{ ve } H_1=Kabul$$

H₀: İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım aracı seçerken aracı kurum raporlarının etkisi arasında ilişki yoktur.

H₁: İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım aracı seçerken aracı kurum raporlarının etkisi arasında ilişki vardır.

Çizelge 14. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Yatırım Aracı Seçerken Aracı Kurum Raporlarının Etkisi Arasındaki İlişki

İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi		Yatırım Aracı Seçerken Aracı Kurum Raporlarının Etkisi					Toplam
		Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok	
Evet	Gözlenen Değer	1	11	11	8	1	32
	Beklenen Değer	5,9	5,9	11,1	7,3	1,7	32,0
	Satır (%)	3,1	34,4	34,4	25,0	3,1	100,0
	Sütun (%)	4,0	44,0	23,4	25,8	14,3	23,7

Hayır	Gözlenen Değer	15	4	11	8	4	42
	Beklenen Değer	7,8	7,8	14,6	9,6	2,2	42,0
	Satır (%)	35,7	9,5	26,2	19,0	9,5	100,00
	Sütun (%)	60,0	16,0	23,4	25,8	57,1	31,1
Kısmen	Gözlenen Değer	9	10	25	15	2	61
	Beklenen Değer	11,3	11,3	21,2	14,0	3,2	61,0
	Satır (%)	14,8	16,4	41,0	24,6	3,3	100,0
	Sütun (%)	36,0	40,0	53,2	48,4	28,6	45,2
Toplam	Gözlenen Değer	25	25	47	31	7	135
	Beklenen Değer	25,0	25,0	47,0	31,0	7,0	135,0
	Satır (%)	18,5	18,5	34,8	23,0	5,2	100,00
	Sütun (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

$$X^2=21,785, df=8, P(0,005) < 0,05 H_0=Red \text{ ve } H_1=Kabul$$

H₀: İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım aracı seçerken şirket faaliyet raporlarının etkisi arasında ilişki yoktur.

H₁: İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım aracı seçerken şirket faaliyet raporlarının etkisi arasında ilişki vardır.

Çizelge 15. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Yatırım Aracı Seçerken Şirket Faaliyet Raporlarının Etkisi Arasındaki İlişki

İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi		Yatırım Aracı Seçerken Şirket Faaliyet Raporlarının Etkisi					Toplam
		Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok	
Evet	Gözlenen Değer	6	8	8	10	0	32
	Beklenen Değer	6,4	5,5	9,7	8,1	2,4	32,0
	Satır (%)	18,8	25,0	25,0	31,2	0,0	100,00
	Sütun (%)	22,2	34,8	19,5	29,4	0,0	23,7

Hayır	Gözlenen Değer	8	5	15	6	8	42
	Beklenen Değer	8,4	7,2	12,8	10,6	3,1	42,0
	Satır (%)	19,0	11,9	35,7	14,3	19,0	100,00
	Sütun (%)	29,6	21,7	36,6	17,6	80,0	31,1
Kısmen	Gözlenen Değer	13	10	18	18	2	61
	Beklenen Değer	12,2	10,4	18,5	15,4	4,5	61,0
	Satır (%)	21,3	16,4	29,5	29,5	3,3	100,0
	Sütun (%)	48,1	43,5	43,9	52,9	20,0	45,2
Toplam	Gözlenen Değer	27	23	41	34	10	135
	Beklenen Değer	27,0	23,0	41,0	34,0	10,0	135,0
	Satır (%)	20,0	17,0	30,4	25,2	7,4	100,00
	Sütun (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

$$X^2=17,023, df=8, P (0,030) < 0,05 H_0=Red \text{ ve } H_1=Kabul$$

Çizelge 13,14 ve 15’de icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım aracı seçerken etkilendiği unsurlar arasında ilişki çapraz karşılaştırma sonuçlarına göre analiz edilmiştir. Analiz sonucunda icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirdiğini düşünenlerin %37,5’inin çok az yatırım şirketlerinin bültenlerinden etkilendiği, %34,4’ünün çok az aracı kurum raporlarından etkilendiği, %25’nin çok az şirket faaliyet raporlarından etkilendiği görülmektedir. Bu oranlar icra ettiği mesleğin yatırım kararlarında etkin olduğunu ifade eden en yüksek yüzdeleri oluşturmaktadır. Buda göstermektedir ki icra ettiği mesleğin yatırım kararlarında etkin olduğunu ifade eden vergi müfettişi ve gelir uzmanlarının finansal yatırım araçlarını seçerken mesleki yanlıgılarının etkisinde kalarak şirket faaliyet raporu, aracı kurum raporu, yatırım şirketlerinin bültenleri gibi şirketler hakkındaki önemli bilgilerin yer aldığı önemli kaynaklar göz ardı edilmektedir.

Çizelge 13, 14 ve 15’de elde edilen çapraz karşılaştırma sonuçlarına göre; Pearson anlamlılık seviyesinin 0,05’ten küçük çıkmasıyla H_1 hipotezleri

doğrulanarak, icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım aracı seçerken etkilendiği unsurlar arasında ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır.

4.4.4. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Kendilerini Nasıl tanımladıkları Arasındaki İlişki

Meslek mensuplarının icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile kendilerini nasıl tanımladıkları arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek için aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

H₀: İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile kendilerini kontrollü ve kendini tutan olarak tanımlayanlar arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile kendilerini kontrollü ve kendini tutan olarak tanımlayanlar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çizelge 16. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Kendilerini Kontrollü ve Kendini Tutan Olarak Tanımlayanlar Arasındaki İlişki

İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi		Kontrollü ve Kendini Tutan					Toplam
		Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok	
Evet	Gözlenen Değer	0	0	11	20	1	32
	Beklenen Değer	0,2	4,7	9,0	13,0	5,0	32,0
	Satır (%)	0,0	0,0	34,4	62,5	3,1	100,0
	Sütun (%)	0,0	0,0	28,9	36,4	4,8	23,7
Hayır	Gözlenen Değer	1	8	10	17	6	42
	Beklenen Değer	0,3	6,2	11,8	17,1	6,5	42,0
	Satır (%)	2,4	19,0	23,8	40,5	14,3	100,00
	Sütun (%)	100,0	40,0	26,3	30,9	28,6	31,1
Kısmen	Gözlenen Değer	0	12	17	18	14	61
	Beklenen Değer	0,5	9,0	17,2	24,9	9,5	61,0
	Satır (%)	0,0	19,7	27,9	29,5	23,0	100,0
	Sütun (%)	0,0	60,0	44,7	32,7	66,7	45,2

$$X^2=20,133, df=8, P(0,006) < 0,05 H_0=Red ve H_1=Kabul$$

Meslek mensuplarının icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile kendilerini nasıl tanımladıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Meslek mensuplarının icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile ekonomik kriz dönemlerindeki tutumları arasındaki ilişkinin tespit edilebilmesi için de aşağıdaki hipotezler incelenmiştir.

H₀: İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile kendilerini ekonomik kriz dönemlerinde sakin ve soğukkanlı olarak tanımlayanlar arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile kendilerini ekonomik kriz dönemlerinde sakin ve soğukkanlı olarak tanımlayanlar arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çizelge 17. İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi ile Kendilerini Ekonomik Kriz Dönemlerinde Sakin ve Soğukkanlı Olarak Tanımlayanlar Arasındaki İlişki

İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi		Ekonomik Kriz Dönemlerinde Sakin ve Soğukkanlı					Toplam
		Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok	
Evet	Gözlenen Değer	0	0	10	17	5	32
	Beklenen Değer	0,7	4,3	10,0	13,7	3,3	32,0
	Satır (%)	0,0	0,0	31,2	53,1	15,6	100,00
	Sütun (%)	0,0	0,0	23,8	29,3	35,7	23,7
Hayır	Gözlenen Değer	1	11	7	19	4	42
	Beklenen Değer	0,9	5,6	13,1	18,0	4,4	42,0
	Satır (%)	2,4	26,2	16,7	45,2	9,5	100,00
	Sütun (%)	33,3	61,1	16,7	32,8	28,6	31,1
Kısmen	Gözlenen Değer	2	7	25	22	5	61
	Beklenen Değer	1,4	8,1	19,0	26,2	6,3	61,0
	Satır (%)	3,3	11,5	41,0	36,1	8,2	100,0
	Sütun (%)	66,7	38,9	59,5	37,9	35,7	45,2

$$X^2=18,036, df=8, P(0,021) < 0,05 H_0=Red ve H_1=Kabul$$

Çizelge 16 ve Çizelge 17'deki sonuçlara göre, icra ettikleri mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile kendilerini nasıl tanımladıkları arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözükmemektedir. İcra ettikleri mesleğin kendini yönlendirdiklerini düşünüp de kendini oldukça kontrollü kabul edenler %62,5 ve aynı zamanda ekonomik kriz dönemlerinde sakin ve soğukkanlı olarak tanımlayanlar da %53,1 olarak tespit edilmiştir. Katılımcılar icra ettikleri mesleğin etkilerini kabul etmekle birlikte her ne kadar kontrollü olduğunu da belirterek çelişkisel davrandığını ortaya koymuştur.

Bu sonuçlar Pearson anlamlılık seviye düzeyinin 0,05'ten küçük çıkmasıyla H_1 hipotezleri kabul edilmiş ve arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir.

4.4.5. Medeni Durum ile Finansal Ürünlerin Risk Durumu Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki

Meslek mensuplarının medeni durumları ile finansal ürünlerin risk durumları hakkındaki düşünceleri arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek için aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

H₀: Medeni durum ile mevduat hesabının risk durumu hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Medeni durum ile mevduat hesabının risk durumu hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çizelge 18. Medeni Durum ile Mevduat Hesabının Risk Durumu Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki

Medeni Durum		Mevduat Hesabının Risk Durumu Hakkındaki Düşünceleri					Toplam
		Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok	
Bekâr	Gözlenen Değer	19	11	15	2	1	48
	Beklenen Değer	22,0	13,9	8,9	2,5	0,7	48,0
	Satır (%)	39,6	22,9	31,2	4,2	2,1	100,00

	Sütun (%)	30,6	28,2	60,0	28,6	50,0	35,6
Evli	Gözlenen Değer	43	28	10	5	1	87
	Beklenen Değer	40,0	25,1	16,1	4,5	1,3	87,0
	Satır (%)	49,4	32,2	11,5	5,7	1,1	100,00
	Sütun (%)	69,4	71,8	40,0	71,4	50,0	64,4
Toplam	Gözlenen Değer	62	39	25	7	2	135
	Beklenen Değer	62,0	39,0	25,0	7,0	2,0	135,0
	Satır (%)	45,9	28,9	18,5	5,2	1,5	100,00
	Sütun (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

$$X^2=8,423, df=4, P(0,069) > 0,05 H_0=Kabul ve H_1=Red$$

Çizelge 18’de mevduat hesabını hiç riskli olmadığını düşünenlerin %30,6 bekâr iken mevduat hesabını hiç riskli olmadığını düşünen evlilerin oranı ise %69,4 olduğu gözlemlenmiştir. Buda evlilerin mevduat hesabını bekârlara oranla daha az riskli gördüğünü göstermektedir. Medeni durum ile mevduat hesabının risk durumu hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

Meslek mensuplarının medeni durumları ile dövizin risk durumu hakkındaki ilişkinin tespit edilmesi için de aşağıdaki hipotezler incelenmiştir.

H₀: Medeni durum ile dövizin risk durumu hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Medeni durum ile dövizin risk durumu hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çizelge 19. Medeni Durum ile Dövizin Risk Durumu Hakkındaki Düşünceleri Arasındaki İlişki

Medeni Durum		Dövizin Risk Durumu Hakkındaki Düşünceleri					Toplam
		Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok	
Bekâr	Gözlenen Değer	9	13	19	3	4	48
	Beklenen Değer	8,2	17,8	16,0	3,9	2,1	48,0

	Satır (%)	18,8	27,1	39,6	6,2	8,3	100,00
	Sütun (%)	39,1	26,0	42,2	27,3	66,7	35,6
Evli	Gözlenen Değer	14	37	26	8	2	87
	Beklenen Değer	14,8	32,2	29,0	7,1	3,9	87,0
	Satır (%)	16,1	42,5	29,9	9,2	2,3	100,00
	Sütun (%)	60,9	74,0	57,8	72,7	33,3	64,4
Toplam	Gözlenen Değer	23	50	45	11	6	135
	Beklenen Değer	23,0	50,0	45,0	11,0	6,0	135,0
	Satır (%)	17,0	37,0	33,3	8,1	4,4	100,00
	Sütun (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

$$X^2=5,857, df=4, P (0,210) > 0,05 H_0=Kabul ve H_1=Red$$

Çizelge 19’da döviz hesabının biraz riskli olduğunu düşünenlerin %42,2’sinin bekâr olduğu, %57,8 ‘inin evli olduğu tespit edilmiştir. Buda evlilerin bekârlara göre dövizini daha riskli gördüğünü ortaya koymaktadır. Medeni durum ile dövizin risk durumu hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Çizelge 18 ve 19 ‘da ki sonuçlara göre; katılımcıların medeni durumu ile finansal ürünlerin risk durumu hakkındaki düşüncesi arasında anlamlı seviyede bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Bu sonuçlar Pearson anlamlılık seviyesi düzeyinde 0,05’ten büyük olduğu için H_0 hipotezinin doğrulandığı anlamına gelmektedir.

4.4.6. Mezun Olduğu Bölüm ile İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi Arasındaki İlişki

Meslek mensuplarının mezun oldukları bölüm ile icra ettikleri mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmek için aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

H₀: Mezun olduğu bölüm ile icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₁: Mezun olduğu bölüm ile icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çizelge 20. Medeni Durum ile İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi Arasındaki İlişki

İcra Ettiği Mesleğin Yatırım Kararlarını Yönlendirme Düşüncesi		Mezun Olduğu Bölüm					Toplam
		İşletme	İktisat	Maliye	Kamu Yönetimi	Diğer	
Evet	Gözlenen Değer	7	8	6	8	3	32
	Beklenen Değer	8,5	7,6	6,6	4,0	5,2	32,0
	Satır (%)	21,9	25,0	18,8	25,0	9,4	100,0
	Sütun (%)	19,4	25,0	21,4	47,1	13,6	23,7
Hayır	Gözlenen Değer	13	10	7	6	6	42
	Beklenen Değer	11,2	10,0	8,7	5,3	6,8	42,0
	Satır (%)	31,0	23,8	16,7	14,3	14,3	100,00
	Sütun (%)	36,1	31,2	25,0	35,3	27,3	31,1
Kısmen	Gözlenen Değer	16	14	15	3	13	61
	Beklenen Değer	16,3	14,5	12,7	7,7	9,9	61,0
	Satır (%)	26,2	23,0	24,6	4,9	21,3	100,00
	Sütun (%)	44,4	43,8	53,6	17,6	59,1	45,2
Toplam	Gözlenen Değer	36	32	28	17	22	135
	Beklenen Değer	36,0	32,0	28,0	17,0	22,0	135,0
	Satır (%)	26,7	23,7	20,7	12,6	16,3	100,00
	Sütun (%)	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

$$X^2=10,287, df=8, P(0,245) > 0,05 H_0=\text{Kabul ve } H_1=\text{Red}$$

Çizelge 20'dekatilimcilerin %45,2'si icra ettiği meleğin yatırım kararlarını kısmen yönlendirdiğini düşünmektedirler. Bunların da %26'sı işletme, 23,0'ı iktisat, %24,6'sı maliye, %4,9'u kamu yönetimi ve %21,3'ü diğer bölümlerden mezun olan kişilerden oluşmaktadır. Bunların içinde en büyük yüzdeye sahip işletme bölümü mezunlarının finans derslerini daha fazla alması vb. gibi sebepler ya da daha başkaca

sebeplerden ötürü icra ettikleri mesleğin yani vergi müfettişliğı ve gelir uzmanlığının yatırım kararlarını yönlendirdiğini düşünmektedir. Anket çalışmasına katılan işletme mezunu vergi müfettişi ve gelir uzmanları içinde icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını etkilemediğini düşünenler ise %36,1 olup geri kalan %63,9'u kısmen veya evet cevabını vererek yatırımlarında icra ettikleri mesleğin etkisi altında kaldığını beyan etmişlerdir.

Çizelge 20'deki sonuçlara göre Pearson anlamlılık seviyesinin 0,05'ten büyük çıkmasıyla H_0 hipotezinin kabul edilmesi söz konusu olup mezun olduğu bölüm ile icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi arasında ilişki tespit edilememiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Sonuçlar

Bireysel yatırımcıların almış oldukları kararların geleneksel finans teorileri ile açıklanması oldukça zordur. Geleneksel finans teorileri, bireylerin rasyonel davrandıklarını ve bu bağlamda kendilerine ulaşan bilgiler ışığında hareket ettiklerini savunmaktadır. Bireyler her ne kadar sistematik davrandıklarını zannetseler de aslında vermiş oldukları kararlarda önyargılarının, psikolojilerinin, çevresinin ve çeşitli sosyolojik olguların etkisinde kalabilmektedirler. Yatırım kararlarında verilerin önemli olduğunu bilmelerinin yanı sıra duygularından etkilenecek hareket ettiklerinin çoğu zaman farkına bile varamamaktadırlar.

Son yıllarda yapılan araştırmalarda finans ile psikoloji bilimlerini birlikte inceleyen çalışmaların başını çeken Kahneman, Slovic, Tversky ve Thaler gibi bilim adamları bu konunun daha belirgin olarak ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Yapılan birçok araştırmada yatırımcıların finansal kararlarda psikolojik ve sosyolojik olayların etkisinde kalarak birtakım faktörler ile bilinç dışı hareket ettiklerini ortaya koyulmuştur. Bu tespit edilen irrasyonel kararlar davranışsal finans eğilimleri olarak açıklanmıştır.

Bu bağlamda literatüre baktığımızda, bireysel yatırımcıların yatırım kararlarını verirken geleneksel finans çizgisinden ayrılarak davranışsal finansa göre karar verdiklerini ortaya koyan araştırmaların yapıldığı görülmektedir.

Araştırmanın amacı, bireysel yatırımcıların kararlarında davranışsal finans etkisinde ne ölçüde kaldığını ortaya koymak ve özellikle ekonomi alanında ders veren bölümlerden mezun olup aynı zamanda mesleki olarak da eğitilen vergi müfettişi ve gelir uzmanlarının yatırım kararlarının davranışsal finans açısından

değerlendirmektir. Bu bağlamda anket çalışması yapılarak, katılımcıların sosyo-demografik bilgileri, finansal profilleri, davranışsal eğilimleri hakkında bilgileri toplanarak eğitimli meslek mensuplarının bile irrasyonel davranışlar sergileyip sergilemediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın sonucunda, meslek mensuplarının yatırım kararlarında çeşitli faktörlerin etkisinde kaldığı, icra ettikleri mesleğin yatırım kararlarını yönlendirdiğini düşünmesine rağmen finansal ürünler hakkında oldukça bilgi sahibi olunmadığı görülmüştür. Meslek mensuplarının yatırım aracı seçerken şirketlerden ve profesyonel kuruluşlardan elde edilen teknik bilgilerden etkilendiklerini ifade etmelerine rağmen SPSS programında Ki-Kare bağımsızlık testiyle verilerin çapraz olarak değerlendirilmesi sonucu sapmalar olduğu görülmüştür. Bireysel yatırımcıların yatırım kararlarında sergilemiş olduğu davranışsal eğilimler belirli ölçüde de olsa meslek mensuplarında da görülmektedir. Hâlbuki ekonomi alanında çalışan ve belirli eğitimler alan meslek mensuplarının bu konuda daha rasyonel davranması beklenmektedir.

Araştırma çerçevesinde meslek mensuplarının yatırım kararlarının davranışsal finans açısından değerlendirilmesinde test edilmiş hipotezlerin sonuçları şu şekildedir:

Yaş ile internet kanalıyla finansal piyasalarda yatırım işlemi yapma arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Cinsiyet ile finansal piyasalarda yatırım yapma sıklığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım şirketleri bültenleri etkisiyle yatırım aracı seçme arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım aracı seçerken aracı kurum raporlarının etkisi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile yatırım aracı seçerken şirket faaliyet raporlarının etkisi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile kendilerini kontrollü ve kendini tutan olarak tanımlayanlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İcra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi ile kendilerini ekonomik kriz dönemlerinde sakin ve soğukkanlı olarak tanımlayanlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Medeni durum ile mevduat hesabının risk durumu hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Medeni durum ile dövizin risk durumu hakkındaki düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Mezun olduğu bölüm ile icra ettiği mesleğin yatırım kararlarını yönlendirme düşüncesi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

5.2.Öneriler

- Bireysel yatırımcıların ve bu bağlamda özellikle vergi müfettişleri ile gelir uzmanlarının yatırım kararı verirken mesleki tecrübe veya almış olduğu eğitimler çerçevesinde düştüğü yanılgıların görülmesini sağlamak amacıyla hizmet içi eğitimlerle finansal okuryazarlık düzeylerinin artırılması sağlanmalıdır.
- Mesleki yanılgılarından kurtulabilmeleri için kişisel gelişim seminerleri düzenlenmelidir. Bu seminerler kısa ve öz olmalı, mesai mefhumundan kaçış olarak algılanmasının önüne geçilmelidir.
- Sanal ortamda reel olmayan finansal yatırım platformları oluşturularak öncelikle buralarda işlem yaptırarak kendilerini tanımaları sağlanmalıdır.
- Davranışsal finans kapsamında çalışmalar artırılarak yatırımcı davranışları takip edilmeli, edinilen bilgiler bireysel yatırımcılar ve kamu kurumları ile paylaşılmalıdır. Bu öneriler kapsamında vergi müfettişleri ve gelir uzmanları

başta olmak üzere ekonomi alanında çalışan meslek mensuplarının daha rasyonel yatırım kararları almaları sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akbey, F. (2014). *Türkiye’de Vergi Denetimi ve Gelirleri Üzerinde İnceleme*. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 29 (1).
- Akıncı, G.Y. (2014). *Sermaye Piyasaları ve Yatırım Fonları: Teori ve Uygulama*. Dora Yayınevi.
- Akin, H. (2009). *Menkul Kıymet Portföy Yatırımlarında Davranışsal Finans Yönteminin Kullanılması ve Bir Uygulama Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksoy, A. ve Tanrıöven C. (3. Baskı). *Sermaye Piyasası Yatırım Araçları ve Analizi*. (3.Baskı). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Alper, D. ve Ertan Y. (2008). Yatırım Fonu Seçim Kararlarında Çerçeveleme Etkisi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (37), 174-176.
- Armağan, S. (2007). *Kar Dağıtım Politikalarının Bireysel Yatırımcı Kararları Üzerine Etkileri ve Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateş, A. (2007). *Finansal Yatırımların Davranışsal Finans Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydoğan, E. (2013). *Zıtlık Yatırım Stratejisinin Davranışsal Finans Yaklaşımı ile Değerlendirilmesi, Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Babuşcu, Ş., Hazar, A., Yenice, S. ve Ceylan, M. (2011). *SPK Temel Düzey Müşteri Temsilciliği Lisanslama Sınavlarına Hazırlık Tüm Konular*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Bafra, S. (2016). *İslami Bankacılıkta Sukuk (Kira Sertifikaları) ve Uygulaması*. Seçkin Yayınevi.
- Bakkal, S., Bakkal M. ve Öztürk Ş. (2012). *Sermaye Piyasalarında Hisse Senetleri ve Hisse Senetlerini Etkileyen Makroekonomik Faktörler*. İstanbul: Hiperlink Yayınevi.
- Barak, O. (2008). *Davranışsal Finans*. Ankara.
- Barber, B.M. and Odeh, T. (2001). Boys Will Be Boys: Gender, Overconfidence, And Common Stock Investment. President and Fellows of Harvard College and the Massachusetts Institute of Technology. *The Quarterly Journal of Economics*, 261-292.
- Bayar, Y. (2011). Yatırımcı Davranışlarının Davranışçı Yaklaşım Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 133-160.
- Bayram, N. (2015). *Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bernstein, W. (2005). *Yatırımın Dört Temel Taşı*. (Çev: N. Domaniç ve N. Avhan). İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Bostancı, F. (2003). *Davranışçı Finans*. Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi. Yeterlilik Etüdü. İstanbul.
- Böyükaslan, A. (2012). *Bireysel Yatırımcıları Finansal Yatırım Kararına Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: Afyonkarahisar Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceylan, A. ve Korkmaz, T. (2015). *Sermaye Piyasası ve Menkul Kıymet Analizi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Cohen, Morrel H. and Natoli, Vincent D. (2003). *Risk and Utility in Portfolio Optimization*. *Physica A*, 324(1), 81-88.

- Cornicello, G. (2003-2004). *Behavioral Finance and Speculative Bubble. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Milano: Università Commercial Luigi Bocconi.
- Çelik, Ç. (2013). *İMKB'de İşlem Yapan Yatırımcıların Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Döm, S. (2003). *Yatırımcı Psikolojisi ve İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Ede, M. (2007). *Davranışsal Finans ve Bireysel Yatırımcı Davranışları Üzerine Ampirik Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- Elton, Edwin J. and Gruber, Martin J. (1997). Modern Portfolio Theory, 1950 to Date. *Journal of Banking & Finance*, 2(11), 1743-1759.
- Erkuş, H. ve Ünal, A. C. (2014). Yeni Vergi Denetimine Genel Bir Bakış: Uyulması Gereken İlkeler ve İşleyişi. *Akademik Yaklaşım Dergisi*.5(1).
- Ertan, Y. (2007). *Davranışsal Finans ve Pişmanlık Teorisi'nin Döviz Kuru Riskinden Koruma Kararına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ercan, İ. (2004). Ölçeklerde Güvenilirlik ve Geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 30(3), 211-216.
- Eser, R. ve Toıgonbaeva, D. (2011). Psikoloji ve İktisadın Bileşimi olarak, Davranışsal İktisat. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. 6(1), 287-321.
- Fama, E. (1965). Behavioral Of Stock Market Prices. *The Journal of Business*. 38(1), 34-105.
- Fama, E. (1970). Efficient Capital Markets: A Review Of Theory and Empirical Work. *The Journal of Finance*. 25(2), 383-417.
- Gürkan, Ş. (2009). *Finansal Piyasalarda Aşırı Reaksiyonun Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Örneği*.

- Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hayta, A. B. (2014). *Bireysel Yatırımcıların Finansal Risk Algısına Etki Eden Psikolojik Önyargılar*. 18(3).
- İnan, A. (2010). *Bireysel Yatırımcıların Yatırım Tercihlerinin Analitik Hiyerarşi Prosesi ile Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İpeksümer, Y.G. (2009). *Menkul Kıymet Yatırımcılarının Yatırım Yaparken Kullandıkları Yöntemler (Aydın İl Merkezindeki Yatırımcılar Üzerine Bir Araştırma)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahneman D. and Tversky A. (1979). *Prospect Theory: An Analysis Of Desicion Under Risk*. *Econometrica*, 47(2).
- Kara, H. (2005). *Davranışsal Finans ve İMKB Hisse Senedi Getirileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabıyık, L. ve ANBAR, A. (2010). *Sermaye Piyasası ve Yatırım Analizi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Karan, M. B. (2011). *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kishtainy, N. (2015). *Ekonomi Kitabı*. (Çev: Y. Akverdi ve S.N. Ağırnasalı). İstanbul: Alfa Yayınevi
- Kojobad, A. N. (2012). *Menkul Kıymetler Borsalarında Alınan Yatırımcı Kararlarına Davranışsal Finansın Etkileri: Tahran Menkul Kıymetler Borsası Örneği ve İMKB Karşılaştırması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Korkmaz, T. ve Ceylan, A. (2015). *Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- Küçük, A. (2014). Bireysel yatırımcıların finansal yatırım kararına yönlendiren faktörlerin davranışsal finans açısından ele alınması: Osmaniye Örneği. *Akademik Çalışmalar ve Araştırmalar Dergisi*, (11).
- Küçüksille, E. (2004). *Optimal Portföy Oluşturmaya Davranışsal Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küden, M. (2014). *Davranışsal Finans Açısından Bireysel Yatırım Tercihlerinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Gediz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mazgit, İ. (2007). Sermaye Piyasalarında Spekülasyon: Tarihin Tekerrürü. *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 44(512).
- Nas, A.T. (2012). Vergi Hukukunda Vergi İncelemesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (61).
- Özan, M. H. (2010). *İşletmelerde Alınan Finansal Kararların Yatırımcı Davranışları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbalcı, Y. (2002). *Vergi Usul Kanunu Yorum ve Açıklamaları*. Ankara.
- Özçelik, H. (2018). *Bireysel Yatırımcıların Finansal Yatırım Tercihlerinin Davranışsal Finans Açısından Değerlendirilmesi: İstanbul İli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özerol, H. (2011). *Davranışsal Finans, Bireysel Yatırımcıların Nasıl Davranacakları Beli Olmaz*. İstanbul: Elma Yayınevi.
- Öztopçu, D. (2016). *Bireysel Yatırım Kararlarının Davranışsal Finans Açısından Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Perşembe, A. (2001). *Teknik Analiz mi Dedin? Hadi Canım Sen de*. Scala Yayıncılık.
- Qawi, R. B. (2010). Behavioral finance: Is Investor Psyche Driving Market Performance. *IUP. Journal of Behavioral Finance*, 7(4), 7-19.

- Sakarya, Ş. ve Erdem, M. (2018). *Varlık Fonuna Devredilmenin Firmaların Hisse Senedi Getirilerine Etkisi: BİST'de Bir Uygulama*. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(1),
- Samuel, W. and Zeckhauser, R. (1988). Status Quo Bias in Decision Making. *Journal of Risk and Uncertainty*, 1, 7-59.
- Saraç, M. ve Kahyaoğlu, M. B. (2011). *Bireysel Yatırımcıların Risk Alma Eğilimine Etki Eden Sosyo-Ekonomik ve Demografik Faktörlerin Analiz*. BDDK Bankacılık ve Piyasalar, 5(2).
- Sezer, D. (2013). *Yatırımcı Davranışlarının Etkinliği ve Psikolojik Yanılsamalar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sönmez, T. (2010). *Davranışsal Finans Yaklaşımı: İMKB'de Aşırı Tepki Hipotezi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenkesen, E. (2009). *Davranışsal Finans ve Yatırımcı Duyarlılığının Tahvil Verimi Üzerine Etkisi: İMKB Tahvil ve Bono Piyasasında Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taner, B. ve Akkaya, C. (2005). Yatırımcı Psikolojisi ve Davranışsal Finans Yaklaşımı. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*.
- Tekin, F. ve Çelikkaya A. (2007). *Vergi Denetimi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Thaler, H. R. (2000). From Homo Economicus to Homo Sapiens. *Journal of Economic Perspectives*, 14(1).
- Tufan, E. (2006). *Davranışsal Finans*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Tufan, E. (2008). *Davranışsal Finans*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Tutguttopbaş, N. (2008). *Yatırımcı Davranışlarının Finansal Kararlara Etkileri (Davranışsal Finans) ve Davranışsal Finans Teorilerinin İMKB'de Test Edilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tvede, L. (1999). *The Psychology of Finance, 1st Edition, West Sussex, England: John Wiley & Sons Ltd.*
- Tversky, A. and Kahneman, D. (1983). *Extensional Versus Intuitive Reasoning: The Conjunction Fallacy in Probability Judgment.* Psychological Review, 90(4).
- Us, V. (2005). Kayıt dışı Ekonomi. *İktisat-İşletme ve Finans Dergisi*, 230.
- Uyar, H.İ. (2012). *Bireysel Emeklilik Sistemi.* Ankara: Detay Yayınevi.
- Üstün, F. (2012). *Türkiye’de Portföy Yatırımlarını Belirleyen Tercihler.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vigna, P. ve Casey M. J. (2020). *Kriptopara Çağı Bitcoin ve Dijital Paranın Küresel Ekonomik Sisteme Meydan Okuması.* İstanbul: Buzdağı Yayınevi.
- Wang, A. (2001). Over confidence, Investor Sentiment, and Evolution. *Journal Of Financial Intermediation*, 10, 138-170.
- Yalçınar, Y. (2012). *İktisat Yaklaşımıyla Rekabetçi Piyasa Analizi.* Ankara: Rekabet Kurumu Yayınları.
- Yaşar, B. (2008). *Davranışsal Finans ve Fiyat Köpüğü: İMKB Endekslerinde Fiyat Köpüğüyle İlgili Mevsimsel Birim Kök Araştırması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, H. (2017). *Bazı Davranışsal Finans Modellerinin Bireysel Yatırımcıların Getirilerine Etkisi: Borsa İstanbul Örneği.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, H. (2009). *Menkul Kıymet Aracı Kurumlarında Yatırım Danışmanlığı Faaliyetinde Bulunan Kişilerin Yatırım Eğilimleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yörükoğlu, A. (2007). *Davranışsal Finans.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

http-1: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.02.2020)

http-2: <https://www.muhasabedersleri.com/ticari-belgeler/hisse-senedi.html> (Erişim Tarihi: 20.02.2020)

http-3: <https://spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/1187> (Erişim Tarihi: 25.03.2020)

http-4: <https://www.wozox.com/tr-TR/Blog/finans-ekonomi/beklenen-fayda-teorisi-expected-utility-theory/> (Erişim Tarihi: 30.03.2020)

http-5: <http://www.okanacar.com/2012/09/psikoloji-ve-finans-bilim-dallar.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2020)

http-6: <https://aklinizikesfedin.com/finansal-psikoloji-yatirim-yapma-sanati/> (Erişim Tarihi: 30.03.2020)

http-7: <https://www.wozox.com/tr-TR/Blog/finans-ekonomi/yatirimci-egilimleri-10-kumarci-tuzagi/> (Erişim Tarihi: 08.04.2020)

http-8: <https://www.devlette.com/gelir-uzmani-kimdir-gelir-uzmanlari-ne-is-yaparlar/>(Erişim Tarihi: 09.04.2020)

EK-1

ANKET FORMU

VERGİ MÜFETTİŞLERİ VE GELİR UZMANLARININ YATIRIM KARARLARININ DAVRANIŞSAL FİNANS AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sayın Katılımcı;

Bu çalışma Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD Muhasebe ve Finansman Bilim Dalında Yüksek Lisans tez çalışması kapsamında yürütmekte olduğum “**Vergi Müfettişleri ve Gelir Uzmanlarının Yatırım Kararlarının Davranışsal Finans Açısından Değerlendirilmesi**” başlıklı tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Bu ankette kişisel bilgileriniz istenmemektedir. Vereceğiniz bilgiler sadece bilimsel amaçlı yüksek lisans tez çalışması kapsamında kullanılacak ve kesinlikle saklı tutulacaktır. Anketi gerçek görüş ve düşüncelerinizle cevaplandırmanız çalışmanın güvenilirliği açısından oldukça önemlidir. Anketimizi cevaplandırarak vermiş olduğunuz destek için çok teşekkür ederim. Saygılarımla.

Ramazan CİHANGİR

Balıkesir Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

Tez Danışman: Prof. Dr. Şakir SAKARYA

İletişim: ramazancihangir3@gmail.com Tel: 0553 253 89 79

1. Yaşınız?

24 – 34 Arası 35 - 45 Arası 46 - 55 Arası 56 ve üzeri

2. Cinsiyetiniz?

Kadın Erkek

3. Medeni Durumunuz?

Bekâr Evli

4. Mezun olduğunuz bölüm?

İşletme İktisat Maliye Kamu Yönetimi

Diğer

5. Mesleğiniz?

- Vergi Müfettiş Vergi Müfettiş Yardımcısı
 Gelir Uzmanı Gelir Uzman Yardımcısı

6. Kaç yıldır çalışıyorsunuz?

- 1 yıldan az 1 - 4yıl arası 5 – 9 yıl arası 10 – 14 yıl arası
 15 yıldan fazla

7. Aşağıdaki sosyal paylaşım platformlarından hangilerini kullanıyorsunuz?

- Herhangi bir hesabım yok Facebook Twitter Instagram
LinkedIn Birden fazla kullanıyorum Diğer

8. Finansal piyasalarda kaç yıldan beri yatırım işlemi yapıyorsunuz?

- 1 yıldan az 1 - 5 yıldır 6 – 10 yıldır 10 yıldan fazla

9. Finansal piyasalarda hangi sıklıkla yatırım işlemi yaparsınız?

- Her gün Haftada birkaç kez
 Ayda birkaç kez Yılda birkaç kez

10. İcra ettiğiniz mesleğin yatırım kararlarınızı yönlendirdiğini düşünüyor musunuz?

- Evet Kısmen Hayır

11. İnternet kanalı ile finansal piyasalarda yatırım işlemi yapıyor musunuz?

- Evet Hayır

12. Yatırım işlemlerinizi genellikle hangi kanalla yapıyorsunuz?

- Banka aracılığı ile Aracı kurum aracılığı ile İnternet bankacılığı
üzerinden kendim

13. Aşağıdaki finansal ürünlerle ilgili bir arkadaşınızı bilgilendirmeniz gerektiğini düşünün. Bu ürünler hakkındaki bilgi durumunuzu işaretleyiniz.

	Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok
Yatırım Fonları	☐	☐	☐	☐	☐
Mevduat Hesabı	☐	☐	☐	☐	☐

	Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok
Bono ve Tahvil	☐	☐	☐	☐	☐
Hisse Senedi	☐	☐	☐	☐	☐
Sukuk	☐	☐	☐	☐	☐
Kira Sertifikası	☐	☐	☐	☐	☐
Bireysel Emeklilik Fonları	☐	☐	☐	☐	☐
Gayrimenkul	☐	☐	☐	☐	☐
Kripto Para (Bitcoin, Ethereum vb.)	☐	☐	☐	☐	☐
Altın	☐	☐	☐	☐	☐
Döviz	☐	☐	☐	☐	☐
Varant	☐	☐	☐	☐	☐
VİOP (Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası)	☐	☐	☐	☐	☐
Forex Piyasalar	☐	☐	☐	☐	☐

14. Aşağıdaki ürünlerin risk durumu hakkındaki düşüncenizi işaretleyiniz?

	Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok
Yatırım Fonları	☐	☐	☐	☐	☐
Mevduat Hesabı	☐	☐	☐	☐	☐
Bono ve Tahvil	☐	☐	☐	☐	☐
Hisse Senedi	☐	☐	☐	☐	☐
Sukuk	☐	☐	☐	☐	☐
Kira Sertifikası	☐	☐	☐	☐	☐
Bireysel Emeklilik Fonları	☐	☐	☐	☐	☐
Gayrimenkul	☐	☐	☐	☐	☐
Kripto Para (Bitcoin, Ethereum vb.)	☐	☐	☐	☐	☐
Altın	☐	☐	☐	☐	☐
Döviz	☐	☐	☐	☐	☐
Varant	☐	☐	☐	☐	☐
VİOP (Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası)	☐	☐	☐	☐	☐
Forex Piyasalar	☐	☐	☐	☐	☐

15. Yatırım aracı seçerken aşağıdaki unsurlar sizi ne derecede etkiler?

	Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok
Gazetelerin ekonomi sayfaları ve / veya ekonomi gazeteleri	☐	☐	☐	☐	☐
Yatırım şirketlerin bültenleri	☐	☐	☐	☐	☐
Çeşitli kurumlarda çalışan yatırım uzmanlarının görüşleri	☐	☐	☐	☐	☐
Tanıdıklarınızın yatırımlarına ilişkin gözlemlerinizi	☐	☐	☐	☐	☐
Uluslararası ekonomik ve finansal gelişmeler	☐	☐	☐	☐	☐
Aracı kurum raporları	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomi dergileri	☐	☐	☐	☐	☐
Şirket faaliyet raporları	☐	☐	☐	☐	☐
Merkez Bankası, SPK ve BİST vb. Raporları	☐	☐	☐	☐	☐
Şirketlerin Web Siteleri	☐	☐	☐	☐	☐
KAP(Kamuyu Aydınlatma Platformu)	☐	☐	☐	☐	☐
Blog yorumları	☐	☐	☐	☐	☐
Arkadaş tavsiyeleri (tüyolar)	☐	☐	☐	☐	☐

16. Aşağıdaki sorularla kendinizi nasıl algıladığınız konusunda fikir edinmek istiyoruz. Yapmanız gereken kendinizi tanımlamak için her satırdaki soruyu cevaplamaktır.

	Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok
Endişeli, sınırlı, kaygılı	☐	☐	☐	☐	☐
Arkadaş canlısı, sıcak, yakın	☐	☐	☐	☐	☐
Girişken, topluluğu seven, sosyal	☐	☐	☐	☐	☐
Düzenli, sistemli, titiz	☐	☐	☐	☐	☐
Şüpheli, kuşkuyla yaklaşan	☐	☐	☐	☐	☐
Cömert ve ince düşünceli	☐	☐	☐	☐	☐
Görevine bağlı, ilkel, sorumlu	☐	☐	☐	☐	☐
Başkalarıyla rahat, kendinden emin	☐	☐	☐	☐	☐

	Hiç	Çok az	Biraz	Oldukça	Çok
Halinden memnun, tatmin, iyimser	☐	☐	☐	☐	☐
Baskın, kendini ortaya koyan, lider	☐	☐	☐	☐	☐
Aktif, enerjik, dinç	☐	☐	☐	☐	☐
Çeşitlilik seven, yenilikçi	☐	☐	☐	☐	☐
Saldırgan, rekabetçi, inatçı	☐	☐	☐	☐	☐
Hırslı, işkolik	☐	☐	☐	☐	☐
Entellektüel, açık fikirli	☐	☐	☐	☐	☐
Dayanıklı, dirençli, sağlam	☐	☐	☐	☐	☐
Kontrollü, kendini tutan	☐	☐	☐	☐	☐
Geniş görüşlü, özgür düşünceli	☐	☐	☐	☐	☐
Empati kuran, merhametli	☐	☐	☐	☐	☐
Ekonomik kriz dönemlerinde sakin ve soğukkanlı	☐	☐	☐	☐	☐
Politik kriz dönemlerinde heyecanlı ve panik	☐	☐	☐	☐	☐

Anketimiz bitmiştir.

Katkılarınız ve desteğiniz için çok teşekkür ederim.